

LANDSTINGS- REVISORERNA

Projektrapport
nr 8/2007

Det miljöpolitiska programmet Miljö Steg 5 – en förstudie av genomförandet

- Enkätstudien bekräftar att de flesta verksamheternas miljöledningssystem i hög grad beaktar Miljö Steg 5. Många saknar dock handlingsplan för att kommunicera miljöarbetet. HSN-förvaltningen har inget miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten.
- Miljökonsekvensbeskrivning vid beslut och miljökrav vid upphandling är nu i stort etablerade rutiner, men det finns brister i tillämpningen.
- Vad gäller miljöarbetets resultat kan noteras att:
 - arbetet med miljömålen för läkemedel och kemikalier har generellt sett kommit långt.
 - avvecklingen av PVC-produkter har kommit olika långt bland SLLs verksamheter, där några i hög grad lyckats medan andra inte finner likvärdiga alternativ.
 - energieffektiva arbetssätt är av stor vikt för att nå miljömålet om energi men bara hälften av respondenterna har en strategi för att minska sin energiförbrukning.
- En fortsatt granskning av miljöredovisningar och resultat är angelägen.
- Viktigt för genomförande och uppföljning av miljöprogrammet är att ett specificerat konkret styrdokument tas fram landstingscentralt (Specificeringsdokumentet till Miljö Steg 5).

Revisorsgrupp I
2007 års revisorer

2008-01-31

Diarienummer:
RK 200708-71

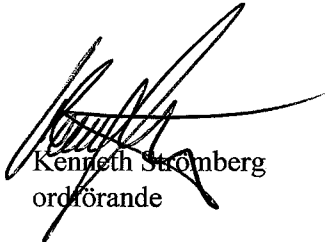
Landstingsstyrelsen

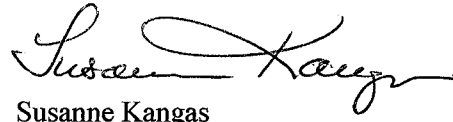
Rapport 8/2007. Det miljöpolitiska programmet Miljö Steg 5 – en förstudie av genomförandet

Revisorerna i revisorsgrupp I beslutade på möte 2008-01-31

- att överlämna rapporten till landstingsstyrelsen för kännedom och med
möjlighet till yttrande senast 2008-04-15
- att förklara paragrafen för omedelbart justerad.

Härmed överlämnas rapporten.

Kenneth Strömberg
ordförande

Susanne Kangas
sekreterare

Hälsa- och sjukvårdsnämnden
Patientnämnden
Styrelserna för
Karolinska Universitetssjukhuset
Södersjukhuset AB
Danderyds sjukhus AB
S:t Eriks ögonsjukhus AB
Folktandvården i Stockholms län AB
Ambulanssjukvården i Storstockholm AB
Stockholms läns sjukvårdsområde
Sjukvården Salem Nykvarn och Södertälje
Stockholm Care AB

Rapport 8/2007 Det miljöpolitiska programmet Miljö Steg 5 – en förstudie av genomförandet

Revisorerna i revisorsgrupp II beslutade på möte 2008-01-31

- att överlämna rapporten till ovanstående nämnder och styrelser för kännedom och med möjlighet till yttrande senast 2008-04-15,
- att beakta rapporten i revisionsplaneringen för 2008 samt
- att förklara paragrafen för omedelbart justerad.

Härmed överlämnas rapporten.

Göran Hammarsjö
ordförande

Agneta Fohlström
sekreterare

Revisorsgrupp III
2007 års revisorer

2008-01-31

Diarienummer:
RK 200708-71

Färdtjänstnämnden
Regionplane- och trafiknämnden
Kulturnämnden
Styrelsen för
AB Storstockholms lokaltrafik
Waxholms Ångfartygs AB
Locum AB
MediCarrier AB

Rapport 8/2007. Det miljöpolitiska programmet Miljö Steg 5 – en förstudie av genomförandet

Revisorerna i revisorsgrupp III beslutade på möte 2008-01-31

- att överlämna rapporten till ovanstående nämnder och styrelser för kännedom och med möjlighet till yttrande senast 2008-04-15,
- att beakta rapporten i revisionsplaneringen för 2008 samt
- att förklara paragrafen för omedelbart justerad.

Härmed överlämnas rapporten.

Gunilla Jerlinger
ordförande

Ralf Jonsson
sekreterare

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Landstingsfullmäktige fastställde under 2006 ett nytt miljöpolitiskt program för landstinget, benämnt "Miljö Steg 5". Programmet, som är landstingets femte miljöprogram, gäller mellan 2007-2011. Programmet har fem miljömålsområden, som utgör landstingets fem viktigaste gemensamma målområden. Målen ska nås inom programperioden. Programmet anger hur landstinget ska minska sin miljöbelastning inom dessa områden.

Steg 5:s miljömålsområden:

1. Transporter
2. Energi
3. Läkemedel
4. Kemikalier och kemiska produkter
5. Produkter (varor, byggmaterial, förbrukningsartiklar och livsmedel)

Målen i Steg 5 ska nås med hjälp av följande fem styrmedel:

1. Miljöledning
2. Upphandling
3. Kommunikation
4. Miljömedicinsk forskning och utveckling
5. Regional utvecklingsplanering

1.2. Syfte med granskningen

Enligt revisionsplanen för 2007 ska en förstudie genomföras i form av en enkät till landstingets förvaltningar/bolag. Syftet med enkäten är att finna väsentliga indikatorer på huruvida fullmäktiges beslut inom miljöområdet blir verkställda, att undersöka hur förvaltningar/bolag tagit sig an anpassningen till Miljö Steg 5 samt att få uppslag till relevanta framtida granskningar inom miljöområdet.

1.3 Metod, genomförande och avgränsning

En enkät har skickats ut till femton av landstingets förvaltningar/bolag. Enkäten bestod av ett antal frågor gemensamma för samtliga respondenter och ett antal verksamhetsspecifika frågor. Enkäten har besvarats av verksamheternas miljöchef/miljösamordnare.

HSNs upphandling av privata vårdgivare har granskats och avrapporterats i projektrapport nr 7/2007; "Hur styr HSN de privata vårdgivarnas arbete med Miljö steg 5?"

För genomförandet av projektet (förstudien) har Ramböll Management anlåtats. Granskningen har genomförts i en dialog mellan konsulten och projektets styrgrupp på revisionskontoret.

Förvaltningar/bolag med en relativt begränsad miljöpåverkan har inte omfattats av enkätstudien.

Förvaltningarnas/bolagens svar på enkäten har analyserats och sammanställts i bifogad konsultrapport, som kommer att utgöra underlag för en fortsatt analys och val av kommande granskningar.

2. Konsultens analys/iakttagelser

Den rapport som Ramböll Management tagit fram i samarbete med revisionskontoret bifogas som bilaga. Rapporten inleds med en sammanfattning av granskningen. Revisionskontorets kommentarer följer nedan i avsnitt 3.

3. Revisionskontorets kommentarer

Miljö Steg 5

Fr.o.m. 2007 gäller ett nytt miljöpolitiskt program, Miljö Steg 5. Programmet innehåller dels nya målområden och dels höjs ambitionsnivån för de mål som funnits med redan i tidigare miljöprogram. Programmet innehåller högt ställda mål; sammanlagt 23 delmål, som ska nås till utgången av 2011.

För att arbetet med måluppfyllelsen av Miljö Steg 5 ska bli framgångsrikt måste förvaltningar/bolag, i den mån de är berörda av målen, arbeta strukturerat och målinriktat under hela programperioden.

Till Miljö Steg 5 kommer ett dokument som specificerar och förtydligar miljömålen samt definierar miljöprogrammets terminologi att arbetas fram. Revisionen anser att det är viktigt att detta dokument, när det är utformat, fastställs av landstingsstyrelsen.

Landstinget har en uttalad ambition att inta en tätposition i Sverige när det gäller att minska den negativa miljöpåverkan från sina verksamheter. Ambitionen gäller särskilt hållbara trafiklösningar (reduktion av växthuseffekten) och minskning av utsläpp av kemikalier till mark, vatten och luft.

Indikationer på att Steg 5 omsatts i praktiken

Enkätstudien omfattar en stor mängd indikatorer på hur Miljö Steg 5 omsatts i praktiskt handlande av landstingets förvaltningar/bolag. Nedan kommenteras några av dem.

Enkätstudien indikerar att förvaltningarnas/bolagens miljöledningssystem i hög grad är relaterat till Miljö Steg 5 och att deras lokala mål i stor utsträckning kopplar till de landstingsövergripande målen, framförallt inom miljöområdena transporter och energi.

Det finns en utbredd uppfattning om att den egna verksamheten har en betydande miljöpåverkan. Oftast ställs miljökrav i den egna upphandlingen och miljökonsekvensbeskrivningar är ett etablerat verktyg.

Många förvaltningar/bolag har en energiplan men ibland finns tveksamhet om vem som ”äger” energifrågan; hyresgästen eller Locum.

Frågan om läkemedlens negativa miljöpåverkan och farliga kemikalier tas på stort allvar ute hos förvaltningarna och bolagen.

Bland sjukhusverksamheterna framstår Karolinska Universitetssjukhuset och bland transportverksamheterna SL, som de som kommit längst med att omsätta strategiskt miljöarbete till operativ verksamhet.

Exempel på för- bättringsområden

Några av de förbättringsområden som identifierats i förstudien är:

- Flera verksamheter uppger att ledningen bara delvis prioriterar miljöarbetet.
- Hälften av granskade verksamheterna har ännu ingen kommunikationshandlingsplan för sitt miljöarbete, trots LSFs¹ rekommendation om detta. Dock är den allmänna bilden från enkäten att kommunikationsaktiviteter ändå har genomförts på bred front både internt och externt. Men fyra av respondenterna bedömer att mindre än 25 % av personalen känner till hur miljöprogrammet påverkar deras eget arbete.
- Rutinerna för miljökonsekvensbeskrivning finns allmänt men det finns i vissa fall brister i tillämpningen.
- Uppföljning av genomfört miljöarbete kan förbättras lokalt.
- PVC-avvecklingen har kommit olika långt inom landstinget. Sju verksamheter svarade att det inte längre använder PVC och sex att de fortfarande gör det. Danderyds sjukhus saknar uppgift om andel PVC-produkter som är utbytta mot miljövänligare alternativ. Avveckling av PVC är för dyr eller det saknas likvärdiga alternativ är skäl som

¹ LSF miljö har tagit fram en kommunikationsplan för Miljö Steg 5. Planen innehåller aktiviteter som LSF själv ska genomföra och aktiviteter som förvaltningar/bolag starkt uppmanas att själva genomföra; bl.a. en lokal kommunikationshandlingsplan för att informera internt och externt om Miljö Steg 5 och det egna lokala miljöarbetet.

PVC är för dyr eller det saknas likvärdiga alternativ är skäl som framförts av några respondenter. Det är nu ca elva år sedan fullmäktige beslutade att all PVC ska avvecklas där kvalitet och säkerhetskrav kan upprätthållas med andra material.

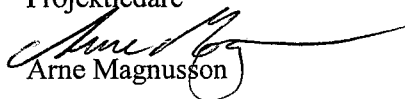
- Många förvaltningar/bolag saknar en miljöuppföljning av sina tjänsteresor.

Förvaltningarnas/bolagens svar på enkäten tillsammans med konsultens analys och rapport kommer att utgöra underlag för revisionens fortsatta analys och val inför kommande granskningar. Utan att föregripa den kommande analysen så ger enkätstudien många granskningsuppdrag. Nedan några exempel på tänkbara granskningsinsatser:

Exempel på relevanta gransk- ningsinsatser

- Fungerar samverkan mellan LOCUM och hyresgästerna kring energianvändningen? *År 2011 ska den totala energianvändningen inte ha ökat jämfört med år 2000. Bara hälften av förvaltningarna och bolagen har en strategi för att minska sin totala energiförbrukning.*
- Används verktyget och rutinen miljökonsekvensbeskrivning på ett bra sätt av förvaltningar/bolag?
- Har de förvaltningar/bolag som saknar en kommunikationsplan genomfört sina åtagande enligt den centrala handlingsplanen för lansering av Miljö Steg 5? Hur pass informerad är personalen?
- Hur fortskrider avvecklingen av PVC²? *För ca elva år sedan beslutade fullmäktige att avveckla PVC. Det är stor skillnad mellan SLLs verksamheter hur de har lyckats avveckla PVC-plasten.*
- Ställs miljökrav och följs dessa upp i upphandlingar som genomförs av andra upphandlande enheter än SLL-Upphandling?
- Genomför förvaltningar/bolag miljöuppföljning av sina resor i tjänsten?

Projektledare

Arne Magnusson

² I PVC-plasterna används en rad stabilisatorer, mjukgörare och flamskyddsmedel som frigörs vid förbränning. Flera av dem misstänks vara miljöskadliga, framförallt har ftalaterna kommit i blickpunkten. Ftalaterna är inte bundna till plasten utan kan vandra ut och hamna i människor, t ex genom inandning. Ftalaterna kan skada fortplantningsförmågan för män och ge fosterskador. PVC inom vården används bl.a. i medicinska slangar.

När kunskap ger resultat---

Landstingsrevisorerna i Stockholms läns landsting

Hur Miljö Steg 5 omsätts i praktiken

En enkätundersökning till 15 förvaltningar
och bolag om deras arbete med Miljö Steg 5

Januari 2008

Landstingsrevisorerna i Stockholms läns landsting

Hur Miljö Steg 5 omsätts i praktiken

En enkätundersökning till 15 förvaltningar
och bolag om deras arbete med Miljö Steg 5

Januari 2008

Sammanfattning

Denna studie har syftat till att undersöka hur Stockholms läns landstings förvaltningar och bolag arbetar med det miljöpolitiska programmet Miljö Steg 5 (2007-2011). Genom en enkätstudie i webformat har respektive förvaltning eller bolags miljöansvarige (eller motsvarade) svarat på 30 frågor som varit gemensamma för alla verksamheter och ett antal specifika frågor som till antalet varierat beroende på verksamhet. Enkäten skickades till totalt 15 verksamheter. Svarsfrekvensen är 100 % men en verksamhet, AISAB, har endast besvarat hälften av frågorna. Studien har identifierat att alla förvaltningar och bolag i olika grad har påbörjat sitt arbete med att genomföra Miljö Steg 5.

Vad gäller miljömålsområdet transporter fokuserar målen på att öka andelen transporter som sker med förnybara bränslen samt minska utsläpp och buller från trafiken. MediCarrier, WÅAB och SL uppgav att mindre än 25 % av verksamhetens totala bränsleåtgång utgörs av förnybara drivmedel (uppgiften avser år 2006 för SL och WÅAB). Av tre transportverksamheter som fick frågan om hur användandet av förnybara drivmedel utvecklats under 2007 svarade två att andelen förnybara drivmedel förmodligen ökat, medan en uppgav att andelen beräknades förbli oförändrad. WÅAB och SL följer upp kollektivtrafikens utsläpp av fossil CO₂, NO_x och partiklar. SL har formulerat konkreta mål för hur buller från trafiken ska reduceras, men har inget uppföljningssystem för bullerreduceringsmålen.

När det gäller samtliga förvaltningars och bolags resor i tjänsten uppger hälften av respondenterna att uppgift om andel förnybara drivmedel saknas. Andra hälften uppger att max 25 % av resorna i tjänsten sker med förnybara drivmedel. En övervägande del av förvaltningarna och bolagen uppger att det inte har någon strategi för att minska andelen resor i tjänsten med icke-förnybara drivmedel. Det är anmärkningsvärt att så många saknar uppgifter om sin transportpåverkan.

Målen för energiområdet år 2011 är att den totala energianvändningen inte ökar i förhållande till nivån år 2000 samt att all el och kyla kommer från miljöanpassade källor och minst 75 % av värmen kommer från förnybara källor som ger låga utsläpp. Locum följer upp andelen förnybar energi av den totala använda energin i sina fastigheter men bara hälften av förvaltningarna och bolagen har en strategi för att minska sin energiförbrukning. Det finns tveksamheter när det gäller vem som "äger" energifrågan – hyresgästen eller Locum.

Vad gäller läkemedelsområdet är målet att utsläppsnivåerna från läkemedel år 2011 skall vara lägre än år 2005. Sjukhusen har kommit i långt i det här arbetet. I stort sett alla kasserade läkemedel skickas till förbränning och alla har en strategi för att minska sina läkemedelsutsläpp. Kloka Listan följs i mycket hög utsträckning då läkemedel skrivs ut. Alla utom Folkhjälpvården uppger en viss del av deras personal har utbildats i läkemedlens miljöpåverkan. De flesta sjukhusen arbetar aktivt med att reducera sina lustgasutsläpp. Vad gäller den miljöförstöring som läkemedel bidrar till visar sjukhusen upp ett arbete som verkar genomsyras av en beslutsamhet att nå målen i miljöprogrammet innan programperiodens slut.

För kemikalier gäller att alla hälsofarliga kemikalier skall ha identifierats och kvantifierats och att 25 % av dessa har fasats ut ur verksamheten år 2011. De flesta förvaltningar och bolag har uppdaterade säkerhetsblad över miljöfarliga kemikalier och för register över vad som används i verksamheten. Två verksamheter lyckades dessutom under 2007 fasa ut ett farligt ämne ur verksamheten. I likhet med läkemedelsarbetet har kemikaliearbetet generellt sett kommit långt i verksamheterna.

För produktområdet är de viktigaste målen att resurssnålhet och kretsloppsanpassade lösningar skall prioriteras vid upphandling och inköp, att inköp av artiklar som innehåller farliga kemikalier upphört samt att 25 % av landstingets måltider är baserade på ekologiskt framställda produkter år 2011. I Miljö Steg 5 anges som tänkbara åtgärder på produktområdet att alla bolag och förvaltningar följer de centrala inköps- och upphandlingsavtalen och ställer miljökrav då egna upphandlingar genomförs. Enkätsvaren visar att miljökrav ställs i stor utsträckning vid egna upphandlingar. Andelen inköp som görs via centrala avtal varierar kraftigt mellan förvaltningarna och bolagen. Ekologiska produkter används i liten utsträckning förutom hos Folk tandvården som använder stor andel ekologiska produkter.

Slutligen några ord om de olika styrmedel som lyfts fram i Miljö Steg 5. Enkäten fokuserar på följande styrmedel: miljöledning, upphandling och kommunikation. Alla verksamheter utom HSN-förvaltningen har ett miljöledningssystem som både omfattar hela verksamheten och i stor grad relaterar till Miljö Steg 5. Förvaltningarna och bolagen har rutiner för att använda sig av miljökonsekvensbeskrivningar, men rutinerna följs inte alltid. Generellt sett arbetar förvaltningarna och bolagen mer med planering av åtgärder än själva uppföljningen av desamma. I flera fall saknas en uppföljning av arbetet trots att åtgärden genomförs vilket måste ses som bristfälligt. Budgeten kan utgöra en indikator på hur miljöarbetet prioriteras i organisationen. Alla enheter utom Södersjukhuset och Locum har avsatta medel i budgeten specificerade för miljöarbete.

Målen för kommunikation är att alla anställda känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete, att landstingets bolag och förvaltningar är kända i sina respektive verksamhetsområden som föregångare inom miljöområdet och att landstinget har deltagit i minst ett externt samarbete per miljömålsområde år 2011. I LSF:s kommunikationsplan för Miljö Steg 5 uppmanas förvaltningar och bolag att informera internt och externt om de mål som satts upp av landstingets politiker och vilka åtgärder som vidtas lokalt. Studien visar att 2/3 av verksamheterna har en kommunikationsplan för sitt miljöarbete eller håller på att utarbeta en. Både internt och externt kommunicerar verksamheterna arbetet på flera olika sätt. Uppfattningen är därför att kommunikationshandlingsplanen som lanserades i samband med programmet har fått ett relativt stort genomslag både vad gäller den strategiska och den operativa nivån i organisationerna.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	II
1. Inledning	1
1.1 Uppdraget från Landstingsrevisorerna	1
1.2 Uppdragets genomförande	1
1.3 Rapportens innehåll och disposition	2
2. Sammanfattande analys av enkätens gemensamma frågor	3
3. Sammanfattande analys av sjukhusverksamheternas svar	13
4. Sammanfattande analys av transportverksamheternas svar	15
BILAGA 1	17
Korta sammanfattningar av respektive verksamhet	17
AB Storstockholms lokaltrafik (SL)	17
Färdtjänstförvaltningen	18
WÅAB Waxholms ångfartygs AB	18
MediCarrier AB	19
Ambulanssjukvården i Storstockholm AB (AISAB)	20
Danderyds sjukhus AB	20
Södersjukhuset AB (SÖS)	21
Karolinska Universitetssjukhuset	22
Folk tandvården i Stockholms län AB	23
S:t Eriks Ögonsjukhus AB	23
Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO)	24
Sjukvården Salem Nykvarn Södertälje (SNS)	25
Locum AB	26
Regionplane- och trafikkontoret (RTK)	27
Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen (HSN)	27
BILAGA 2	29
Fördjupad analys av de gemensamma frågorna	29
Miljöledningssystem och uppföljning	29
Upphandlingar och Miljökonsekvensbeskrivningar	33
Kommunicera miljöarbetet	36
Budgeten	40
Kompetens och prioritering	44
Transporter och energi	46
Kemikalier och produkter	48
Fördjupad analys av sjukhusverksamheterna	53
Fördjupad analys av transportverksamheterna	61

1. Inledning

1.1 Uppdraget från Landstingsrevisorerna

Landstingsfullmäktige har antagit ett miljöpolitiskt program, Miljö Steg 5, som gäller för åren 2007-2011. Miljö Steg 5 vänder sig till alla medarbetare i förvaltningar och bolag, men också till externa företag som levererar varor och tjänster till landstinget. Syftet med denna studie är att öka kunskapen kring hur landstingets förvaltningar och bolag arbetar med det miljöpolitiska programmet. Utgångspunkten är de miljömål och styrmedel som identifieras i miljöprogrammet. Undersökningen skall inte ses som en uppföljning av miljöarbetet sett till de mål som identifierats i miljöprogrammet (måluppfyllelseanalys) utan istället skall den ses som ett led i arbetet med att identifiera viktiga indikatorer på det miljöarbete som bedrivs på enheterna. Några exempel på områden från landstingsrevisorernas revisionsplan för 2007 som skall ingå i undersökningen är:

- Genomför förvaltningar och bolag aktiviteter enligt beslutad kommunikationsplan för Miljö Steg 5?
- Tankas landstingets miljöbilar med förnybara drivmedel?
- Finns det en aktiv och ändamålsenlig uppföljning av miljöprogrammet?

1.2 Uppdragets genomförande

Undersökningen genomfördes hösten 2007 och baseras på en enkätundersökning som distribuerades via e-post till respektive förvaltning och bolags miljöansvarige (eller motsvarande). I urvalet av förvaltningar och bolag uteslöts de med begränsad miljöpåverkan (t.ex. enbart kontorsverksamhet). Enkäten skickades till följande enheter:

- Hälso- och sjukvårdsnämndens förvaltning
- Färdtjänstförvaltningen
- Regionplane- och trafikkontoret
- Karolinska universitetssjukhuset
- Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO)
- Sjukvården Salem Nykvarn Södertälje (SNS)
- AB Storstockholms Lokaltrafik (SL)
- Danderyds sjukhus AB

- Södersjukhuset AB
- WÅAB Waxholms Ångfartygs AB
- Folk tandvården i Stockholms län AB
- Locum AB
- MediCarrier AB
- S:t Eriks Ögonsjukhus AB
- AISAB

Enkäten bestod av 30 gemensamma frågor och i genomsnitt omkring 10 specifika frågor till respektive enhet. Frågorna hade fasta svarsalternativ för att underlätta jämförelser, dock fanns möjlighet att skriva egna kommentarer till varje fråga. Alla enheter har svarat på enkäten. AISAB har dock bara besvarat hälften av frågorna. I övrigt har alla förvaltningar i princip besvarat alla frågor med några få undantag. Undersökningen har genomförts av Ramböll Management och Eva Mineur, konsult. Under arbetets gång har regelbundna avstämningar gjorts med Revisionskontorets kontaktperson Arne Magnusson.

1.3 Rapportens innehåll och disposition

Rapporten består av 4 kapitel plus två bilagor. Varje kapitel avslutas med ett avsnitt som sammanfattar Ramböll Managements viktigaste iakttagelser. För att underlätta analysen har två huvudgrupper inom landstingets verksamhet identifierats (1) sjukhusverksamheterna (Karolinska Universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Danderyds sjukhus, S:t Eriks Ögonsjukhus, SNS och SLSO) och (2) transportverksamheterna (SL, Färdtjänsten, WÅAB, MediCarrier AB och AISAB). Dessa två grupper lyfts fram i analysen via enskilda kapitel i rapporten. Här följer en kort presentation av rapportens innehåll.

I kapitel 2 presenteras en sammanfattande analys av de gemensamma frågorna. Frågorna är indelade i sju underrubriker.

I kapitel 3 presenteras en sammanfattande analys av sjukhusverksamheternas arbete med det miljöpolitiska programmet.

I kapitel 4 presenteras en sammanfattande analys av transportverksamheternas arbete med det miljöpolitiska programmet.

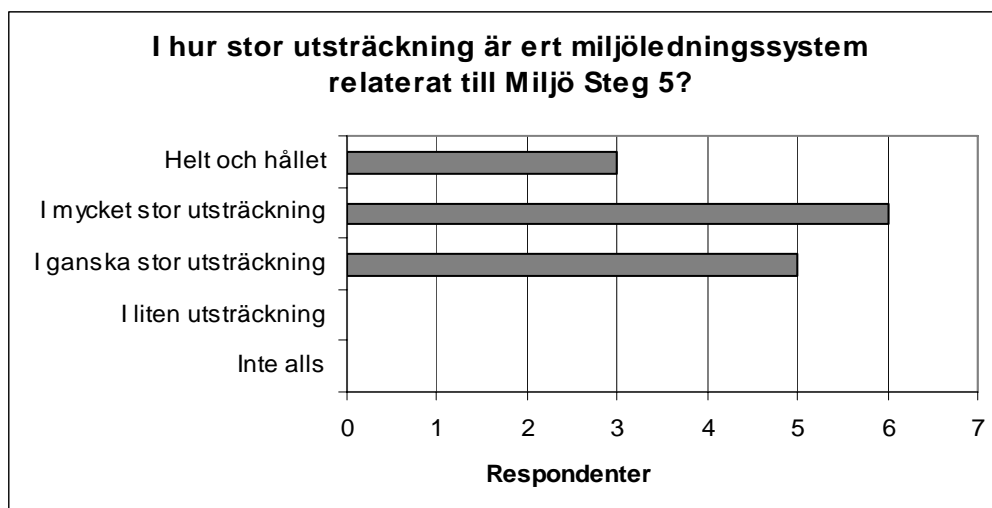
I bilaga 1 presenteras en kort sammanfattning av respektive förvaltning/bolags arbete med det miljöpolitiska programmet utifrån enkätsvaren.

I bilaga 2 presenteras alla diagrammen med fördjupande analyser av frågorna i kronologisk ordning.

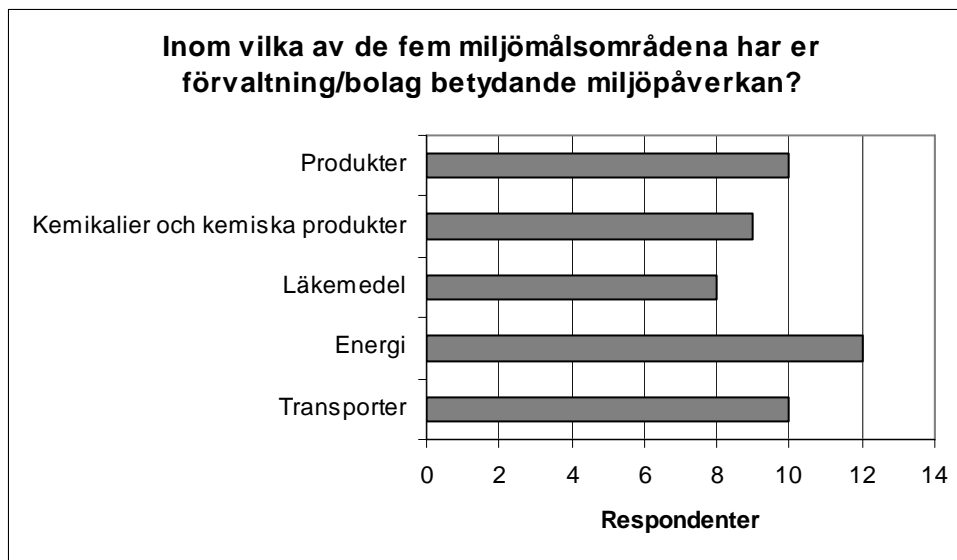
2. Sammanfattande analys av enkätens gemensamma frågor

I detta kapitel sammanfattas svaren på de enkätfrågor som ställts till samtliga förvaltningar och bolag. Endast ett urval av svaren illustreras i särskilda diagram. Samtliga frågor, svar och diagram finns emellertid i bilaga 2.

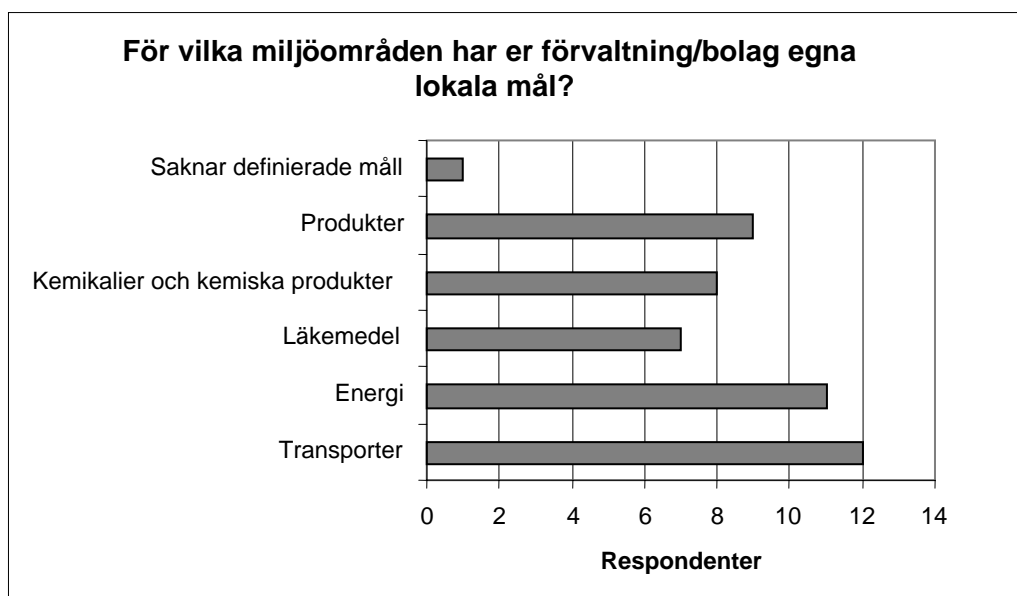
Målen för miljöledning i Miljö Steg 5 är att alla landstingets verksamheter år 2011 fortsätter ha miljöledningssystem som är miljöcertifierade och som styr såväl mot landstingets övergripande mål som mot lokala miljömål, att miljöledningssystemen är integrerade i ordinarie verksamhetsstyrning och att miljöhänsyn ingår som en naturlig del i beslutsprocesserna. Enkätsvaren visar att bolagens och förvaltningarnas miljöledningssystem i hög grad är relaterade till Miljö Steg 5.

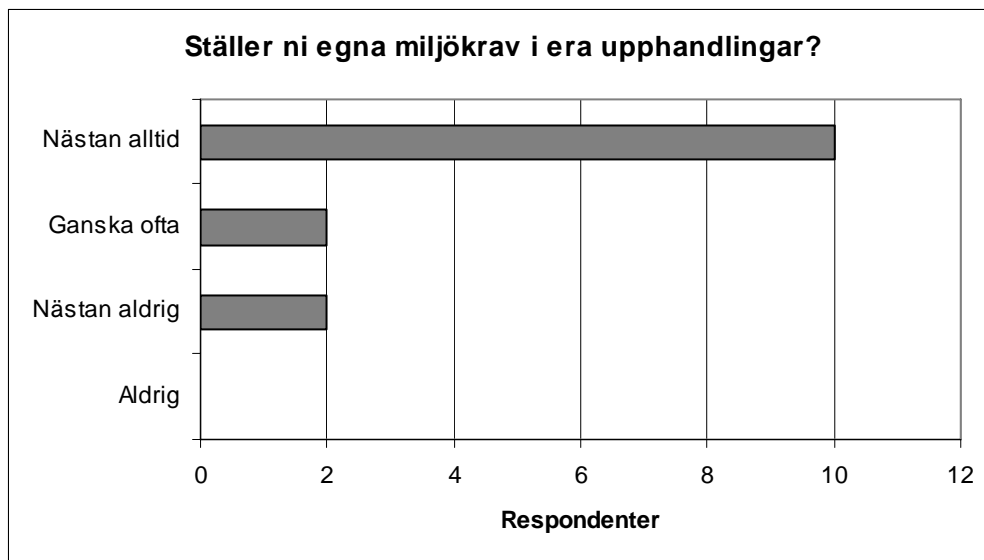
Vi kan också konstatera att det finns en utbredd uppfattning om att den egna verksamheten har en betydande miljöpåverkan.

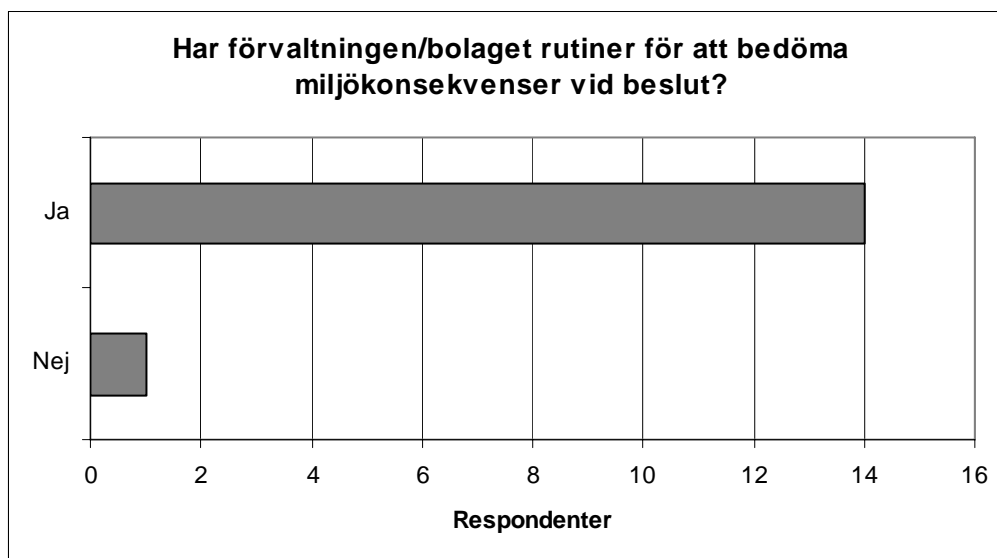
Bolagen och förvaltningarna har i stor utsträckning utvecklade lokala mål och indikatorer/nyckeltal som är relaterade till det övergripande miljöprogrammet. Särskilt gäller detta områdena "transporter" och "energi".

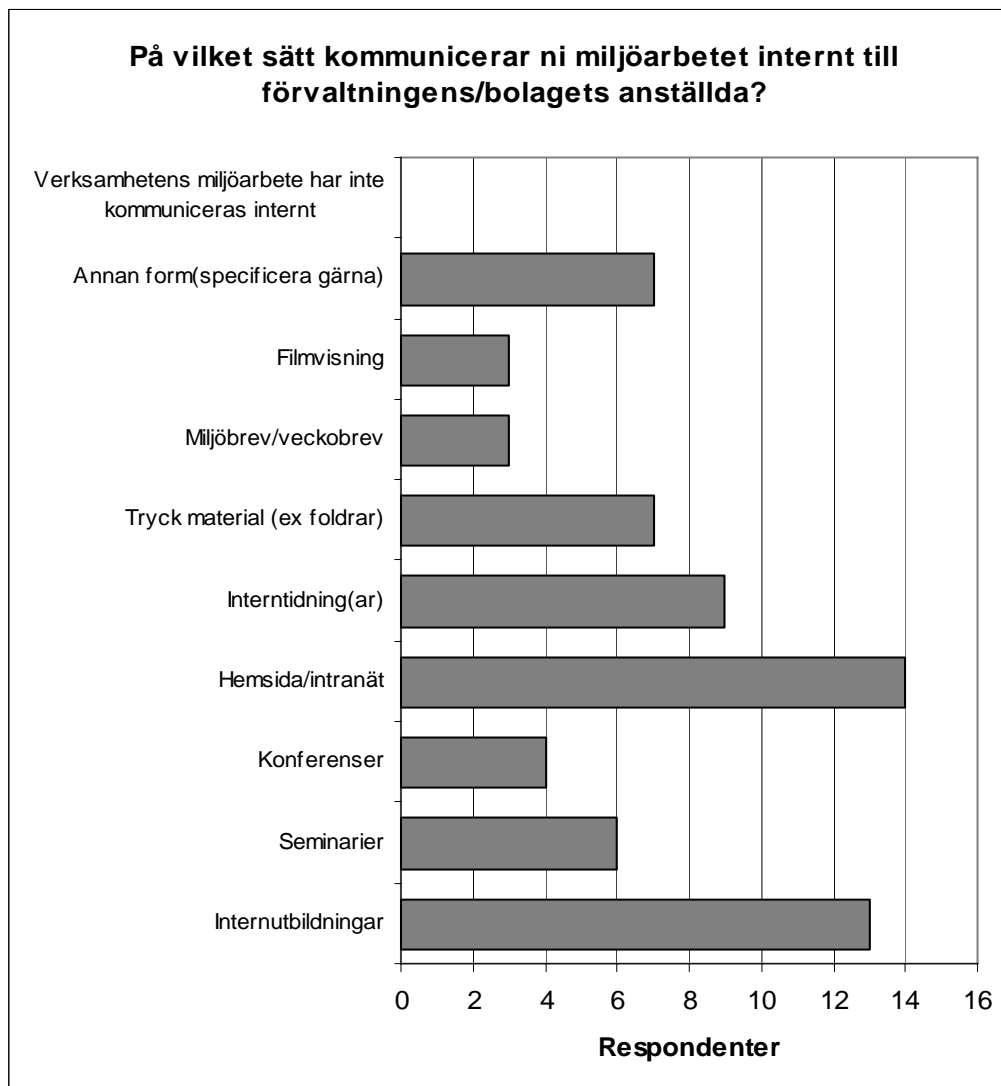
Enligt Miljö Steg 5 är en viktig åtgärd för att nå de miljöpolitiska målen att ställa miljökrav vid upphandlingar. Upphandlingar kan ske via centrala avtal eller egna avtal. Alla bolag och förvaltningar ska följa de centrala inköps- och upphandlingsavtalen och ställa miljökrav då egna upphandlingar genomförs. Enkätsvaren visar att de flesta förvaltningar och bolag gör en stor del (76-100 %) av sina inköp enligt centrala avtal. Vid egna upphandlingar ställer de flesta nästan alltid miljökrav.

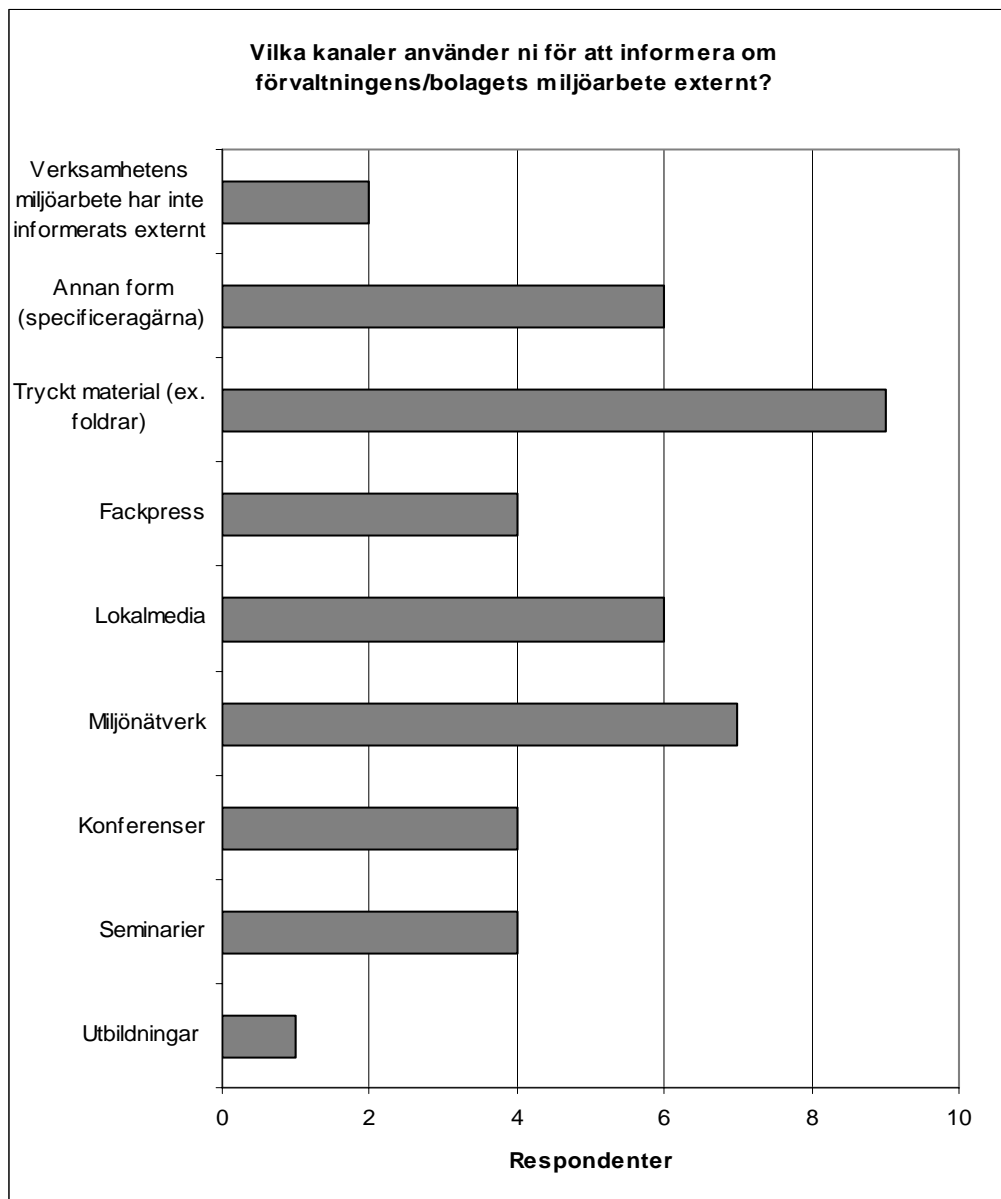

Av enkätsvaren framgår också att miljökonsekvensanalyser är ett förankrat verktyg i förvaltningarna och bolagen

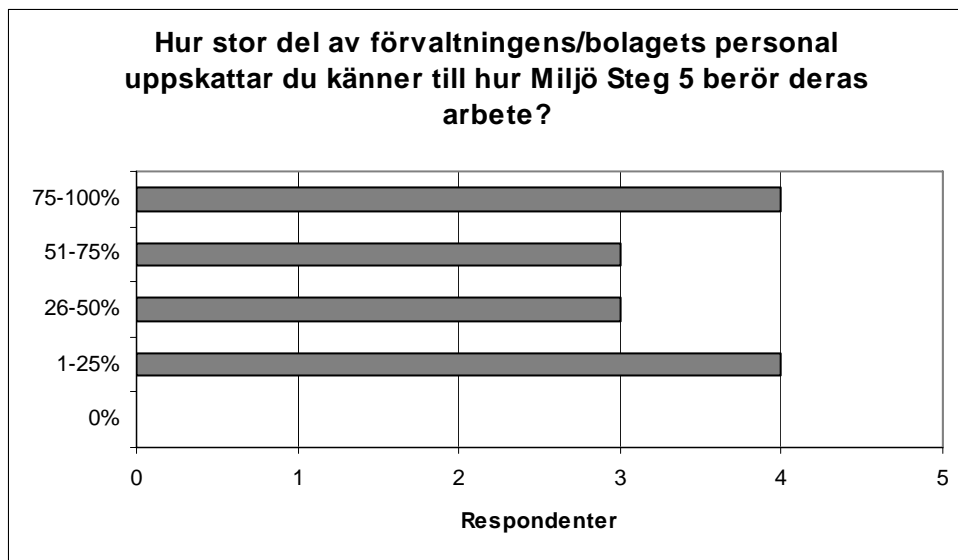

I Miljö Steg 5 finns mål för kommunikation. År 2011 ska bland annat alla anställda känna till hur miljöprogrammet berör deras arbete och landstingets bolag och förvaltningar ska vara kända som föregångare inom miljöområdet. Enkätundersökningen visar att förvaltningarna och bolagen kommunicerar sitt miljöarbete genom flera olika kanaler, både internt och externt.

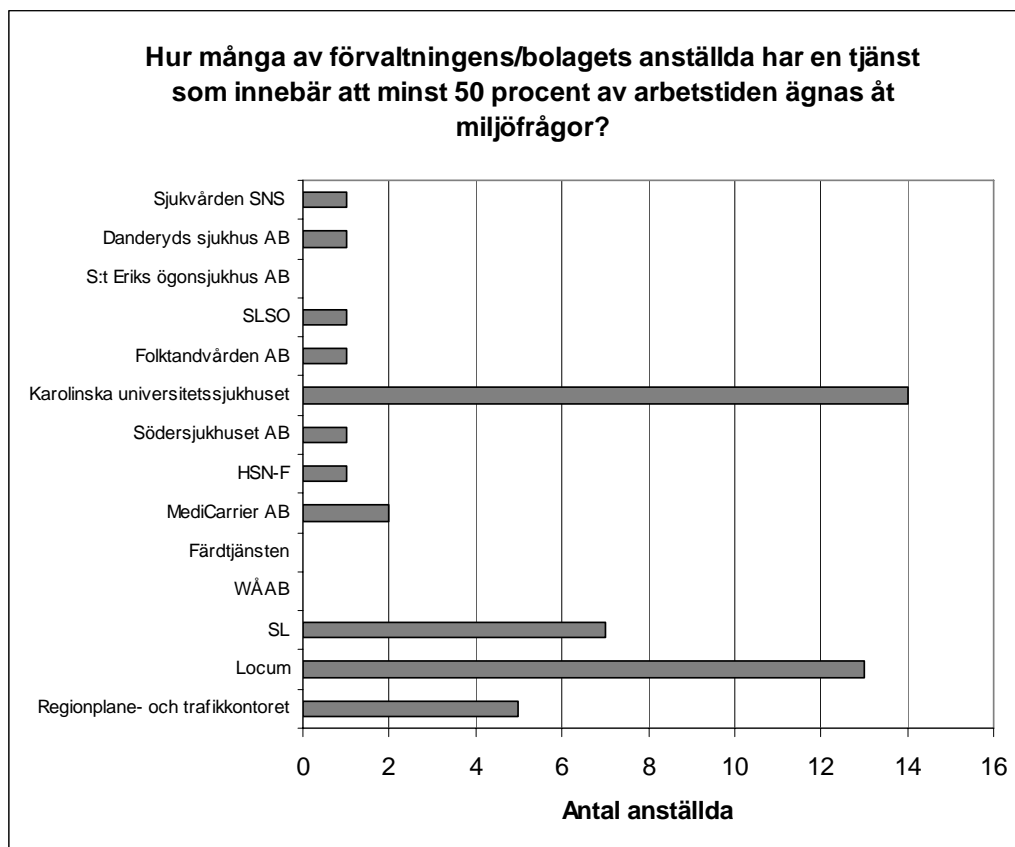

Enkätundersökningen visar att hälften av de miljöansvariga på förvaltningarna och bolagen uppskattar att det är mer än hälften av personalen som känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Detta tyder på en viss förankring av miljöarbetet hos de anställda i flera förvaltningar och bolag.

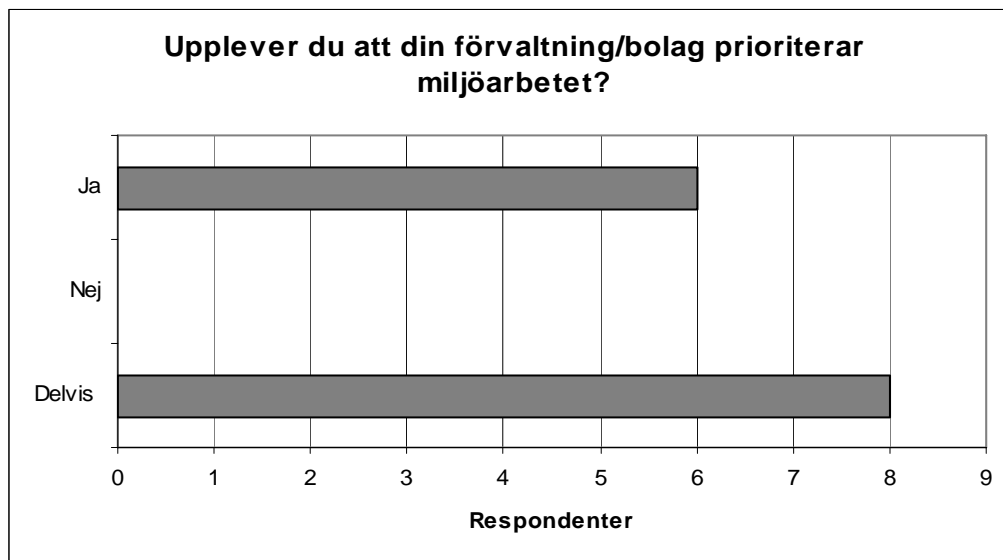

I enkäten frågade vi också om hur många personer i förvaltningen/bolaget som arbetar minst 50 % med verksamhetens miljöarbete. Knappt hälften av verksamheterna har svarat 1 person. Både Färdtjänstförvaltningen och S:t Erisk Ögonsjukhus kommenterar att de visserligen inte har någon person som arbetar mer än 50 % med frågorna men att de ändå har ett väl etablerat miljöarbete i sina respektive verksamheter. Alla verksamheter som svarade att de har personal som arbetar mer än halvtid med miljöarbetet uppgav också att dessa personer har relevant utbildning för uppgiften.

Kommentar: AISAB har ej svarat

Budgeten kan också utgöra en indikator på hur miljöarbetet prioriteras i organisationen. Alla enheter utom Södersjukhuset och Locum har en specifik "miljöbudget". Det är bara knappt hälften av de tillfrågade som upplever att miljöarbetet prioriteras på deras förvaltning eller bolag.

I den gemensamma delen av enkäten ställdes frågor om de resor som görs av personalen i tjänsten (dvs. ej upphandlad trafik). Svaren visar att många förvaltningar och bolag saknar en miljöuppföljning av sina resor i tjänsten och endast ett fåtal följer upp de fossila CO₂-utsläppen från resorna. I knappt hälften av fallen finns en utarbetad strategi för att minska de utsläpp som resor i tjänsten generar.

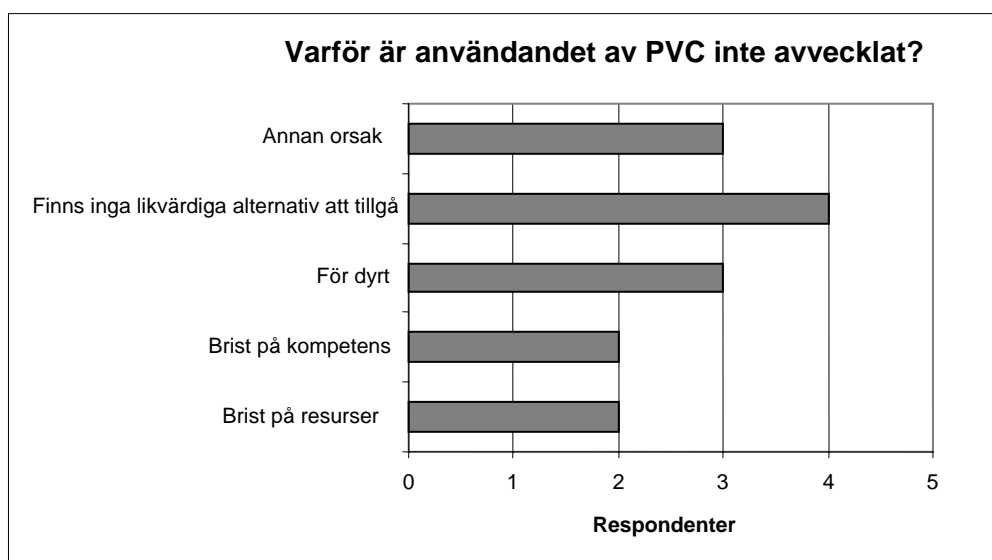

I Miljö Steg 5 finns flera mål för energi. År 2011 ska den totala energianvändningen inte ha ökat jämfört med år 2000. Då ska också all el och kyla komma från miljöanpassade källor och minst 75 % av värmen från förnybara källor som ger låga utsläpp. Enkätundersökningen visar att hälften av förvaltningarna och bolagen har en

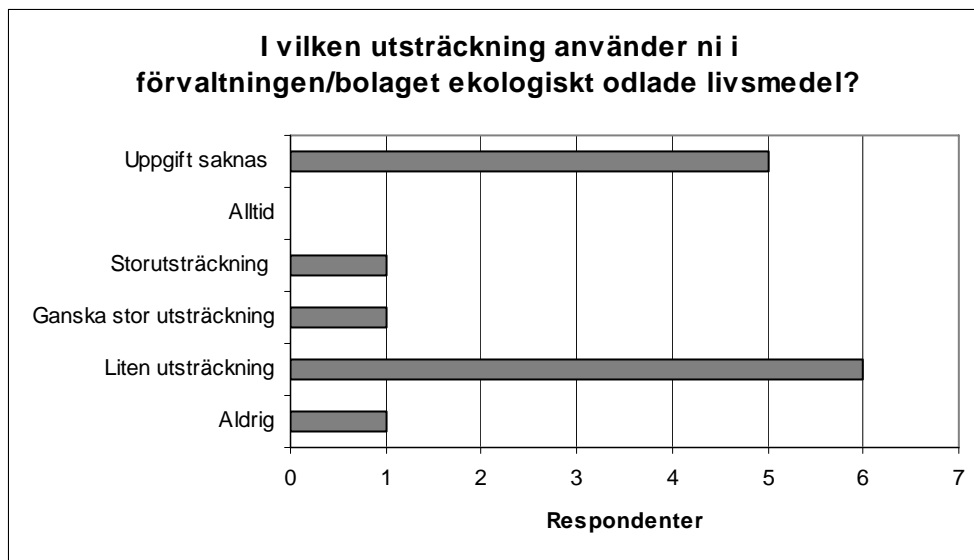
lokal energiplan. Två verksamheter uppger att frågan inte ligger hos dem utan hos Locum. Därför kan det finnas anledning att tydliggöra vem som "äger" frågan.

För kemikalier finns två mål i Miljö Steg 5. År 2007 ska landstinget ha identifierat och kvantifierat kemikalier och kemiska produkter som används i verksamheterna och som kan ha allvarliga hälso- och/eller miljöeffekter. År 2011 har 25 % av dessa kemikalier och kemiska produkter fasats ut (utfasningslistan). Enkätundersökningen visar att de flesta förvaltningarna och bolagen för register och uppdaterar sina säkerhetsblad över sina miljöfarliga kemikalier.

I landstinget finns beslut om att PVC ska avvecklas. Knappt hälften av verksamheterna använder fortfarande PVC i arbetet. Den vanligaste orsaken till varför det inte är avvecklat uppges vara att det inte finns några likvärdiga (miljövänliga) alternativ att tillgå.

Under miljöområdet produkter har landstinget som mål att 25 % av alla måltider som tillhandahålls inom landstinget skall baseras på ekologiskt framställda produkter år 2011. För att fånga denna aspekt frågade vi i vilken utsträckning förvaltningarna och bolagen använder sig av ekologiskt odlade/framställda livsmedel i eventuella måltider som de tillhandahåller, fruktkorgar, kaffeautomater etc. Svaret på frågan kan således gälla alltifrån måltider till patienter till en fruktkorg i ett personalrum. Dessa aspekter är värda att komma ihåg då svaren på frågorna skall värderas. Enkätundersökningen visar att verksamheterna använder ekologiskt odlade livsmedel i "liten utsträckning".

Sammanfattning

Generellt sett visar de gemensamma frågorna att landstingets förvaltningar och bolag redan har relaterat Miljö Steg 5 till sitt lokala miljöarbete. Vidare arbetar de allra flesta förvaltningar och bolag med att kommunicera sitt miljöarbete, både internt och externt. Dessutom verkar frågan om farliga kemikalier tas på allvar. De allra flesta förvaltningar och bolag för register och har uppdaterade säkerhetsblad över dessa ämnen. Ovanstående exempel bör lyftas fram som positiva indikatorer på hur Miljö Steg 5 har omsatts i praktiskt handlande.

Dock finns det vissa aspekter av miljöarbetet som kan utvecklas en hel del. Här bör nämnas det faktum att det i många fall brister i uppföljningsrutinerna, vilket är allvarligt ur ett genomförandeperspektiv. Hos många förvaltningar och bolag är det endast en låg andel av personalen som känner till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete. Det saknas i många fall strategier för att dels minska antalet personalresor som görs med icke-förnybara drivmedel och dels minska den totala energiförbrukningen. Ekologiskt odlade livsmedel utgör en liten grad av livsmedlen i verksamhetens tillhandahållna måltider (med ett par undantag) vilket är förvånande då det verkar vara en relativt lätt förändring att genomföra för att uppnå en ökad "miljövinst" i verksamheten. Det allvarligaste problemet är dock att de flesta uppger att deras ledning bara "delvis" prioriterar miljöarbetet.

3. Sammanfattande analys av sjukhusverksamheternas svar

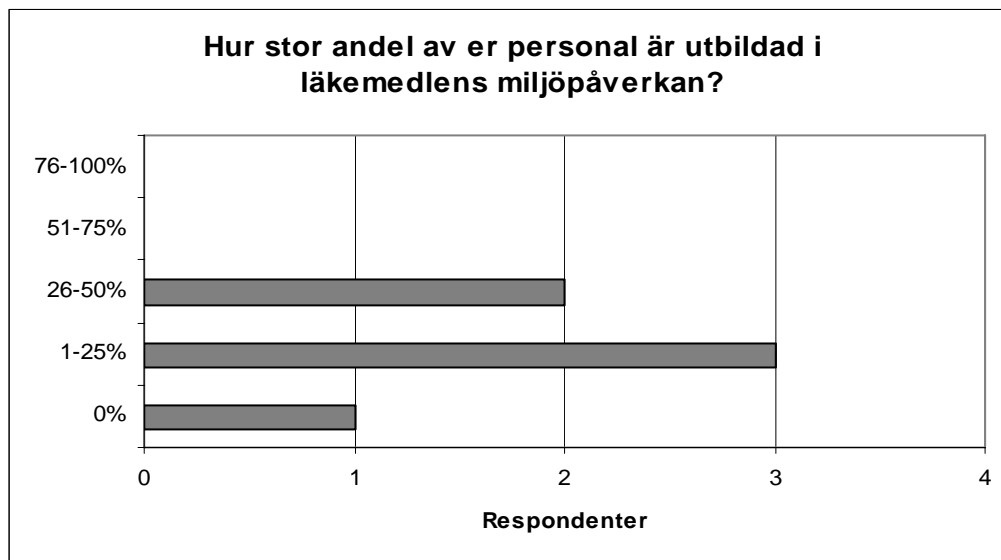
Sjukhusverksamheterna är Karolinska Universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Danderyds sjukhus, S:t Eriks Ögonsjukhus, SNS och SLSO. Alla sjukhusverksamheter uppger att de har miljöledningssystem som omfattar hela deras verksamhet. Fem av sex sjukhusverksamheter svarar att deras miljöledningssystem i mycket stor utsträckning är relaterat till Miljö Steg 5.

Sjukhusverksamheterna anser att de har en betydande miljöpåverkan inom alla fem miljömålsområden som prioriterats i miljöprogrammet. "Energi" och "läkemedel" har kryssats i av alla, "kemikalier" och "produkter" kryssades i av fem verksamheter vardera och "transporter" av fyra verksamheter. Alla sex sjukhusverksamheter uppger att de har egna nyckeltal eller indikatorer knutna till sina respektive mål.

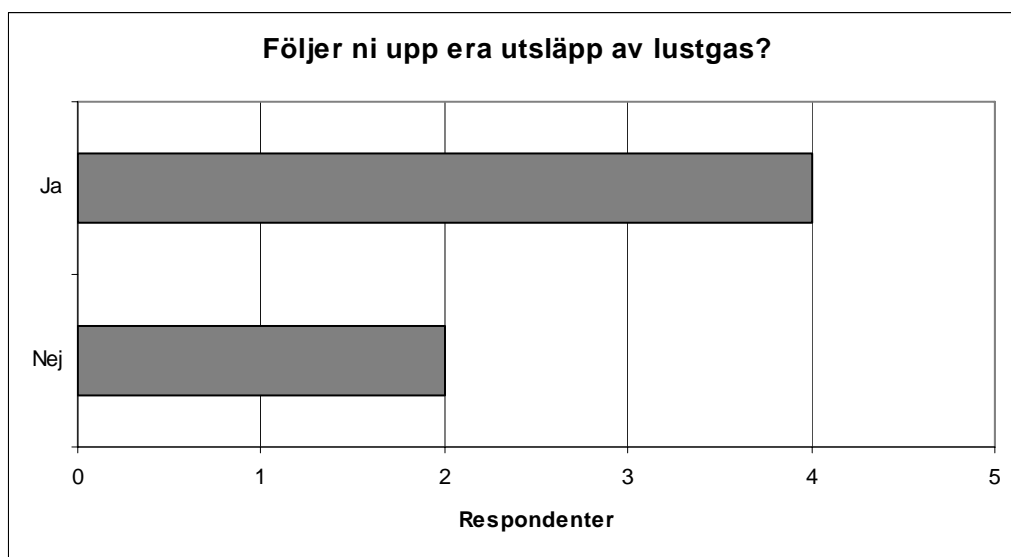
Sjukhusen skiljer sig åt vad gäller att ställa egna miljökrav i sin upphandling. Här svarar S:t Eriks ögonsjukhus och Danderyds sjukhus att de nästan aldrig ställer egna miljökrav i upphandlingen medan de andra fyra uppger att de nästan alltid gör det. De flesta köper in över 75 % av sina varor och tjänster via centrala avtal.

Endast Karolinska Universitetssjukhuset har en utarbetad kommunikationsplan. Vi kan konstatera att den miljöansvariges bedömning av i vilken utsträckning personalen känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete skiljer sig relativt mycket mellan verksamheterna. Vissa svarar mindre än 25 %, medan andra svarar upp till 75 %. Alla utom Södersjukhuset har särskilda budgetmedel avsatta för sitt lokala miljöarbete.

På Södersjukhuset har mellan 76 och 100 % av hemsjukvårdspersonalen genomgått utbildning i eco-driving. Karolinska Universitetssjukhuset, SLSO och SNS uppger att mindre än en fjärdedel av deras personal fått denna utbildning. Det är också en viss spridning mellan verksamheterna vad gäller andelen personal som är utbildade i läkemedlens miljöpåverkan.

Alla sex sjukhusverksamheterna har utarbetade strategier för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Mer än tre fjärdedelar av alla kasserade läkemedel (hos alla sex verksamheter) skickas till förbränning. Alla enheter utom SLSO och Södersjukhuset har upprättat planer för hur deras lustgasutsläpp skall minska.

Några av verksamheterna använder fortfarande PVC och motiverar detta med att det inte finns likvärdiga alternativ att tillgå.

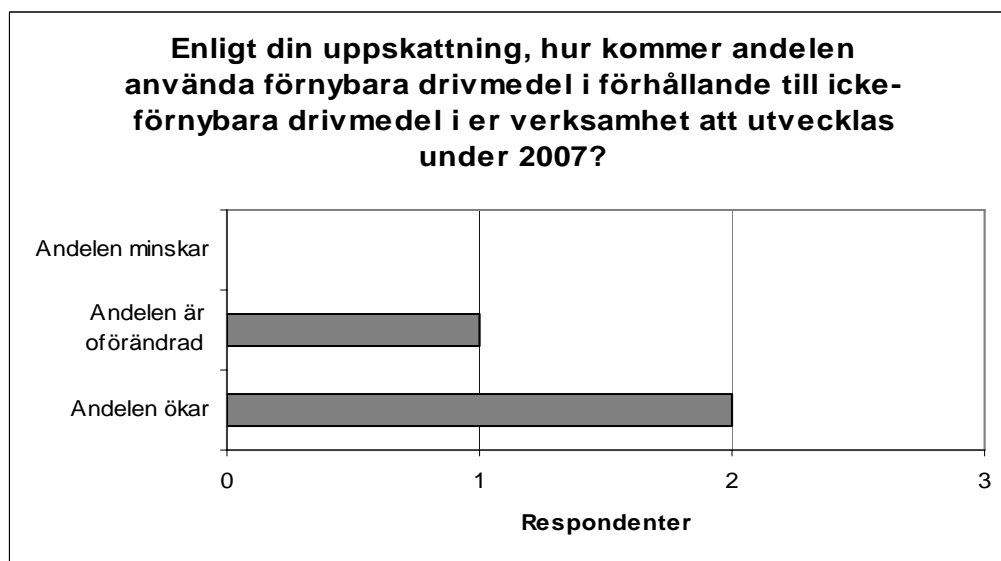
4. Sammanfattande analys av transportverksamheter- nas svar

De bolag som har transportverksamhet som sin kärnuppgift är SL, Färdtjänsten, WÅAB, MediCarrier AB och AISAB. Färdtjänsten, MediCarrier och WÅAB uppger att de har nyckeltal kopplade till sina lokala miljömål medan SL och AISAB har bara delvis definierade nyckeltal kopplade till sina mål.

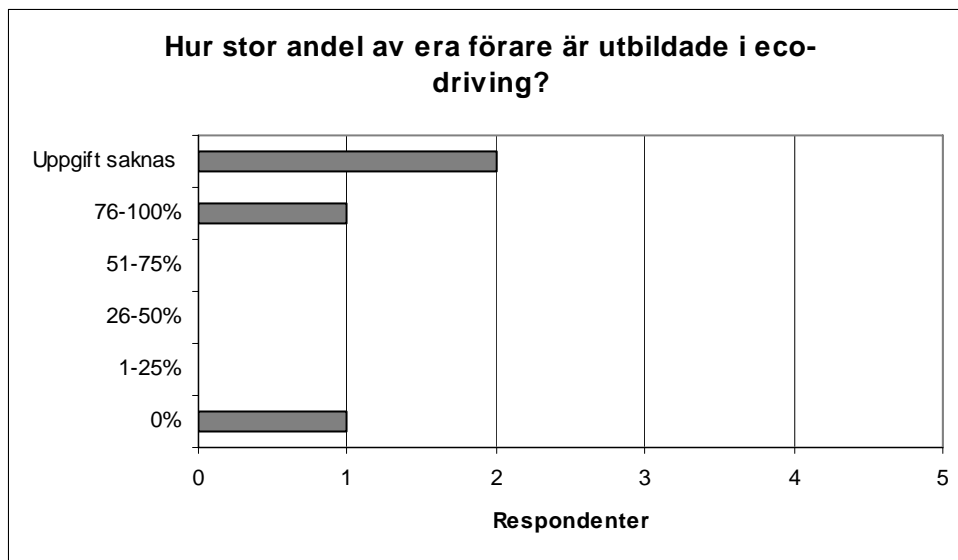
Generellt sett är transportverksamheterna "duktiga" på att följa upp sina rutiner, t.ex. för miljökonsekvensbedömningar vid beslut. Liksom sjukhusverksamheterna skiljer det sig i fråga om i hur stor utsträckning personalen känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete.

Alla utom Färdtjänsten har en utarbetad kommunikationspolicy. SL t.o.m. utbildar externa målgrupper i sitt miljöarbete. SL, WÅAB och MediCarrier upplever att deras ledning prioriterar miljöarbetet.

Av tre verksamheter som fick frågan om hur relationen mellan användandet av förnybara och icke-förnybara drivmedel i verksamheten utvecklats under 2007 svarade två att andelen förnybara drivmedel beräknas öka. SL uppgav att andelen är oförändrad.

WÅAB och SL följer upp kollektivtrafikens utsläpp av fossil CO₂, NO_x och partiklar. SL har formulerat konkreta mål för hur buller från trafiken ska reduceras, men har inget uppföljningssystem för bullerreduceringsmålen. Slutligen är det värt att nämna att hos MediCarrier är mer än tre fjärdedelar av personalen utbildade i eco-driving medan siffran hos WÅAB är 0. SL ställer krav på att trafikentreprenörernas förare ska vara utbildade i eco-driving i nyare avtal.

Ingen av transportverksamheterna har en utarbetad strategi för hur utsläppen från deras "resor i tjänsten" skall minska.

BILAGA 1

Korta sammanfattningar av respektive verksamhet

AB Storstockholms lokaltrafik (SL)

SL:s miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten är i "mycket stor utsträckning" relaterat till miljöprogrammet. Det finns lokalt framtagna mål för miljömålsområdena "transporter", "energi" och "kemikalier och kemiska produkter" men bara delvis framtagna indikatorer kopplade till de egna målen. SL:s ledning följer upp det interna miljöarbetet minst en gång per år och man ställer "nästan alltid" miljökrav då upphandlingar görs.

SL har en egen kommunikationspolicy och uppskattningsvis känner knappt hälften av personalen till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete. Många kanaler används för att kommunicera miljöarbetet. Framförallt bör det ambitiösa arbetet med att informera om miljöarbetet externt lyftas fram då SL är den enda av SLL:s verksamheter som använder sig av alla alternativ som angavs i frågan. I SL:s budget finns särskilda medel avsatta för miljöarbete. Det är sju personer som arbetar med miljöarbetet minst 50 % av sin arbetstid. SL har en bilpool för personalen med 10 bilar som drivs med E85 men saknar dels uppgift om hur stor del av personalresorna som sker med förnybara drivmedel och dels en strategi för att minska utsläppen från personalens resor i tjänsten. SL har satt upp konkreta mål för att reducera bullret från trafiken men saknar ett uppföljningssystem kopplat till målen trots att man uttryckligen skriver att man bedriver ett fokuserat bullerreduceringsarbete. Eco-driving utbildning av förarna i kollektivtrafiken ansvarar respektive entreprenör för enligt SL.

Mer än tre fjärdedelar av SL:s nyare busspark innehåller "bästa möjliga teknik" för reduktion av partiklar, kväveoxider och buller. SL har utarbetade uppföljningssystem för dels kollektivtrafikens utsläpp av fossil CO₂, NO_x och partiklar och dels kollektivtrafikens totala antal körda personkilometer per år. Mindre än en fjärdedel av SL:s totala bränsleåtgång år 2006 utgjordes av förnybara drivmedel. I egenskap av fastighetsförvaltare har SL en strategi för att minska sin totala energiförbrukning och använder helt eller delvis förnybara energi för el och värme i sina fastigheter. Förbrukningen av förnybar energi följs också upp i förhållande till den totala energiförbrukningen.

SL har ingen plan för "sanering av uppställningsplatser för fordon" men en inventeringsåtgärd har vidtagits. Register förs över farliga kemikalier som används i verksamheten, inklusive klottersanering och busstvätt. Vad gäller miljömålsområdet produkter så använder SL ekologiskt odlade livsmedel i liten utsträckning i sina måltider. PVC används i begränsad omfattning och det finns en plan för att säkerställa att 95 % av materialet i nyinköpta spårfordon kan källsorteras.

Färdtjänstförvaltningen

Färdtjänstens miljöledningssystem omfattar hela verksamheten och är i "ganska stor utsträckning" relaterat till Miljö Steg 5. Färdtjänsten anser att de har stor miljöpåverkan inom miljömålsområdena "transporter" och "produkter" och egna mål med utvecklade indikatorer finns för transportområdet. Ledningen genomför uppföljning av verksamhetens miljöarbete mer än en gång per år. Mer än tre fjärdedelar av alla upphandlingar görs enligt centrala avtal. Det ställs alltid egna miljökrav vid deras egna upphandlingar. Det finns utvecklade rutiner för att göra miljökonsekvensanalyser av beslut och dessa rutiner följs nästan alltid.

Färdtjänsten har i dagsläget ingen kommunikationspolicy men arbetet med att utveckla en sådan har påbörjats. Uppskattningsvis känner mer än tre fjärdedelar av personalen till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete. Det interna arbetet kommuniceras främst genom "internutbildningar", "seminarier", "konferenser", "hemsidan" och "miljöbrev". Externt kommuniceras arbetet främst via "miljönätverk", "lokalmedia", "fackpress" och "tryckt material". I Färdtjänstens budget finns särskilda medel för miljöarbetet men den specificerar endast hur arbetet med att genomföra "miljökonsekvenser vid beslut" skall genomföras. Ingen personal arbetar mer än 50 % med miljöarbetet men det finns en aktiv intern "miljögrupp" på fyra personer.

Färdtjänsten saknar uppgifter om hur stor del av personalens resor i tjänsten som sker med förnybar energi och det finns heller ingen utarbetad strategi för att minska utsläppen från dessa resor. Vidare saknas uppgifter om hur många av personalen som är utbildade i eco-driving. Det sker uppföljning av förvaltningens totala antal körda kilometer per år och utsläppen av fossil CO₂, NO_x och partiklar men den miljöansvarige kommenterar att det är svårt att göra något åt problemet. Nästa år skall man utreda om det kan vara en lösning att finna ett alternativ för användningen av dubbdäck. Färdtjänsten förutspår att deras andel av förnybara drivmedel i relation till icke-förnybara drivmedel kommer att öka.

Under 2008 förväntas det komma en strategi om hur färdtjänstens totala energiförbrukning skall minska. Register förs över vilka miljöfarliga kemikalier som används och det finns uppdaterade säkerhetsblad. Det finns inga uppgifter om hur andel av de livsmedel som förvaltningen använder (exempelvis i kaffeautomater eller frukt-korgar) som är ekologiskt odlade. PVC används inte i verksamheten.

WÅAB Waxholms ångfartygs AB

WÅAB har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten och som i "ganska stor grad" är relaterat till Miljö Steg 5. Bolaget anser att de har en stor miljöpåverkan inom miljömålsområdet "transporter" och har såväl egna mål som indikatorer kopplade till det området. Ledningen följer upp miljöarbetet mer än en gång per år. WÅAB upphandlar mindre än en fjärdedel enligt centrala avtal och man ställer "nästan alltid" egna miljökrav i upphandlingarna. Man har utarbetat rutiner för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut och dessa följs "nästan alltid".

WÅAB har en egen kommunikationspolicy men den miljöansvarige uppskattar att mindre än en fjärdedel av personalen känner till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete.

Internt kommuniceras miljöarbetet främst genom "konferenser", "hemsidan", och kontorsmöten. externt handlar det mest om att använda sig av "konferenser", "miljönätverk", "lokalmedia" och "tryckt material". I WÅAB:s budget finns det särskilda medel (0,5 % av den totala budgeten) avsatta för miljöarbete. I budgeten specificeras hur arbetet med att nå målen för "kemikalier", "produkter", "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". Ingen person är anställd att arbeta med miljöfrågan mer än 50 % av sin tjänst.

Mindre än en fjärdedel personalens resor sker med förnybara drivmedel och det finns i dagsläget ingen strategi för att minska öka den siffran. Det finns heller ingen uppföljning av de fossila CO₂ utsläppen som personalresorna genererar. WÅAB har inga utarbetade mål för hur deras trafikbuller ska reduceras dock följs bolagets utsläpp av CO₂, Nox och partiklar upp. Inga förare är utbildade i eco-driving och mindre än 25 % av den totala bränsleåtgången utgörs av förnybara drivmedel. Men man uppskattar den här siffran kommer att öka nästa år.

Det finns ingen strategi för att minska den totala energiförbrukningen och det saknas uppgifter om andelen ekologiskt odlade livsmedel som bolaget använder sig av. WÅAB för register över miljöfarliga kemikalier i sin verksamhet och har också uppdaterade säkerhetsblad över dessa. PVC används inte i verksamheten och man dokumenterar sin bevakning av ny miljöteknik inom fartygssektorn.

MediCarrier AB

MediCarriers miljöledningssystem omfattar hela verksamheten och är helt och hållet relaterat till Miljö Steg 5. Lokala mål och relaterade indikatorer finns utarbetade för miljömålsområdena "transporter" och "energi". Ledningen genomför uppföljningar av miljöarbetet flera gånger per år. Mer än tre fjärdedelar av upphandlingarna görs enligt centrala avtal. MediCarrier gör inga egna upphandlingar utan anlitar SLL upphandling. Det finns utarbetade rutiner för "miljökonsekvenser av beslut" och de följs ganska ofta.

Bolaget har en egen kommunikationspolicy och mer än 75 % av de anställda känner till hur miljöprogrammet berör deras eget arbete. Internt används främst "internutbildningar", "hemsidan", "interntidningen" och "anslagstavlan i foajén". Den externa informationen sker via hemsidan och varukatalogens miljöinformation. I budgeten avsätts särskilda medel för miljöarbetet och den specificerar hur arbetet för att målen skall nås vad gäller "kemikalieområdet", "produkter", "miljökonsekvenser vid beslut" och att ställa "miljökrav vid upphandling". Två personer arbetar med miljöfrågor mer än 50 % av sin arbetstid.

Mindre än 25 % av personalens resor sker med förnybar energi och det finns ingen utarbetad strategi för att öka den siffran. CO₂ utsläppen från dessa resor följs heller inte upp. Mer än tre fjärdedelar av personalen är utbildade i eco-driving och det totala antalet körda km per år följs upp. MediCarrier har ingen strategi för hur "samverkan skall ske med berörda kommuner gällandes logistik av varutransporter". Endast 1-25 % av bolagets varutransporter sker med förnybara drivmedel.

Medicarrier har ingen strategi för att minska sin totala energiförbrukning. Man för register över verksamhetens miljöfarliga kemikalier och det finns uppdaterade säkerhetsblad. PVC används inte längre i verksamheten. Bolaget använder ekologiskt odlade livsmedel i liten utsträckning.

Ambulanssjukvården i Storstockholm AB (AISAB)

AISAB har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten och som i "ganska stor utsträckning" är relaterat till Miljö Steg 5. AISAB anser att de har en stor miljöpåverkan inom miljömålsområdena "transporter", "energi" och "produkter" och har därför utarbetat lokala mål kopplade till dessa tre områden. Ledningen genomför uppföljningar av miljöarbetet flera gånger per år.

Drygt hälften av upphandlingarna görs enligt centrala avtal. Miljökrav ställs "ganska ofta" vid egna upphandlingar. AISAB har utarbetat rutiner för "miljökonsekvensanalyser av beslut" och dessa följs ganska ofta. Mindre än en fjärdedel av personalen känner till hur miljöprogrammet berör deras eget arbete, men det finns en kommunikationsplan. Internt kommuniceras miljöarbetet via "internutbildningar" och "hemsidan" och externt främst genom "miljönätverk". Det finns särskilda medel i budgeten avsatta för miljöarbete men den specificerar endast hur arbetet med att nå målet att ställa miljökrav vid upphandling skall nås.

Danderyds sjukhus AB

Sjukhusets miljöledningssystem omfattar hela verksamheten och är i "mycket stor utsträckning" relaterat till Miljö Steg 5. Sjukhuset anser sig ha en betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel", "energi" och "transporter" och har utarbetat lokala mål och indikatorer för vart och ett av dessa områden. Ledningen genomför uppföljningar av miljöarbetet flera gånger per år. Det ställs "nästan aldrig" miljökrav i egna upphandlingar och det saknas uppgift om hur stor del av inköpen som görs enligt centrala avtal. I samband med beslut om investeringar finns rutiner utarbetade för att göra miljökonsekvensanalyser det finns dock ingen uppgift om hur ofta dessa rutiner följs.

En kommunikationsplan är under utarbetande. Dock kommuniceras miljöarbetet ändå internt via "internutbildningar", "hemsidan", "interntidning" och "tryckt material". Miljöarbetet kommuniceras inte externt. Det finns särskilda budgetmedel avsatta för sjukhusets miljöarbete (300 000 kr) och i budgeten specificeras hur arbetet med att nå målen för "läkemedelsområdet", "kemikaliområdet", "produktområdet" och styrmedlen "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". Det finns en person som arbetar mer än 50 % med sjukhusets miljöarbete. Det finns en strategi för att minska antalet personalresor som sker med icke-förnybara drivmedel trots att det saknas statistik på hur stor andel av personalresorna som sker med förnybara drivmedel och hur mycket CO₂ utsläpp som personalresorna genererar.

Sjukhuset har i samarbete med Locum tagit fram en strategi för att minska sin totala energiförbrukning. Ca 140 läkare är utbildade i läkemedlens påverkan. Mer än tre fjärdedelar av de kasserade läkemedlen skickas till förbränning. Det finns en strategi för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Förbrukning såväl som

utsläppen av lustgas följs upp och det finns en strategi för att minska dessa utsläpp. En reningsanläggning skall installeras. Det finns statistik på hur mycket läkemedel som sjukhuset förskriver och man följer upp hur mycket som förskrivs enligt Kloka Listan. Det saknas uppgifter om hur stor andel av PVC och andra skadliga mjukgörare som är utbytta mot miljövänliga alternativ, dock används PVC fortfarande och det är inte avvecklat på grund av "brist på resurser", "för dyrt", "brist på kompetens", "finns inga likvärdiga alternativ".

Danderyds sjukhus har inga uppgifter om hur stor del av deras hemsjukvårdspersonal som är utbildade i eco-driving. Sjukhuset för register över miljöfarliga kemikalier och uppdaterade säkerhetsblad finns, men inget miljöfarligt ämne har fasats ut under 2007. Sjukhuset använder ekologiskt odlade livsmedel i "liten utsträckning".

Södersjukhuset AB (SÖS)

SÖS har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten och som i "mycket stor utsträckning" är relaterat till Miljö Steg 5. SÖS uppger att de har en betydande miljöpåverkan inom alla fem miljömålsområdena. Egna mål och indikatorer finns utarbetade för miljöområdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel" och "transporter". Ledningen följer upp miljöarbetet en gång per år plus att det görs delårsbokslut. Mer än tre fjärdedelar av sjukhusets inköp görs enligt centrala avtal. Man ställer "nästan alltid" miljökrav i egna upphandlingar. SÖS har utvecklat rutiner för att göra miljökonsekvensanalyser vid beslut och dessa rutiner följs "nästan alltid" upp.

SÖS har ingen utarbetad kommunikationsplan för miljöarbetet men uppskattningsvis känner 51-75 % av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Trots avsaknad av kommunikationsplan så informeras det om miljöarbetet både internt via "internutbildningar", "seminarier", "hemsidan", "interntidning", "tryckt material" och exempelvis APT och miljöombudsmöten och externt via "miljönätverk", "tryckt material" och exempelvis miljörapporter och studiebesök. Det finns inga särskilda medel avsatta för miljöarbetet i budgeten men den specificerar hur arbetet med att nå målen för läkemedelsområdet, kemikalieområdet, produktområdet och att miljökrav skall ställas vid upphandling. På SÖS arbetar en person med miljöarbetet mer än 50 % av sin tjänst.

Uppskattningsvis är det mindre än en fjärdedel av personalresorna som genomförs med tjänstebilar som drivs med förnybara drivmedel. Det finns en strategi för att minska personalresorna med ickeförnybara drivmedel och det sker kontinuerlig uppföljning av CO₂ utsläppen från personalresorna. Däremot finns ingen strategi för att minska den totala energiförbrukningen med motiveringen att den frågan ligger hos Locum och inte hos SÖS. SÖS har precis börjat utbilda sin personal i läkemedlens miljöpåverkan och hittills har knappt en fjärdedel utbildats. Mer än tre fjärdedelar av de kasserade läkemedlen skickas till förbränning. Strategin att försöka minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel går ut på att välja läkemedel från Kloka Listan vilket görs till 77 %. Det förs statistik över hur mycket läkemedel som förskrivs. På SÖS följs både förbrukning och utsläpp från lustgas upp men det finns ingen utarbetad strategi för att minska utsläppen.

Mer än tre fjärdedelar av produkterna som innehåller PVC eller andra skadliga mjukgörare är idag utbytta mot miljövänliga alternativ. Exempelvis är 80 % av plasthandskarna numera PVC-fria. Mer än tre fjärdedelar av SÖS hemsjukvårdspersonal är utbildade i eco-driving. Det finns både register och uppdaterade säkerhetsblad över miljöfarliga kemikalier och SÖS har faktiskt fasat ut ett miljöfarligt ämne under 2007 - framkallningsvätskor till röntgen. Sjukhuset använder ekologiskt odlade livsmedel i "liten utsträckning".

Karolinska Universitetssjukhuset

Miljöledningssystemet omfattar hela verksamheten och är i "mycket stor utsträckning" relaterat till Miljö Steg 5. Karolinska Universitetssjukhuset anser sig ha betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel" och "energi". Det finns egna mål och indikatorer utvecklade för områdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel", "transporter" och "energi". Ledningen följer upp miljöarbetet flera gånger per år. Sjukhuset ställer "nästan alltid" miljökrav i egna upphandlingar och mer än tre fjärdedelar av alla inköp görs enligt centrala avtal. Det finns utvecklade rutiner för att genomföra miljökonsekvensanalyser när beslut ska fattas och dessa rutiner följs "ganska ofta".

Sjukhuset har en utarbetad kommunikationsplan och en bedömning är att mellan 26-75 % av personalen känner till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete. Internt kommuniceras miljöarbetet främst via "internutbildningar", "seminarier", "konferenser", "hemsidan", "interntidning", "tryckt material", "filmvisning" och chefsbrev en gång i veckan. För den externa kommunikationen används främst kanaler som "seminarier", "konferenser", "miljönätverk" och "tryckt material". I budgeten finns särskilda medel avsatta för miljöarbetet och den specificerar hur arbetet med att nå målen för miljöområdena "läkemedel", "kemikalier", "produkter", "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling" skall genomföras. Det är hela 14 personer som arbetar minst halvtid med sjukhusets miljöarbete. Denna siffra är överlägset högst bland alla SLL:s verksamheter som svarat på enkäten.

Det är 1-25 % av sjukhusets personalresor som sker med förnybara drivmedel och det finns ingen strategi för att öka den siffran. Utsläppen av CO₂ från personalresorna följs heller inte upp. Däremot finns en strategi för att minska sjukhusets totala energiförbrukning. Mindre än en fjärdedel av personalen är utbildade i läkemedlens miljöpåverkan men mer än tre fjärdedelar av kasserade läkemedel skickas till förbränning. Sjukhuset har en strategi för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Det finns också en utarbetad strategi för att minska utsläppen från lustgas och såväl förbrukning av och utsläpp från lustgas följs upp. Karolinska Universitetssjukhuset för statistik över hur mycket läkemedel som förskrivs totalt och hur mycket som förskrivs enligt Kloka Listan.

Mellan 51-75 % av sjukhusets produkter som innehåller PVC är idag utbytta mot miljövänliga alternativ. Användningen av PVC är inte helt avvecklad på grund av bland annat "brist på resurser", det är "för dyrt" och det "finns inga likvärdiga alternativ". Mindre än en fjärdedel av hemsjukvårdspersonalen är utbildade i eco-driving. Sjukhuset har såväl register som uppdaterade säkerhetsblad över miljöfarliga kemis-

ka produkter och har dessutom fasat ut ett miljöfarligt ämne under 2007. sjukhuset använder ekologiskt odlade livsmedel i "liten utsträckning".

Folktandvården i Stockholms län AB

Folktandvården har ett miljöledningssystem som omfattar hela sin verksamhet och det är "helt och hållet" relaterat till Miljö Steg 5. Folktandvården uppfattar att man har betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel" och "energi". Man har egna lokala mål och indikatorer utvecklade för dessa fyra områden plus läkemedel. Ledningen följer upp miljöarbetet mer än en gång per år. Folktandvården ställer "nästan alltid" miljökrav vid egna upphandlingar. Det finns utvecklade rutiner för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut som skall fattas och dessa rutiner följs "nästan alltid".

Folktandvården har ingen kommunikationsplan men de bedömer att mer än tre fjärdedelar av personalen känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Miljöarbetet kommuniceras både internt via "internutbildningar", "seminarier", "hemsidan", "interntidning", "tryckt material", "miljöbrev" och "filmvisning" och externt via "lokalmedia", "fackpress" och "tryckt material". I budgeten finns särskilda medel avsatta för miljöarbetet och den redovisar specifikt hur folktandvården skall nå sina delmål vad gäller "läkemedel", "kemikalier", "produkter", "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". Det finns en person som arbetar mer än 50 % med verksamhetens miljöarbete.

Folktandvården saknar uppgifter om hur stor del av personalresorna som sker med förnybara drivmedel och det finns heller ingen uppföljning av CO₂ utsläppen från resor i tjänsten dock finns en strategi för att minska personalens resor som sker med icke-förnybara drivmedel. Det finns även en strategi för att minska den totala energiförbrukningen. Ingen personal är utbildad i läkemedels påverkan men mer än tre fjärdedelar av alla kasserade läkemedel skickas till förbränning. Dessutom finns det en strategi för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Folktandvården följer upp både förbrukningen av och utsläppen från lustgas. Det finns en utvecklad strategi för att minska utsläppen från lustgas. Läkemedelsförskrivningar som sker enligt Kloka Listan registreras. Det finns både register och uppdaterade säkerhetsblad över miljöfarliga kemikalier men inget miljöfarligt ämne har fasats ut under 2007.

Folktandvården använder ekologiskt odlade livsmedel i "ganska stor utsträckning". Egna miljökrav ställs på de olika fastighetsvärdarna som Folktandvården anlitar. Slutligen så har man utarbetat en strategi för att minska miljöbelastande arbetsmetoder.

S:t Eriks Ögonsjukhus AB

Sjukhusets miljöledningssystem omfattar hela verksamheten och är "mycket stor utsträckning" relaterat till Miljö Steg 5. Sjukhuset anser sig ha en betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "produkter", "kemikalier", "läkemedel" och "energi". Inom dessa fyra områden har man utvecklat mål med relaterade indikatorer. Ledningen gör en uppföljning av miljöarbetet en gång per år. Mer än tre fjärde-

delar av alla inköp görs via centrala avtal och man ställer "nästan aldrig" miljökrav i egna upphandlingar. Sjukhuset har utarbetat rutiner, som för tillfället revideras, för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut och dessa följs "ganska ofta". S:t Eriks Ögonsjukhus har ingen kommunikationsplan men kommunicerar miljöarbetet såväl internt via "internutbildningar", "hemsidan", "tryckt material" och vid miljöombudsträffar två gånger per år som externt via "lokalmidia", "tryckt material" och hemsidan. Uppskattningsvis känner mindre än en fjärdedel av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete.

I budgeten finns särskilda medel för miljöarbetet. I budgeten specificeras hur sjukhuset skall nå sina delmål vad gäller "läkemedel", "kemikalier", "produkter" och "miljökrav vid upphandling". Den miljöansvarige upplever att miljöarbetet "delvis" prioriteras. Ingen person arbetar mer än 50 % med sjukhusets miljöarbete men det finns miljöombud och miljöråd som kontinuerligt träffas. Miljösamordnaren arbetar en dag i veckan på sjukhuset. Uppskattningsvis är det 1-25 % av personalresorna som sker med förnybara drivmedel. Resornas CO₂ utsläpp följs inte upp och det finns ingen strategi för att minska antalet personalresor som sker med icke-förnybara drivmedel. Under 2007 har en åtgärdsplan för minskad energiförbrukning tagits fram tillsammans med Locum.

Mellan 26 och 50 % av personalen är utbildade i läkemedlens påverkan. Andelen kasserade läkemedel som skickas till förbränning är mer än tre fjärdedelar. Det finns en strategi för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Register och uppdaterade säkerhetsblad för miljöfarliga kemikalier finns men inget sådant ämne har fasats ut under 2007. PVC används inte i verksamheten och ekologiskt odlade livsmedel används i "liten utsträckning" i sjukhusets måltider, dock är det en målsättning för 2008 att andelen ekologiska produkter skall utgöra 10 % av alla livsmedel som används.

Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO)

SLSO har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten och det är "ganska stor utsträckning" relaterat till Miljö Steg 5. SLSO uppfattar att man har en betydande miljöpåverkan inom miljöområdena "transporter", "energi" och "läkemedel". Egna mål och indikatorer är framtagna för dessa tre målområden plus området "produkter". Ledningen följer upp miljöarbetet mer än en gång per år. Mer än tre fjärdedelar av inköpen inom SLSO görs via centrala avtal, vid egna upphandlingar ställs "nästan alltid" egna miljökrav. Rutiner finns utarbetade för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut och de följs "ganska ofta". SLSO har ingen egen kommunikationsplan. Uppskattningsvis känner 26-50 % av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Internt kommuniceras miljöarbetet via "internutbildningar", "hemsidan", "interntidning", "miljöbrev" och chefsmöten. Miljöarbetet har inte kommunicerats externt.

I SLSO:s budget finns särskilda medel avsatta för miljöarbetet. Den redovisar hur verksamheten kommer att bidra till att nå målen inom miljöområdena "läkemedel", "produkter" och "miljökonsekvenser vid beslut". Det är en person som arbetar med miljöarbetet mer än 50 %. Det finns en strategi för att minska antalet personalresor

med icke-förnybara drivmedel. 1-25 % av personalresorna idag sker med förnybara drivmedel. De fossila CO₂ utsläppen från personalresorna följs upp kontinuerligt. SLSO har ingen strategi för att minska sin totala energiförbrukning.

Mellan 26 och 50 % av personalen är utbildade i läkemedlens påverkan och mer än tre fjärdedelar av de kasserade läkemedlen skickas till förbränning. SLSO har utarbetat en strategi för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. SLSO följer varken upp sin förbrukning av eller utsläppen från lustgas och man har heller ingen strategi för att minska lustgasutsläppen. Däremot för man statistik över hur mycket läkemedel som förskrivs totalt och enligt Kloka Listan. SLSO har utbildat 1-25 % av sin hemsjukvårdspersonal i eco-driving. Det är upp till respektive verksamhet inom SLSO att sköta registrering av de miljöfarliga produkter som de använder i sina respektive verksamheter. Det saknas uppdaterade säkerhetsblad över dessa ämnen och inget miljöfarligt ämne har heller fasats ut under 2007.

PVC används fortfarande i verksamheten och är inte helt avvecklat på grund av det är "brist på kompetens" inom området och att det är "för dyrt". SLSO saknar uppgift om hur mycket ekologiskt odlade livsmedel som används i verksamheten. SLSO ställer miljökrav på sina externa fastighetsvärdar.

Sjukvården Salem Nykvarn Södertälje (SNS)

SNS har ett miljöledningssystem som omfattar hela sin verksamhet och i "mycket stor utsträckning" är relaterat till Miljö Steg 5. SNS uppger att de har en betydande miljöpåverkan inom alla fem miljömålsområden. De har utvecklat lokala mål och indikatorer för områdena "transporter", "produkter", "läkemedel", "energi" och "kemikalier". SNS ledning gör en uppföljning av miljöarbetet mer än en gång per år. Mer än tre fjärdedelar av inköpen görs via centrala avtal och SNS ställer "nästan alltid" miljökrav i sina egna upphandlingar. Rutiner har utvecklats för att genomföra miljökonsekvensanalyser av beslut och dessa rutiner följs "ganska ofta". SNS har som mål att ta fram en kommunikationsplan för miljöarbetet under 2008. I dagsläget känner uppskattningsvis 1-25 % av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Internt kommuniceras miljöarbetet främst via "internutbildningar", "hemsidan", "interntidning", "filmvisning" och exempelvis APT-möten och riktade mail. Externt kommunicerar man miljöarbetet främst via "öppet hus" som genomförs i samarbete med de entreprenörer som befinner sig i lokalerna.

I SNS budget är 0,06 % avsatt för verksamhetens miljöarbete. Budgeten redovisar också hur man ska nå målen för miljöområdena "läkemedel", "kemikalier", "produkter", "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". En person arbetar med miljöarbetet på mer än 50 % av sin arbetstid. Det är mellan 1 och 25 % av personalresorna som sker med förnybara drivmedel, SNS har en utarbetad strategi för att minska personalresorna som sker med icke-förnybara drivmedel. CO₂ utsläppen från personalresorna följs upp då det handlar om vårduppdrag, inte personalens resor till och från exempelvis konferenser och möten. SNS har en strategi för att minska sin totala energiförbrukning.

Mindre än en fjärdedel av personalen är utbildad i läkemedlens påverkan. Mer än tre fjärdedelar av de kasserade läkemedlen skickas till förbränning och det finns en strategi för att minska utsläppen från de miljöförstörande läkemedlen. SNS följer upp sin förbrukning av lustgas men inte lustgasutsläppen. Dock finns det en strategi för att minska dessa utsläpp. SNS följer upp hur mycket läkemedel som förskrivs enligt Kloka Listan och för också statistik på hur mycket läkemedel som förskrivs totalt. Andelen av hemsjukvårdspersonalen som är utbildade i eco-driving uppgår till 1-25 %.

Verksamheten för register över miljöfarliga kemikalier och produkter och har uppdaterade säkerhetsblad. Inget miljöfarligt ämne har fasats ut under 2007. PVC används fortfarande i vissa produkter för att det är oundvikligt då inga likvärdiga alternativ finns att tillgå. SNS saknar uppgift om hur mycket ekologiskt odlade livsmedel som används i verksamheten. SNS ställer miljökrav på sina externa fastighetsvärdar.

Locum AB

Locums miljöledningssystem omfattar hela deras verksamhet och är "helt och hållet" relaterat till Miljö Steg 5. Locum anser sig ha en betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "energi", "kemikalier" och "produkter". För dessa områden har man utvecklat lokala mål och indikatorer. Uppföljning av miljöarbetet görs mer än en gång per år av Locums ledning. Miljökrav ställs alltid vid egna upphandlingar och mindre än en fjärdedel av inköpen görs via centrala avtal. Rutiner för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut finns och de följs "nästan alltid". Locum har en kommunikationsplan för miljöarbetet och uppskattningsvis känner 76-100 % av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete. Internt kommuniceras miljöarbetet via "internutbildningar", "seminarier", "hemsidan", "interntidning", "tryckt material" och workshops. Externt kommuniceras arbetet främst via "seminarier", "miljönätverk", "lokalmedia", "fackpress", "tryckt material" och via krav som ställs vid upphandling och uppföljningen av dessa krav.

I budgeten finns inte särskilda medel för miljöarbetet. Det är tretton personer som arbetar mer än 50 % med Locums miljöarbete. Det finns ingen uppgift om hur stor del av personalresorna som sker med förnybara drivmedel och CO2 utsläppen från personalresorna följs inte upp. Dock finns det en strategi för att minska personalresorna som sker med ickeförnybara drivmedel. Locum har en strategi för att minska sin totala energiförbrukning. Mer än tre fjärdedelar av el- och värmeförsörjningen i lokaler förvaldade av Locum sker med helt eller delvis förnybara energikällor. Andelen använd förnybar energi i förhållande till all använd energi följs upp.

Locum för register över miljöfarliga kemikalier och ämnen och har uppdaterade säkerhetsblad för dessa. Inget ämne har fasats ut under 2007. Locum uppger att de använder ekologiskt odlade livsmedel i "stor utsträckning". PVC används fortfarande i verksamheten och är inte helt avvecklat på grund av "avsaknad av likvärdiga alternativ". Locum har en plan för att säkerhetsställa närheten till kollektiva transporter vid om- och nylokaliseringar. Det finns åtgärdsstrategier utarbetade för hanteringen av avfall och för att kretsloppsanpassa verksamheten. För kretsloppsarbetet finns

även ett utvecklat uppföljningssystem. Dessutom finns det upparbetade rutiner för resurshushållning.

Regionplane- och trafikkontoret (RTK)

RTK:s miljöledningssystem omfattar hela verksamheten och är i "ganska stor omfattning" relaterat till Miljö Steg 5. Lokala mål finns uppställda för områdena "transporter" och "energi", inga utvecklade indikatorer finns kopplade till målen. RTK:s ledning följer upp miljöarbetet en gång per år. Mer än tre fjärdedelar av inköpen görs via centrala avtal och vid egna upphandlingar ställs "nästan alltid" miljökrav. Det finns inga rutiner för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut.

RTK har en utvecklad kommunikationsplan för miljöarbetet. Internt kommuniceras miljöarbetet främst via "internutbildningar", "seminarier", "hemsidan" och arbetsplatsmöten. Externt kommuniceras miljöarbetet via "seminarier", "konferenser" och "tryckt material". Uppskattningsvis känner mellan 51-75 % av personalen till hur miljöprogrammet berör deras arbete. I budgeten finns särskilda medel avsatta för miljöarbetet. Budgeten redovisar hur RTK skall nå målen inom styrmedlen "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". Det är fem personer på RTK som arbetar mer än 50 % vardera med verksamhetens miljöarbete.

Det finns inga uppgifter angående hur stor del av personalresorna som sker med förnybara drivmedel. CO₂ utsläppen från personalresorna följs inte upp och det saknas en strategi för att minska personalresorna med icke-förnybara drivmedel. RTK har ingen strategi för att minska sin totala energiförbrukning. Det förs inget register över miljöfarliga produkter i verksamheten men det finns uppdaterade säkerhetsblad.

PVC används inte i verksamheten. Inget miljöfarligt ämne har fasats ut under 2007. RTK uppger att de "aldrig" använder ekologiskt odlade livsmedel. Inga miljökrav ställs på externa fastighetsvärdar. RTK har utgått från de nationella miljömålen i sitt planeringsarbete. Dessutom följer man upp hur den regionala utvecklingsplanens miljöhänsyn efterföljs i praktiken. RTK gör inga årliga utvärderingar av samhällsbyggnaden utifrån miljösynpunkt, dock arbetar man löpande med frågan eftersom det ingår i kärnverksamheten.

Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen (HSN)

HSN-förvaltningen har inget miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten. Man anser sig ha en betydande miljöpåverkan inom miljömålsområdena "transporter", "energi", "kemikalier" och "läkemedel". Det finns inga egna mål eller indikatorer utvecklade för miljöarbetet.

Mer än tre fjärdedelar av inköpen avseende varor och tjänster görs via centrala avtal. Vid egna upphandlingar ställs det "ganska ofta" miljökrav. Detta avser inte vårdupphandlingar. HSNs vårdupphandlingar av privata vårdgivare har granskats i ett särskilt projekt (projekt nr 7/2007).

Rutiner finns utarbetade för att genomföra miljökonsekvensanalyser vid beslut, men de följs "nästan aldrig". HSN har inte ännu utvecklat någon kommunikationsplan för miljöarbetet men man uppskattar att 51-75 % av personalen känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete.

Det finns särskilda budgetmedel avsatta för miljöarbetet och vad gäller miljömålsområdet "transporter" finns det beskrivet hur HSN skall bidra till att nå dess delmål. Det är en person på HSN förvaltningen som arbetar mer än 50 % med miljöarbetet. Det finns inga uppgifter om hur stor del av personalresorna som sker med förnybara drivmedel. Det finns inga strategier för hur förvaltningen skall minska sina personalresor som skett med icke-förnybara drivmedel eller hur de skall minska sin totala energiförbrukning. Inga register förs över miljöfarliga kemikalier och produkter och det finns inga uppdaterade säkerhetsblad. Inget miljöfarligt ämne har fasats ut under 2007. PVC används inte i verksamheten.

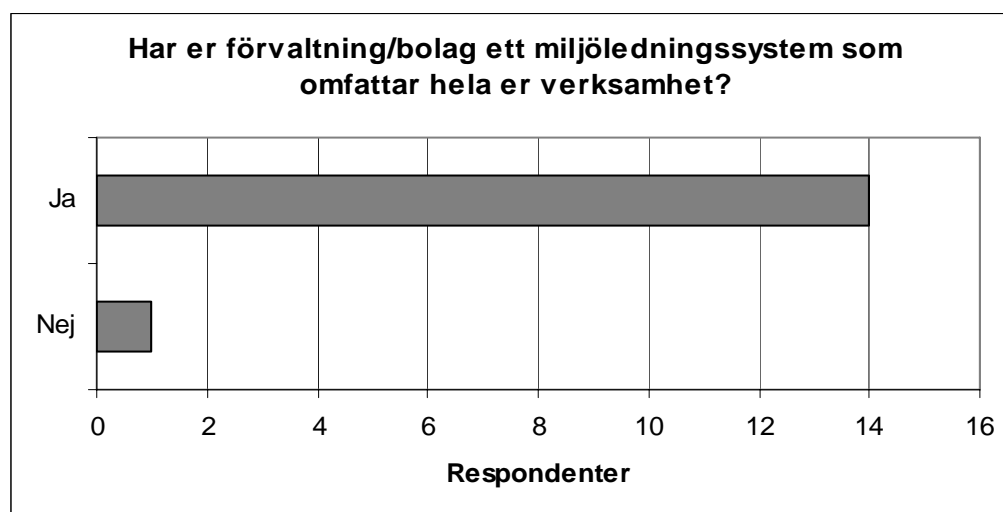
BILAGA 2

Fördjupad analys av de gemensamma frågorna

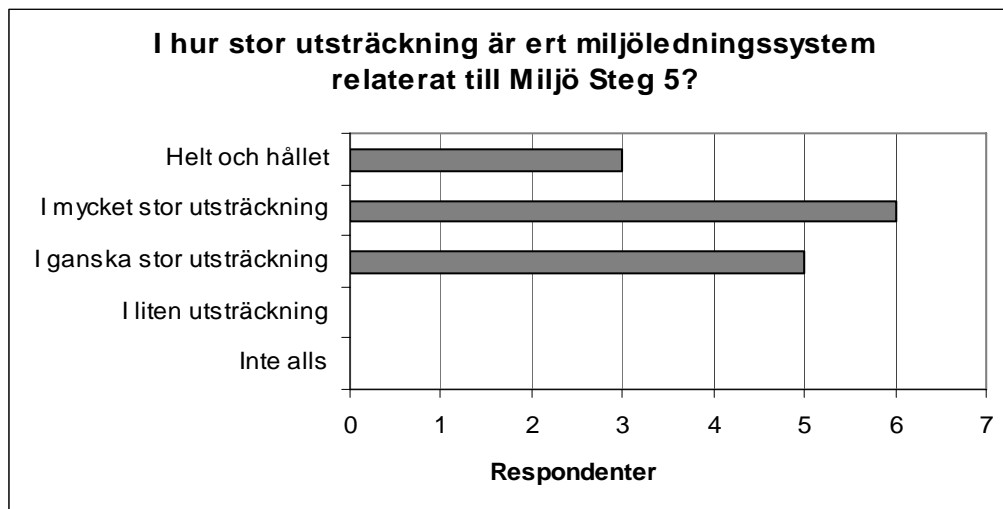
Totalt ställdes 30 gemensamma frågor till alla förvaltningar och bolag. Dessa frågor syftade till att fånga upp aspekter av Miljö Steg 5 som inte är verksamhetsspecifika. Redovisningen består av sju delar som var och en behandlar ett antal frågor. Delarnas rubriker är: Miljöledningssystem och uppföljning; Upphandlingar och miljökonsekvensbeskrivningar; Kommunera miljöarbetet, Budgeten; Kompetens och prioritering; Transporter och energi och Kemikalier och produkter. Redovisningen följer den ordning som frågorna var strukturerade efter i enkäten.

Miljöledningssystem och uppföljning

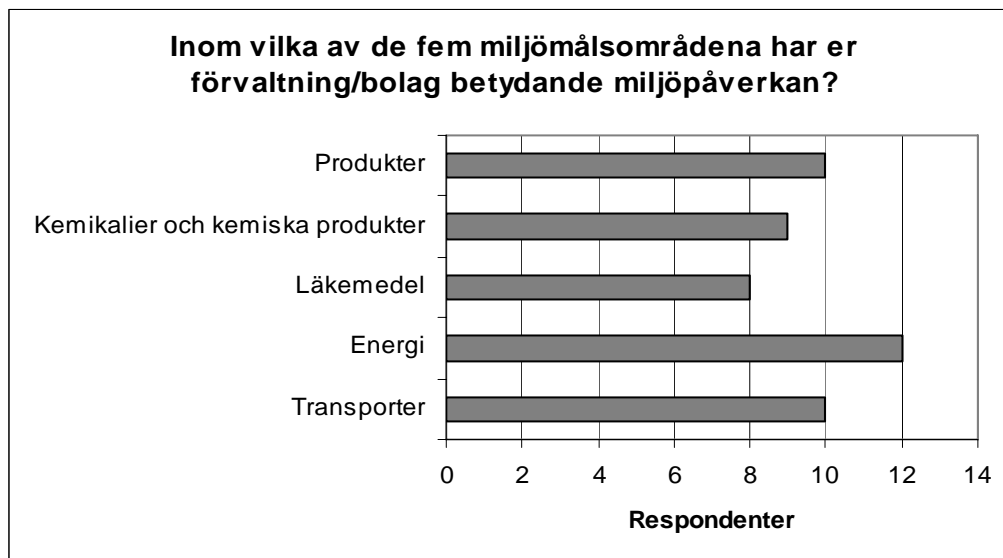
Här behandlas frågor som relaterades till styrmedlen miljöledning och upphandling. Målen i Miljö Steg 5 är att verksamheterna skall fortsatt vara ISO 14001 certifierade och att miljöledningssystemen är integrerade i verksamhetsstyrningen. Miljöhänsyn skall ingå som en naturlig del av beslutsprocesserna.

Alla förvaltningar och bolag (utom HSN förvaltningen) har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten.

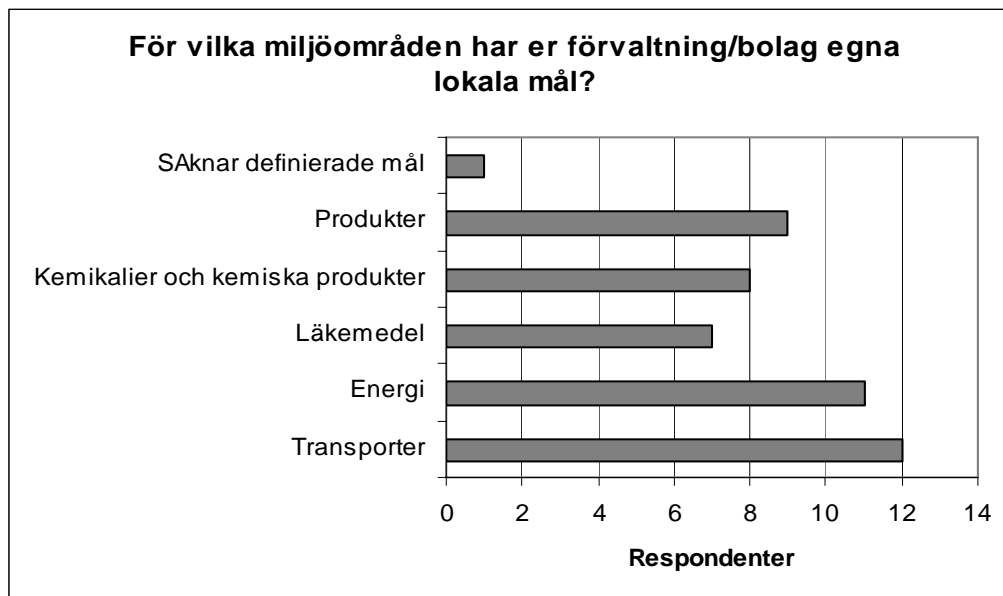

11 förvaltningar och bolag uppger att deras interna miljöledningssystem i "ganska" eller "mycket stor" utsträckning är relaterat till Miljö Steg 5. Resterande 3 förvaltningar och bolag säger att deras miljöledningssystem "helt och hållet" är relaterat till miljöprogrammet. Att alla förvaltningar och bolag (utom HSN) var certifierade eller certifierades under 2007 enligt ISO 14001 visar på stor genomslagskraft inom organisationen vad gäller den administrativa biten av miljö kvalitetsssäkring. Att dessutom många redan har hunnit med att i stor utsträckning relatera sitt miljöledningssystem till det nya miljöprogrammet tyder på en ambition att kontinuerligt revidera ledningssystemet. Ett miljöledningssystem som inte bara integrerar den egna verksamheten utan också landstingets övergripande mål utgör en bra förutsättning för ett framgångsrikt miljöarbete lokalt och centralt. Det är dock viktigt att komma ihåg att det kan skilja sig en hel del mellan strategiskt verksamhet och operativt arbete.

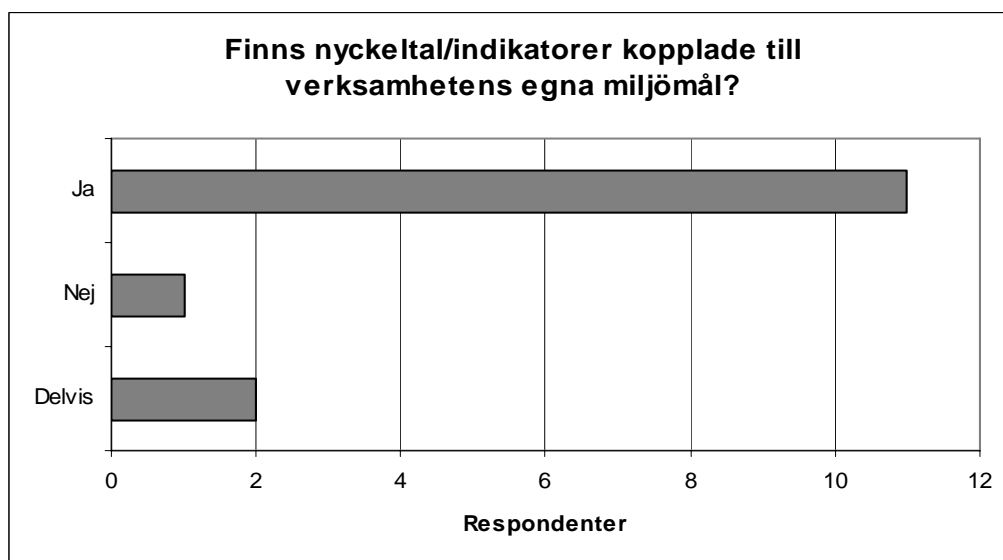

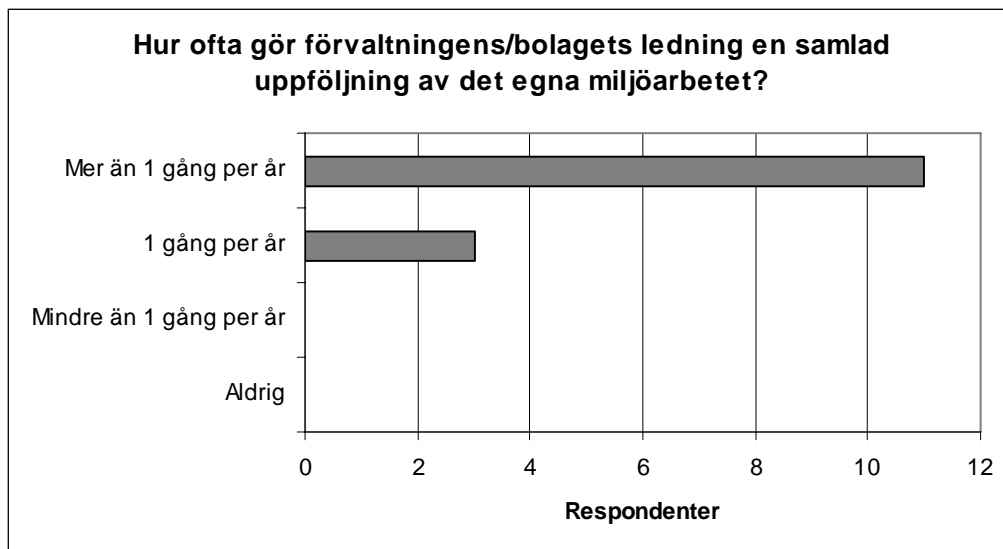
Miljö Steg 5 pekar ut de fem viktigaste gemensamma miljömålsområden i Stockholms läns landstings arbete mot en bättre miljö. Diagram 3 visar hur förvaltningarna och bolagen själva uppfattar sin verksamhets miljöpåverkan inom respektive miljömålsområde. Alla förvaltningar och bolag pekade på minst två områden som de uppfattade att deras verksamhet har betydande miljöpåverkan inom. Dock menade Danderyds sjukhus, SNS och Södersjukhuset att deras verksamheter genererar en miljöpåverkan inom alla 5 områden. Uppfattningen om att den egna verksamheten påverkar miljön på ett negativt sätt i flera avseenden finns alltså hos alla verksamheter.

För att kunna följa upp sitt eget lokala arbete med det övergripande miljöprogrammet krävs att det finns lokala mål uppsatta inom respektive förvaltning och bolag. Diagram 4 visar antalet förvaltningar och bolag som uppger att de har lokala mål uppsatta för respektive målområde.

Alla utom HSN förvaltningen uppger att de har sådana mål för ett eller flera målområden. 4 förvaltningar och bolag; Karolinska Universitetssjukhuset, Folk tandvården, SNS och Danderyds sjukhus har definierat lokala mål för alla 5 målområdena. "Transporter" och "energi" är de två målområden som flest verksamheter har uppsatta lokala mål för att nå.

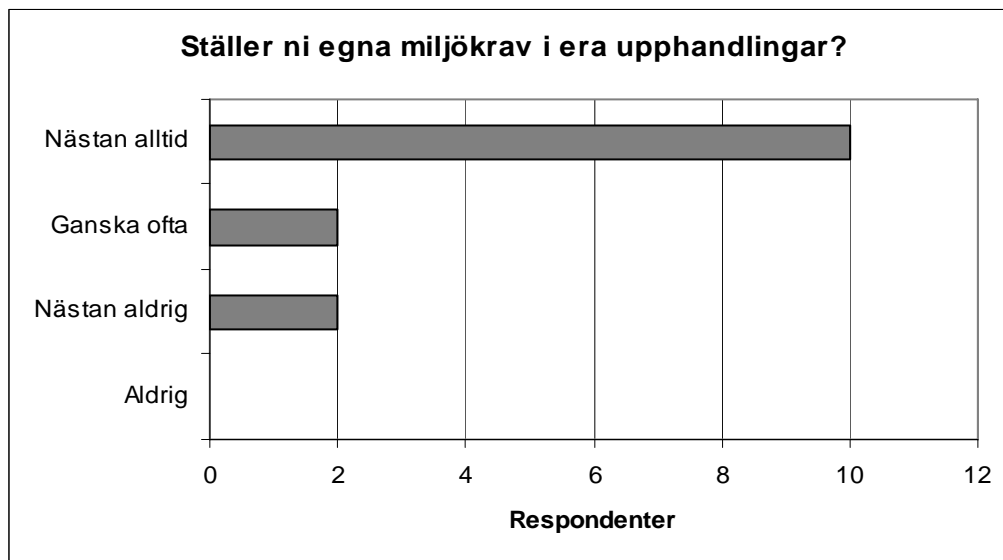

Det visar sig också att det bara är RTK som inte har definierat indikatorer eller nyckeltal till sina lokala mål. Dock visar det sig att alla förvaltnings-/bolagsledningar (inklusive RTK:s) gör en samlad uppföljning av det egna miljöarbetet minst en gång per år, i de flesta fall mer än en gång per år.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att förvaltningarna och bolagen i stor utsträckning har ett uppdaterat miljöledningssystem i linje med det nya miljöprogrammet. Det finns en utbredd uppfattning om att sin egen lokala verksamhet har en betydande miljöpåverkan inom flertalet miljömålsområden. Detta bekräftas också av det faktum att det i stor utsträckning finns utvecklade lokala mål och indikatorer/nyckeltal som är relaterade till det övergripande miljöprogrammet.

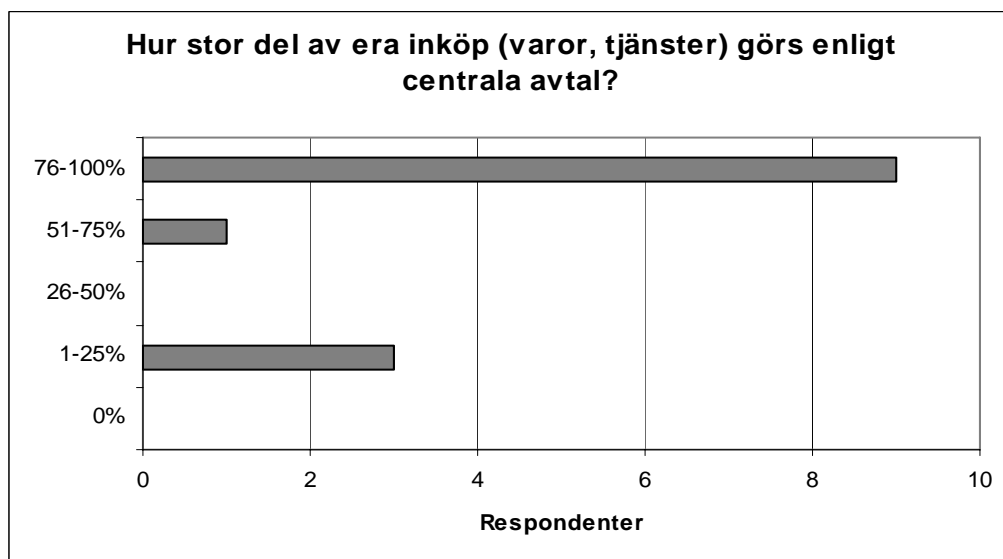
Upphandlingar och Miljökonsekvensbeskrivningar

Målen i programmet är att alla upphandlingar skall föregås av relevanta miljökrav och uppföljning. Miljökonsekvensbeskrivningar skall ingå som en naturlig del av verksamhetsstyrningen. Upphandlingar är en stor utgiftspost för verksamheterna och kan därför utgöra ett effektivt styrmedel mot att miljöanpassa verksamheten. I miljöprogrammet specificeras just upphandlingen som ett viktigt medel att arbeta med för att uppfylla de lokala miljömålen.

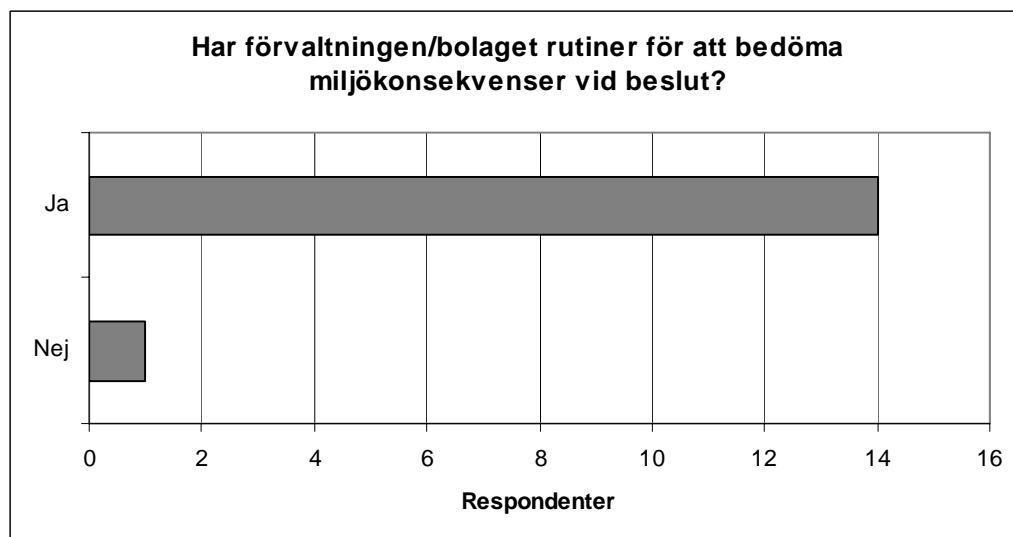
Kommentar: MediCarrier svarar att de inte gör egna upphandlingar utan anlitar SLL upphandling

Det visar sig att alla förvaltningar och bolag i någon mån ställer egna miljökrav vid upphandling. I de allra flesta fall görs detta "nästan alltid".

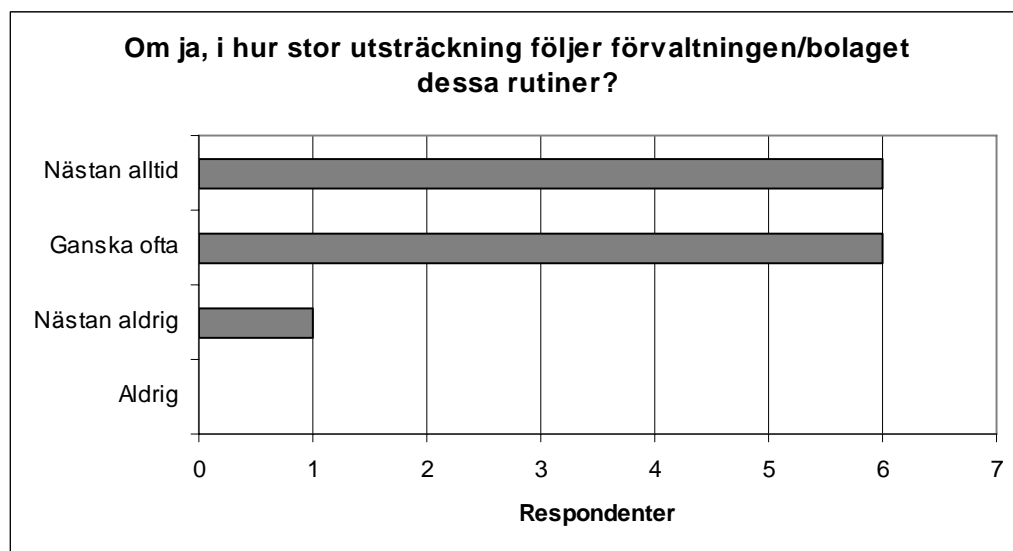

Merparten av alla inköp hos de flesta förvaltningarna och bolagen (13 stycken) görs genom centrala avtal. Endast SL, WÅAB och Locum uppger att deras inköp via centrala avtal utgör 25 % eller mindre av det totala antalet.

Ett annat verktyg att använda sig av då exempelvis en upphandling ska ske är att genomföra en miljökonsekvensbeskrivning av beslutet i fråga. En bedömning av beslutets miljökonsekvenser utgör ett underlag för beslutsfattandet.

Alla förvaltningar och bolag utom RTK har utvecklat rutiner för miljökonsekvensbeskrivningar vid beslut. Dessa rutiner följs i varierande grad mellan förvaltningarna och bolagen men de flesta uppger att de "nästan alltid" följer sin rutin.

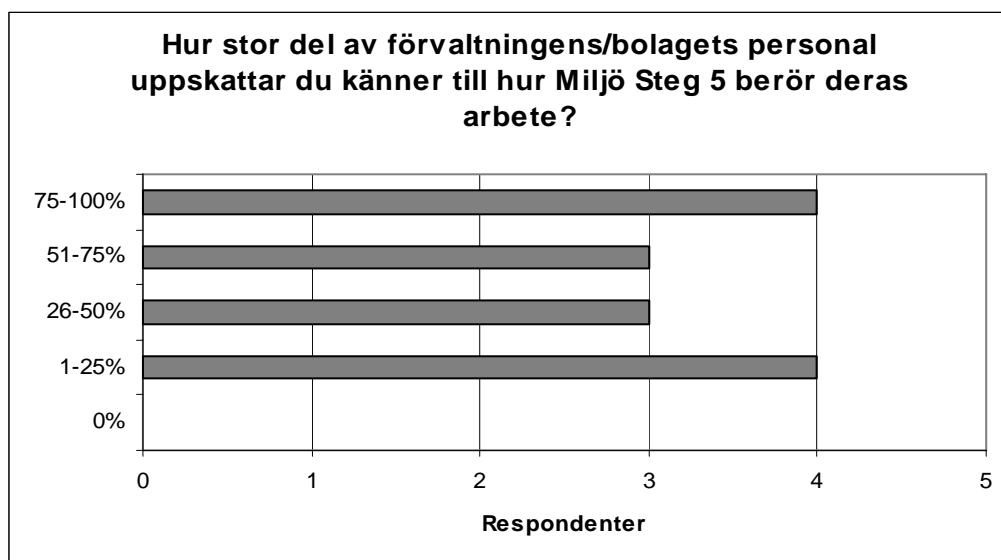
Sammanfattningsvis visar det sig att en övervägande majoritet av de tillfrågade (10 stycken) "nästan alltid" eller "alltid" ställer egna miljökrav vid egen upphandling. Att genomföra miljökonsekvensanalyser inför beslut är relativt förankrat hos förvaltning-

arna och bolagen, dock finns det en del kvar att jobba med vad gäller graden av att faktiskt följa sina rutiner för detta.

Kommunicera miljöarbetet

Kommunikation är ett annat prioriterat styrmedel som återfinns i miljöprogrammet. Målen är att alla anställda skall känna till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete, att förvaltningarna och bolagen är kända för sitt miljöarbete och landstinget deltar i minst ett externt samarbete per miljömålsområde.

Miljöarbetet skall kommuniceras internt till medarbetarna och externt till andra målgrupper såsom leverantörer och samarbetspartners, länets invånare, journalister och opinionsbildare. En del av den interna kommunikationen handlar om att medarbetarna ska förstå sin egen roll i verksamhetens miljöarbete. Vi frågade därför de miljöansvariga om de kunde uppskatta hur stor del av sin personal som känner till hur det övergripande miljöprogrammet berör deras arbete.

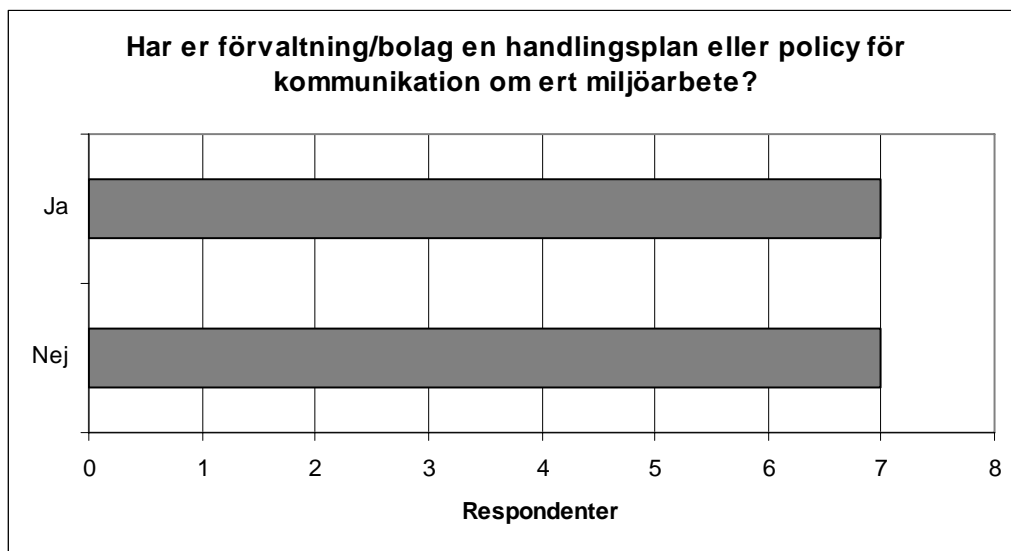

Kommentar: Danderyds sjukhus svarar "vet ej"

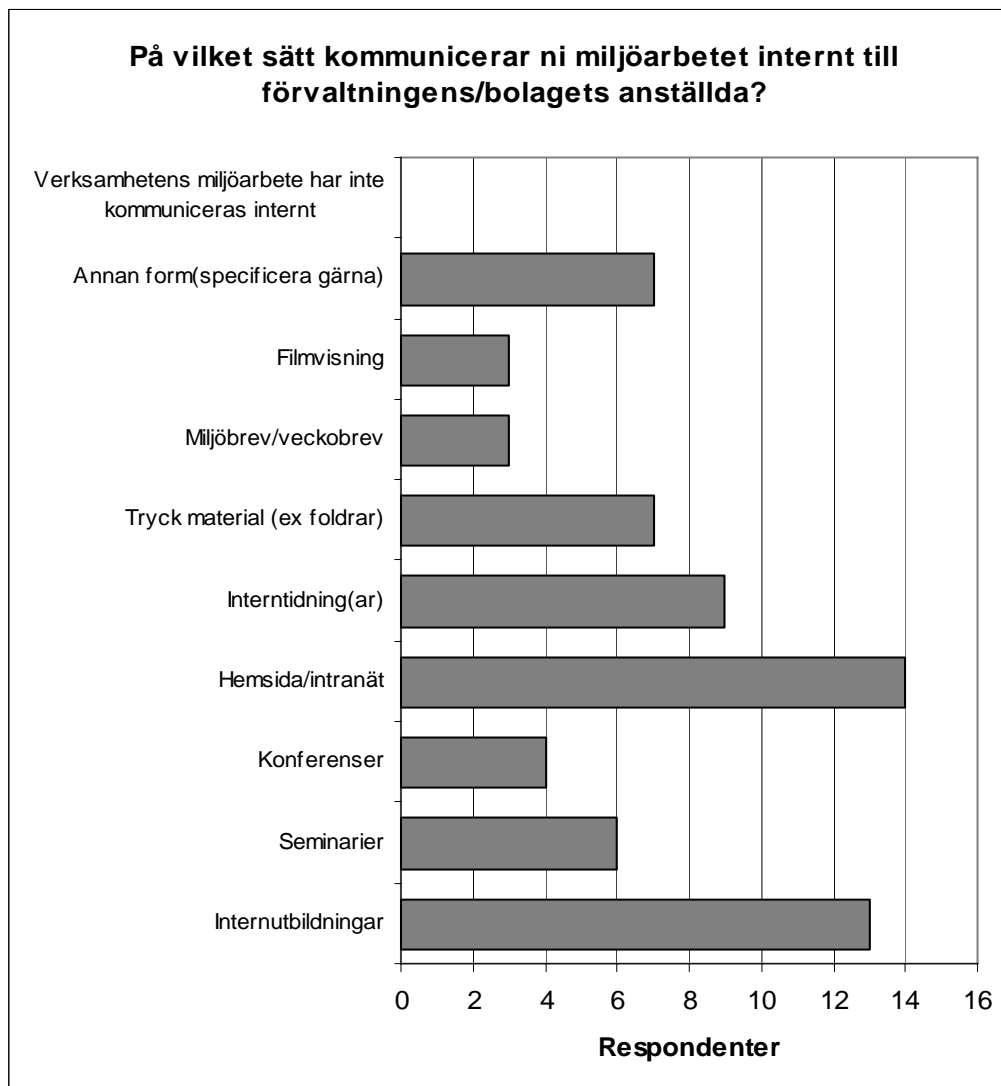
Utifrån diagrammet ser vi att det är lika många som uppskattar att mindre än en fjärdedel av personalen känner till hur miljöprogrammet påverkar deras eget arbete (WÅAB, SNS, S:t Eriks Ögonsjukhus och AISAB) som de som uppskattar att minst tre fjärdedelar har kännedom om detta (Folktandvården, Färdtjänsten, Locum, och MediCarrier). Värt att notera är att flera har kommenterat att det rör sig om en gissning och att frågan därför är svår att svara på. Målet i miljöprogrammet är att alla medarbetare ska känna till hur Miljö Steg 5 berör deras arbete.

För att underlätta och tydliggöra verksamhetens kommunikationsarbete rekommenderar LSF att varje förvaltning och bolag upprättar en lokal kommunikationshand-

lingsplan. 7 förvaltningar och bolag har redan utvecklat en sådan plan och 3 uppger att de har en plan under utarbetande.

Trots att hälften uppger att de inte har upprättat en lokal kommunikationsplan så kommuniceras miljöarbetet internt på olika sätt av alla förvaltningar och bolag utom HSN förvaltningen.

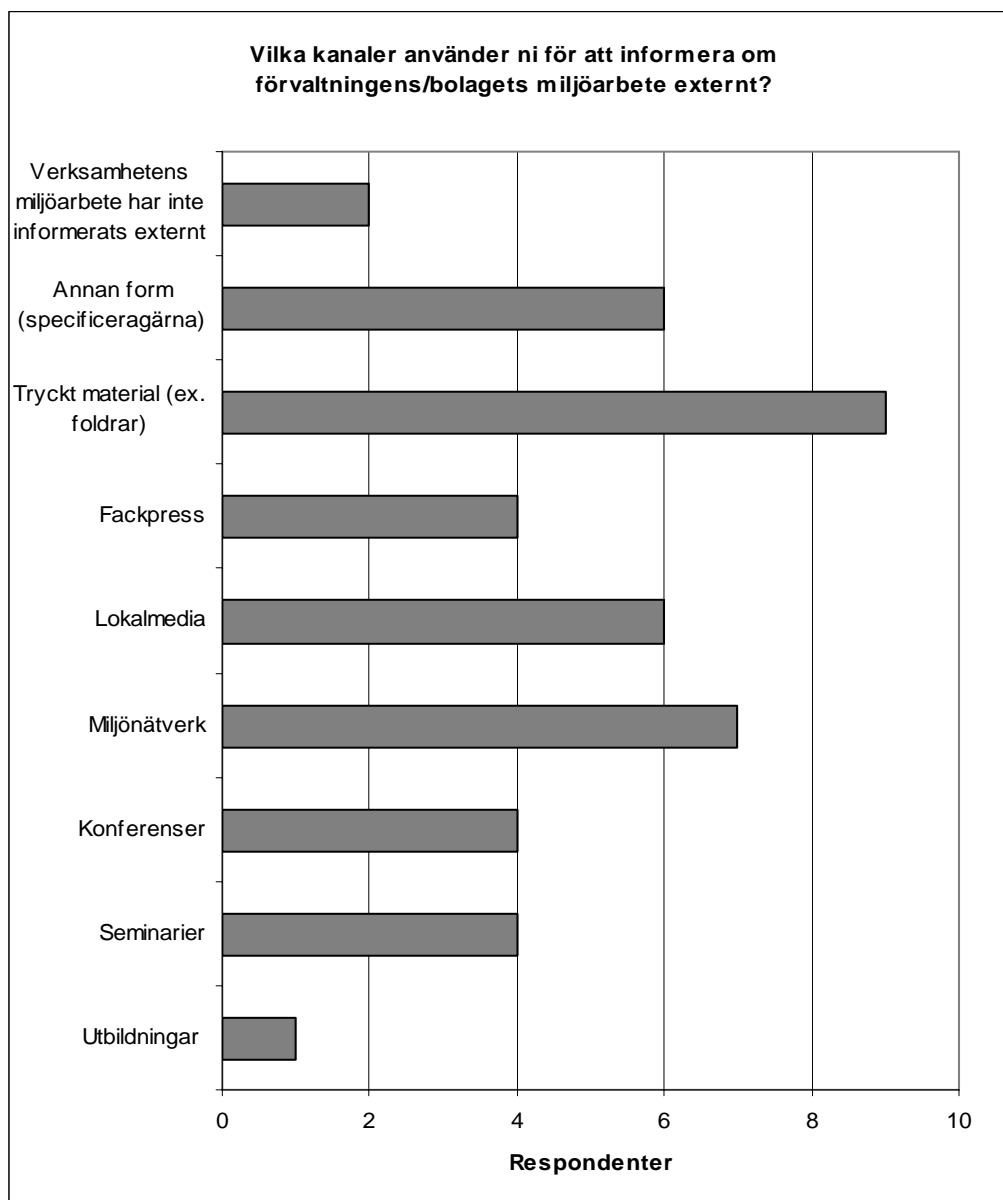

Kommentar: HSN-förvaltningen har ej svarat

De vanligaste kommunikationskanalerna är "hemsidan" och "intranätet", vilka alla uppger att de använder sig av. Alla utom ett bolag (WÅAB) använder också "internutbildningar" som en metod att nå ut till medarbetarna. Mindre vanligt är att "visa film" och "skicka miljöbrev/veckobrev". I snitt uppgav förvaltningarna och bolagen nästan fem olika kanaler vardera som de använder för att kommunicera miljöarbetet till de anställda. Detta visar på att man arbetar på ganska bred front vad gäller intern miljöinformation.

Hälften av verksamheterna svarade att de också arbetade med andra sätt än de som specificerats i frågan, exempelvis "arbetsplatsmöten", "chefs brev", "miljöhandläggarmöten" och "anslagstavlan i foajén".

Alla utom 2 verksamheter (SLSO och Danderyds sjukhus) har uppgett att de arbetar aktivt med att kommunicera sitt miljöarbete externt. HSN förvaltningen har ej besvarat frågan.

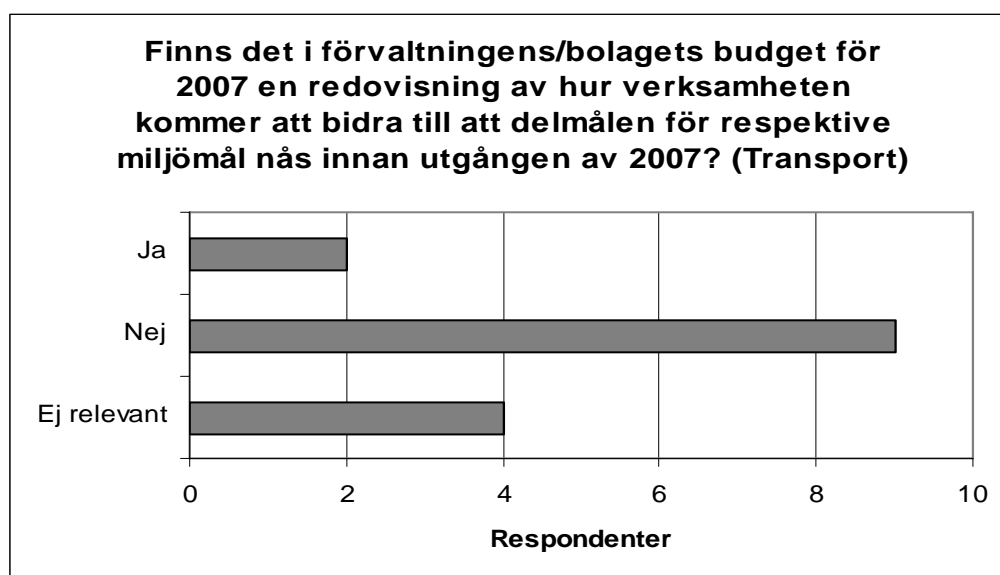
Även när det gäller den externa kommunikationen uppger förvaltningarna och bolagen att de använder flera olika kanaler, drygt 3 i genomsnitt, vilket dock är något färre än för den interna kommunikationen. "Tryckt material" och "miljönätverk"

uppges vara de mest använda kanalerna och hälften av förvaltningarna och bolagen uppger även "lokal media" som ett forum de använder för att nå ut och informera om sitt miljöarbete. SL uppger att de använder *alla* föreslagna kanaler för extern miljökommunikation plus "hemsidan". "Studiebesök", "öppet hus" verksamhet och "hemsidan" nämns som exempel på andra former av sätt att informera externt om miljöarbetet.

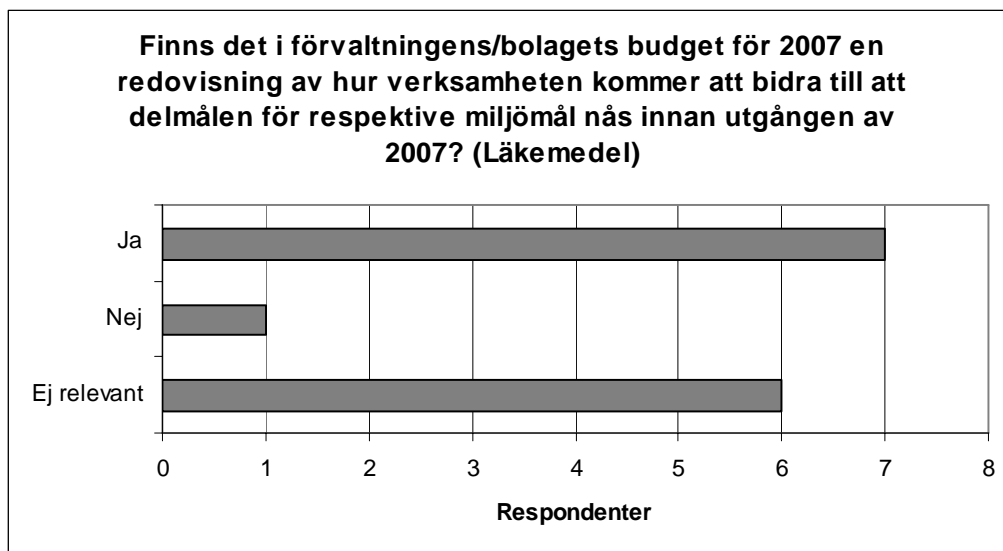
Sammanfattningsvis visar det sig att de flesta verksamheter redan har eller håller på att utarbeta en kommunikationsplan för miljöarbetet. Oavsett om det finns en plan eller inte så använder man flera olika kanaler för att nå ut till sina medarbetare och andra målgrupper. Dock verkar det interna arbetet vara mest prioriterat. Hemsidan används både för intern och extern kommunikation. Konferenser och seminarier används i ungefär lika stor utsträckning både inåt och utåt. SL är den enda verksamheten som själv utbildar andra i miljöarbete. Det faktum att hälften av verksamheterna uppskattar att det är mer än hälften av personalen som känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete tyder på en viss förankring av miljöarbetet hos de anställda.

Budgeten

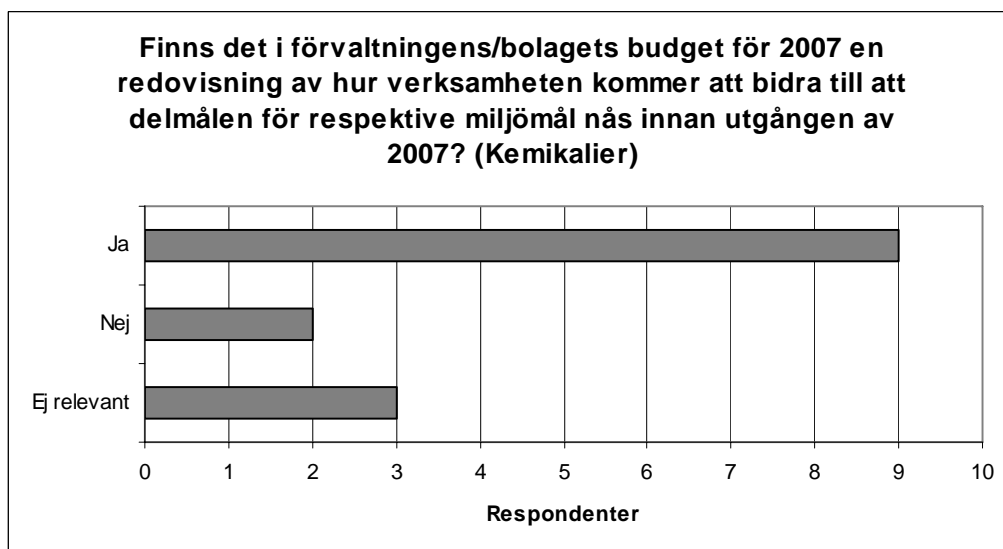
Huruvida det finns särskilda medel för miljöarbetet avsatta i förvaltningarnas och bolagens budgetar kan vara en indikator på i vilken utsträckning som miljöarbetet prioriteras i organisationen. Vi har valt att fråga om respektive förvaltning och bolag i sin budget för 2007 redovisar hur verksamheten ska bidra till att delmålen för respektive miljömål i miljöprogrammet kommer att nås innan utgången av 2007. Vi valde att inte ta med miljömålsområdet energi då det ansvaret till stor del ligger hos fastighetsförvaltaren Locum. Vi har även ställt samma fråga angående "miljökonsekvensanalys vid beslut" och "miljökrav vid upphandling".

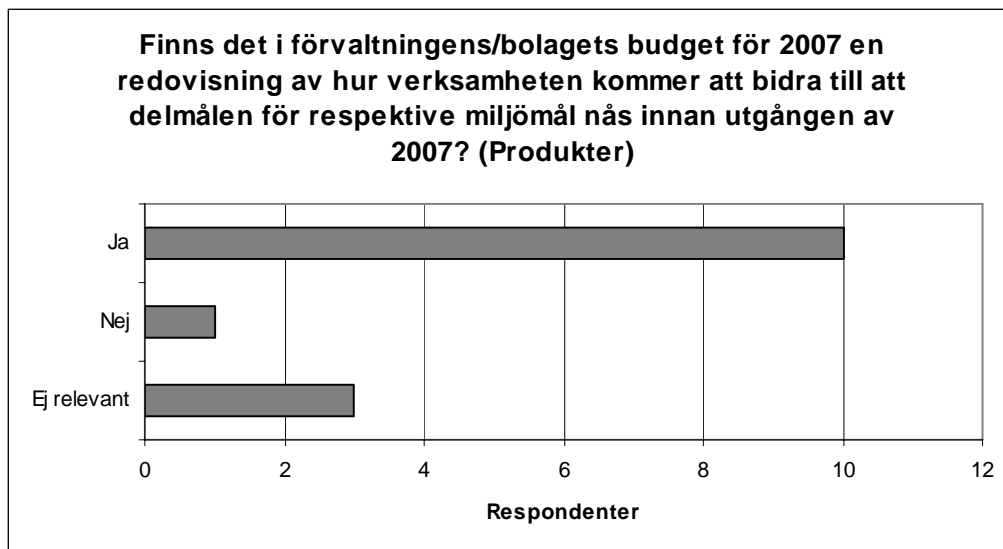

Vad gäller "transportmålen" så har de flesta bolagen och förvaltningarna ingen specifik redovisning för hur de ska nås i budgeten. Bara SL och HSN förvaltningen uppger att de har en specifik redovisning. Det ser annorlunda ut när det kommer till de andra miljömålsområdena i Miljö Steg 5.

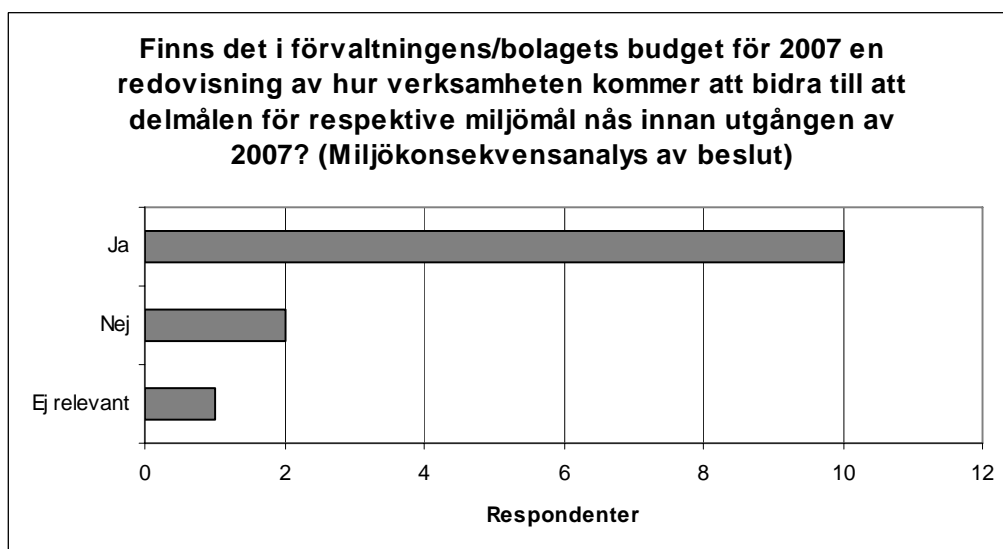

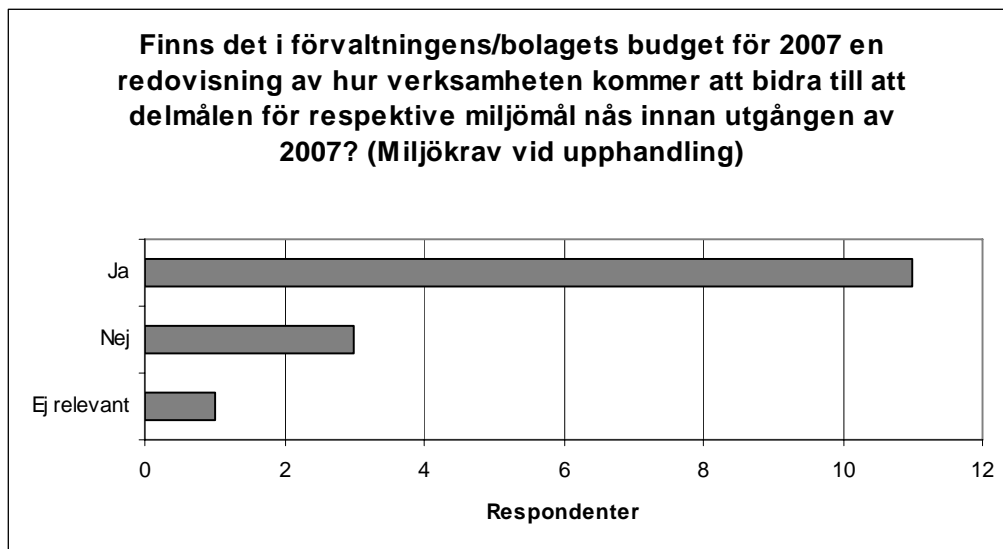
Sju verksamheter uppger att deras budget specifikt redovisar hur målen relaterade till läkemedelsområdet ska nås, 6 svarar att det ej är relevant för deras verksamhet.

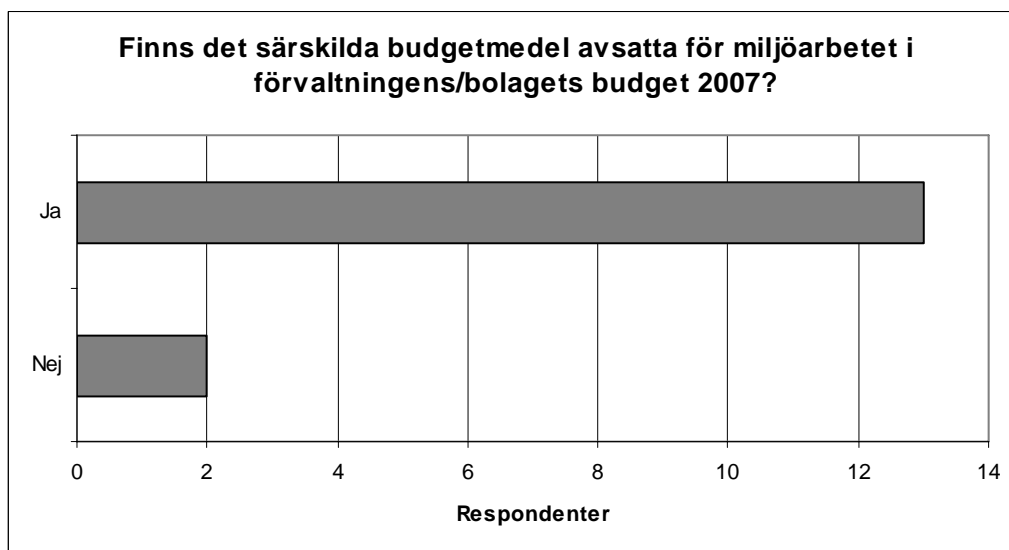

Det är 9 respektive 10 verksamheter som i sina budgetar specificerar hur "kemikalie målen" och "produkt målen" ska nås. 3 verksamheter (Färdtjänsten, Locum och RTK) uppger att varken "kemikalier" eller "produkter" är relevanta för deras verksamhet i sån mån att de finns specificerade i budgeten. Hur man ska nå målen för de två styrmedlen "miljökonsekvensanalyser av beslut" och "miljökrav vid upphandling" har 10 respektive 11 verksamheter uppgett finns specifikt redovisat i deras budgetar.

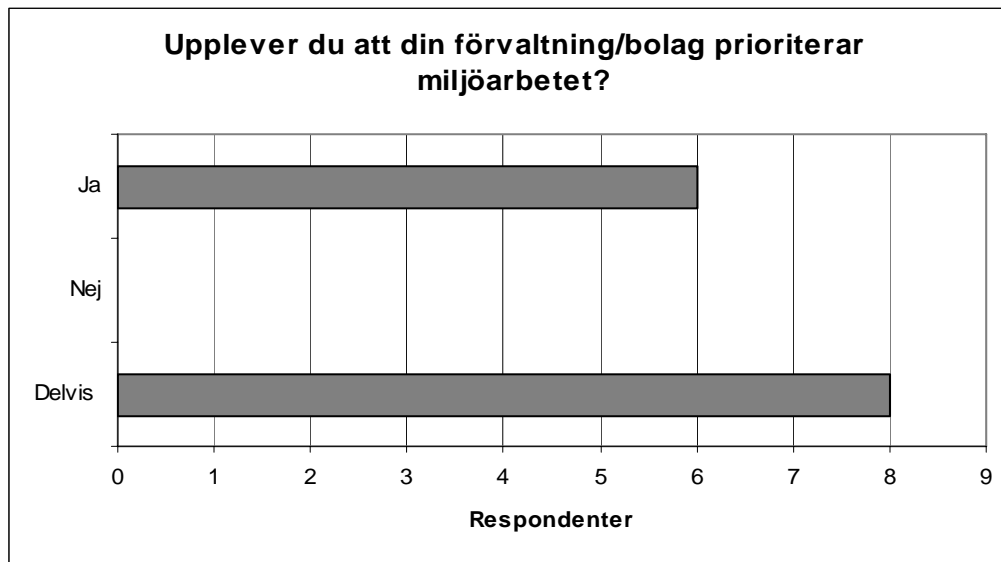
Locum uppger "ej relevant" på alla 6 miljömålsområden och styrmedel som vi frågat efter. Alla verksamheter utom SÖS och Locum uppger att de har särskilda budgetmedel avsatta för sitt miljöarbete. Locum kommenterar detta med att miljöarbetet ingår som en naturlig del i deras verksamhet.

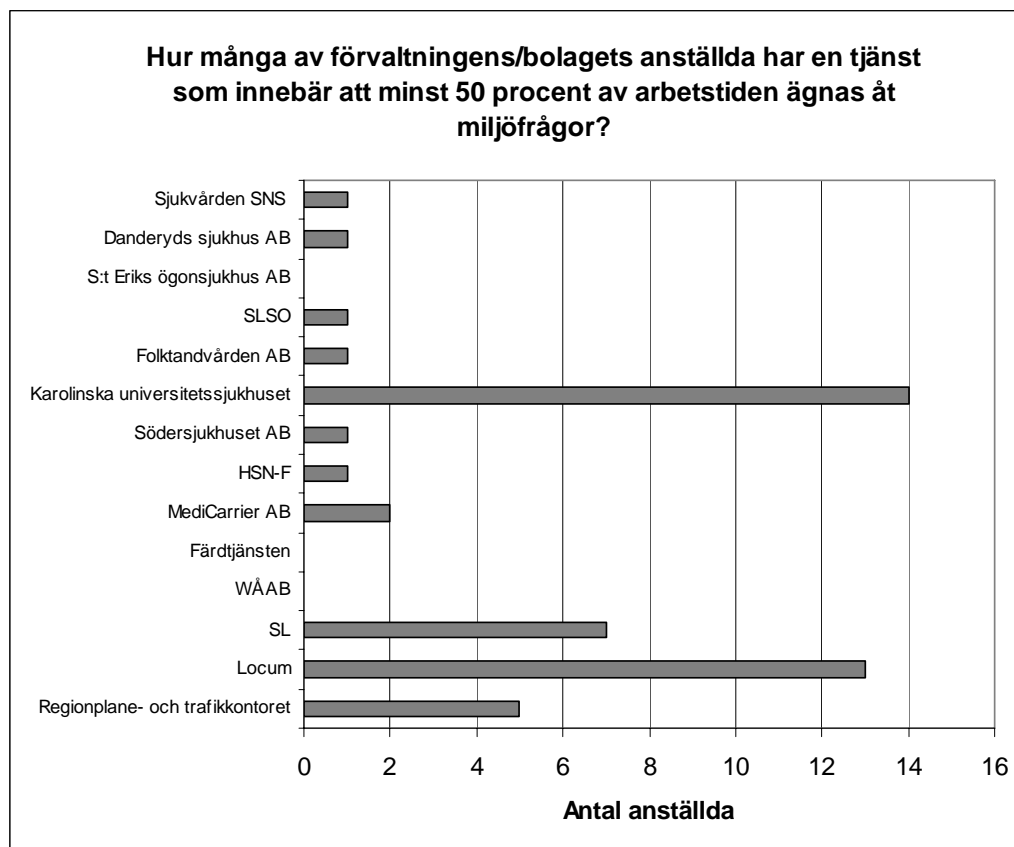
Sammanfattningsvis ser vi att alla verksamheter (alla utom Södersjukhuset och Locum) har en specifik "miljöbudget" och att flertalet specificerar hur verksamheten skall arbeta för att nå ett eller (i de flesta fall flera) av miljömålen och styrmedlen som presenteras i miljöprogrammet.

Kompetens och prioritering

För att få ytterligare en uppfattning om huruvida miljöarbetet prioriteras i verksamheten frågade vi de miljöansvariga om de ansåg att deras förvaltning eller bolag prioriterade miljöarbetet. Nästan hälften (6 stycken) svarade ja på frågan och 8 stycken svarade delvis, ingen svarade nej. En verksamhet lämnade inget svar på frågan (AISAB).

Ett ytterligare sätt att undersöka hur verksamheten prioriterar sitt miljöarbete är att titta på antalet anställda som i sin tjänst arbetar mer än 50 % med miljöfrågor. Svaret på frågan bör givetvis ställas i relation till det totala antalet anställda i förvaltningen eller bolaget för att kunna fungera som ett relevant jämförandetal.

Kommentar: AISAB har ej svarat

Som diagrammet visar så har Karolinska Universitetssjukhuset och Locum överlägset flest antal anställda som arbetar minst 50 % med verksamhetens miljöarbete. Knappt hälften av verksamheterna har svarat 1 person. Både Färdtjänstförvaltningen och S:t Eriks Ögonsjukhus kommenterar att de visserligen inte har någon person som arbetar mer än 50 % med frågorna men att de ändå har ett väl etablerat miljöarbete i sina respektive verksamheter. För att fånga upp en aspekt av förvaltningarnas och bolagens syn på behovet av miljökompetens frågade vi om de har relevant utbildning för sitt uppdrag. Det visade sig att alla verksamheter som svarade att de har personal som arbetar mer än halvtid med miljöarbetet också svarade att dessa personer har relevant utbildning för uppgiften.

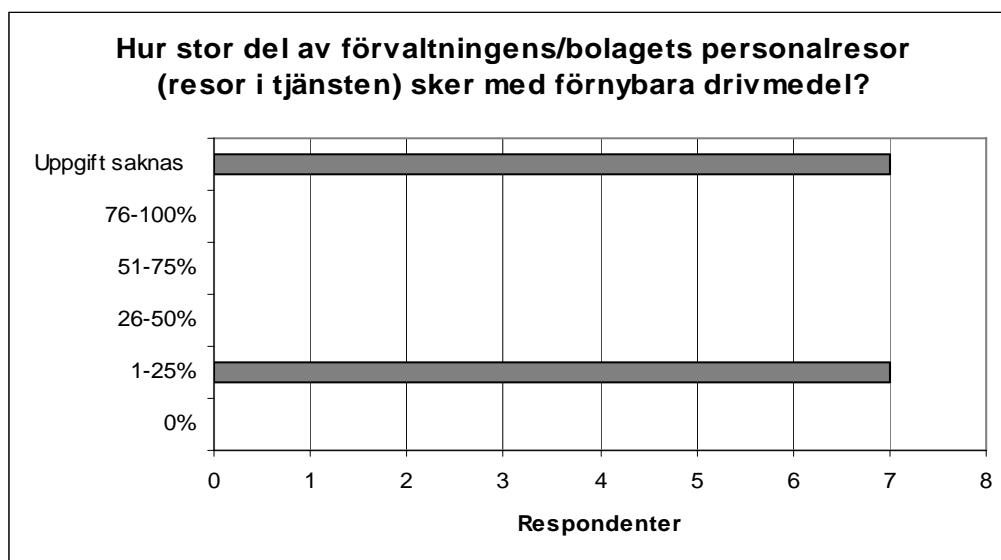
Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det bara är knappt hälften av de tillfrågade som upplever att miljöarbetet prioriteras. De flesta svarar istället "delvis" på frågan. Antalet anställda som arbetar mer än 50 % med verksamhetens miljöarbete skiljer sig markant åt mellan förvaltningarna och bolagen. 3 stycken uppger att de inte har någon anställd som arbetar mer än 50 % med frågan samtidigt som Karolinska Universitetssjukhuset och Locum uppger att de har 14 respektive 13 personer som arbetar mer än halvtid med miljöarbetet. Alla uppger att deras "miljöansvarige" har relevant utbildning för sina uppdrag. Men då vi inte vet vad för slags utbildning

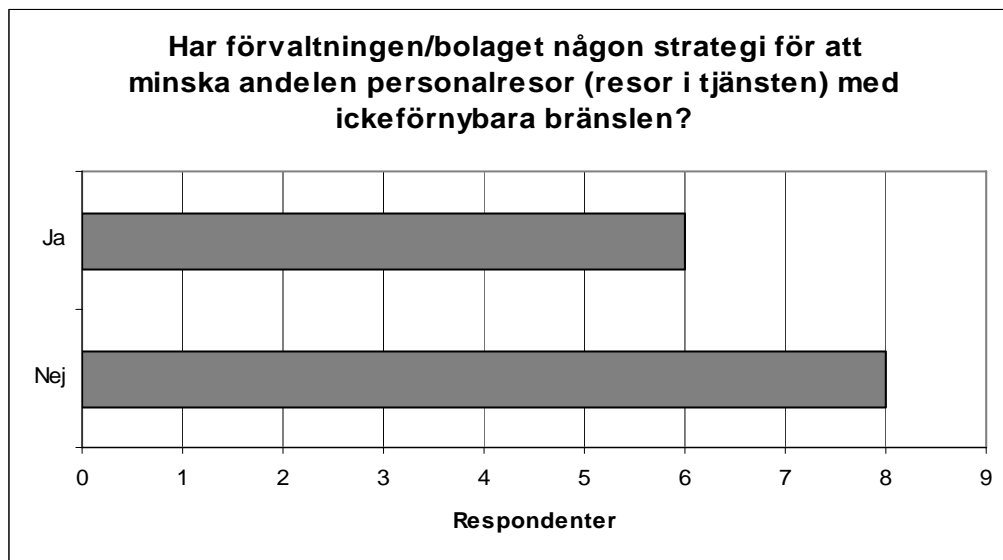
som åsyftas, förutom ett par undantag, behöver uppgifterna kompletteras för att analysen skall bli mer komplett.

Transporter och energi

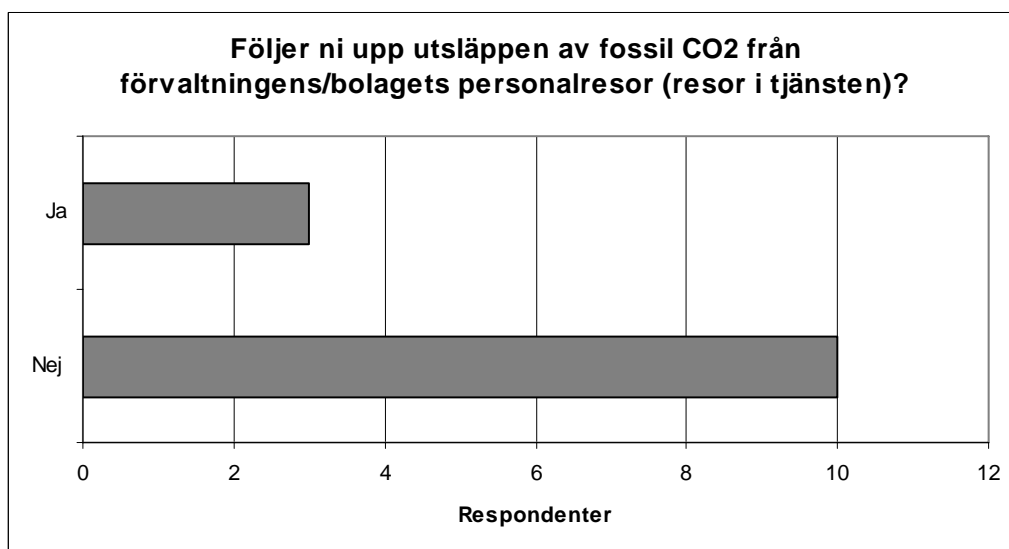
Målen för transportområdet i programmet är att minst hälften av landstingets person- och varutransporter sker med förnybara drivmedel och att kollektivtransportens utsläpp kraftigt reduceras samt att det bedrivs ett bullerreduktionsarbete. Vad gäller energiområdet pekar programmet ut tre mål; att den totala energianvändningen inte har ökat jämfört med år 2000, att all el och kyla kommer från miljöanpassade källor och att minst 75 % av värmen kommer från förnybara källor.

På frågan om hur stor del av förvaltningens/bolagets egna resor i tjänsten som sker med förnybara drivmedel svarar över hälften att de saknar uppgifter om detta. Resiterande antal (6 stycken) svarar att antalet resor som sker med förnybara drivmedel uppgår till 1-25%.

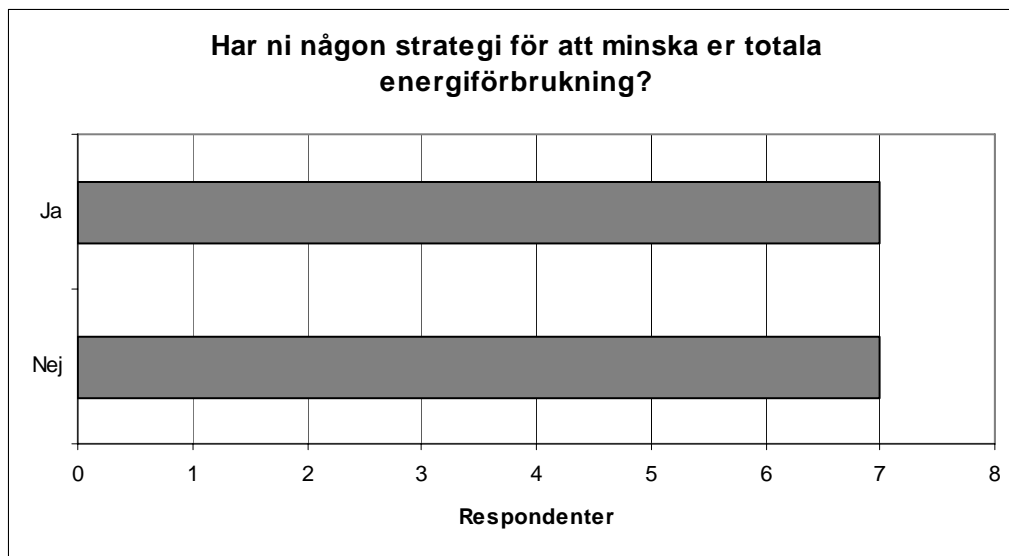

3 verksamheter uppger att de har en strategi för att minska antalet personalresor som sker med icke-förnybara drivmedel. Ytterligare 3 verksamheter (Folktandvården, Locum och Danderyds sjukhus) uppger också att de har en sådan strategi trots att de saknar uppgift om hur stor andel av deras personalresor som sker med förnybara drivmedel. 3 av de verksamheter (SÖS, SLSO och SNS) som har en strategi för att minska sina utsläpp från personalresorna uppger också att de följer upp de fossila CO₂ utsläppen från personalresorna. Resterande verksamheter (9 stycken) gör ingen sådan uppföljning.

Vad gäller energiförbrukning så uppger hälften (7 stycken) att de har en plan för att minska sin totala energiförbrukning och hälften att de inte har någon sådan plan. Tre sjukhus samarbetar med Locum i frågan.

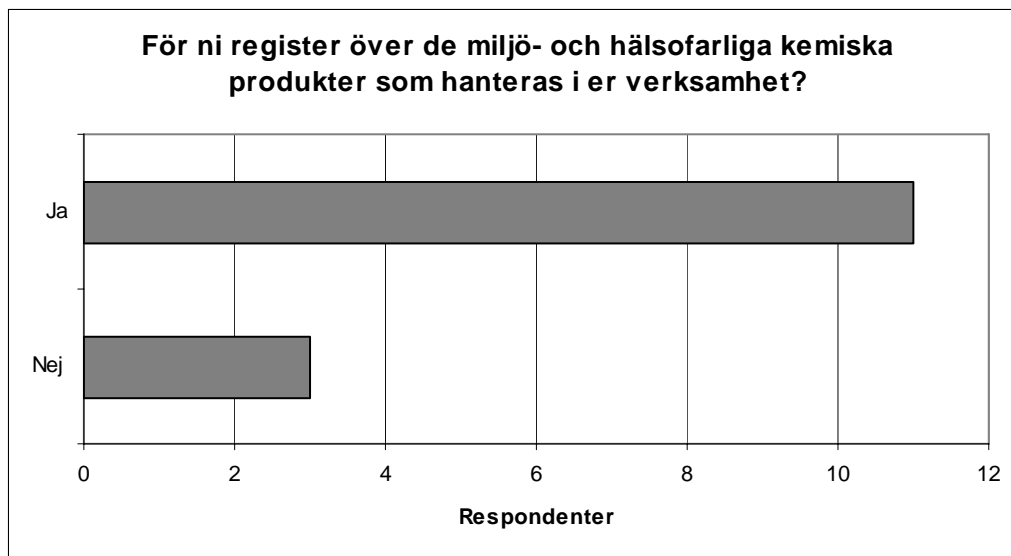

Sammanfattningsvis ser vi att många förvaltningar saknar en miljöuppföljning av sina resor i tjänsten. Ett fåtal följer upp de fossila CO₂ utsläppen från resorna och i några fall finns det en utarbetad strategi för att minska de utsläpp som resor i tjänsten genererar. Desto fler har en energiplan men eftersom två verksamheter uppger att frågan inte ligger hos dem utan hos Locum bör det tydliggöras vem som "äger" frågan.

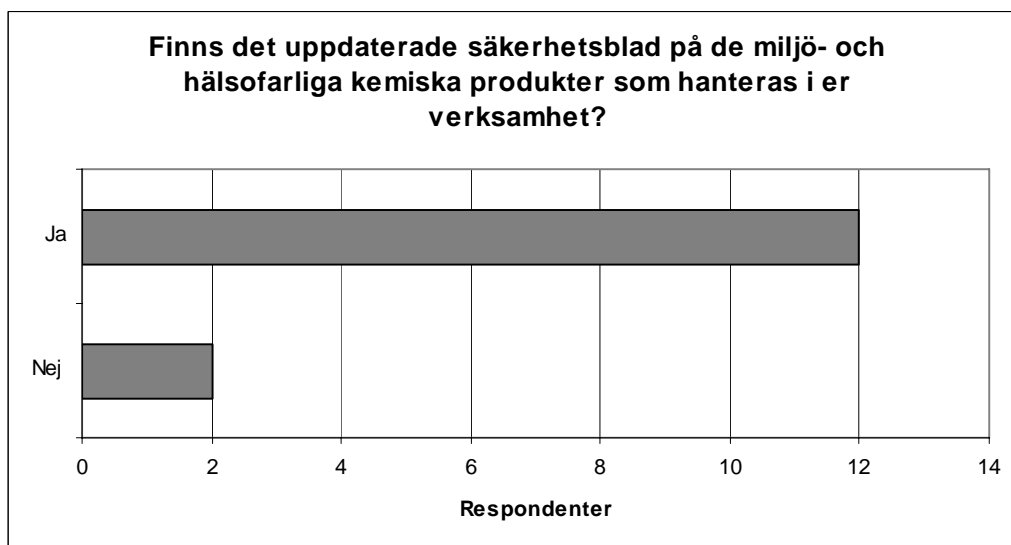
Kemikalier och produkter

Målen relaterade till kemikaliområdet är dels att kemikalier med allvarliga hälsoeffekter har identifierats och kvantifierats och att 25 % av dessa kemikalier har fasats ut. Vad gäller produkter ska resurssnålhet och kretsloppsanpassning prioriteras vid upphandling och inköp, att inköp av varor som finns på utfasningslistan har upphört och att användningen av farligt byggmaterial (som finns på Locums avvecklingslista) har upphört.

Vad gäller miljömålsområdena "kemikalier och kemiska produkter" och "produkter" ställdes totalt fem frågor till alla verksamheter. För att kunna exemplifiera enheternas kemikalianvändning ställde vi frågan om förvaltningarna och bolagen för register över de miljö- och hälsofarliga kemiska produkter som de hanterar i sin verksamhet. 11 (av totalt 14) svarade att de gör det.

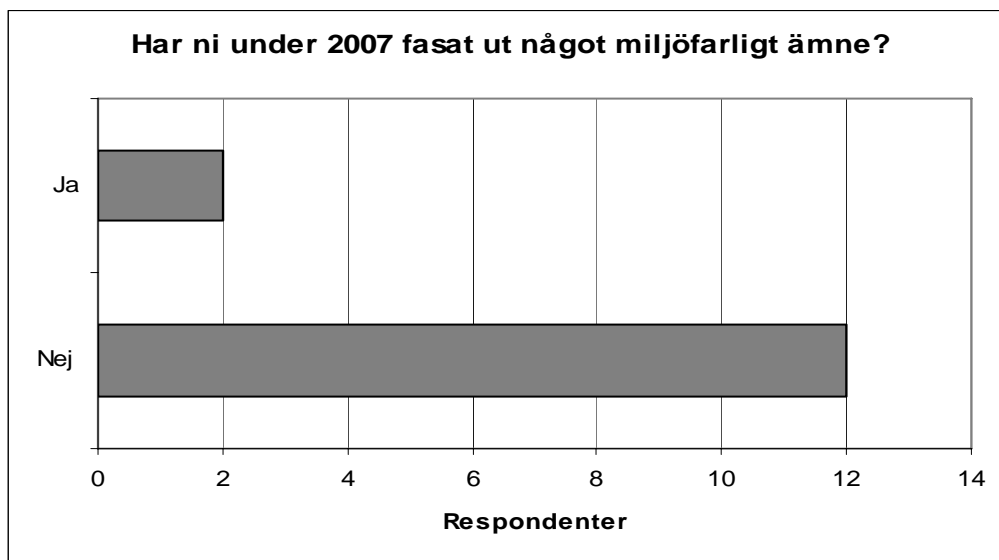
Kommentar: AISAB har ej svarat

Kommentar: AISAB har ej svarat

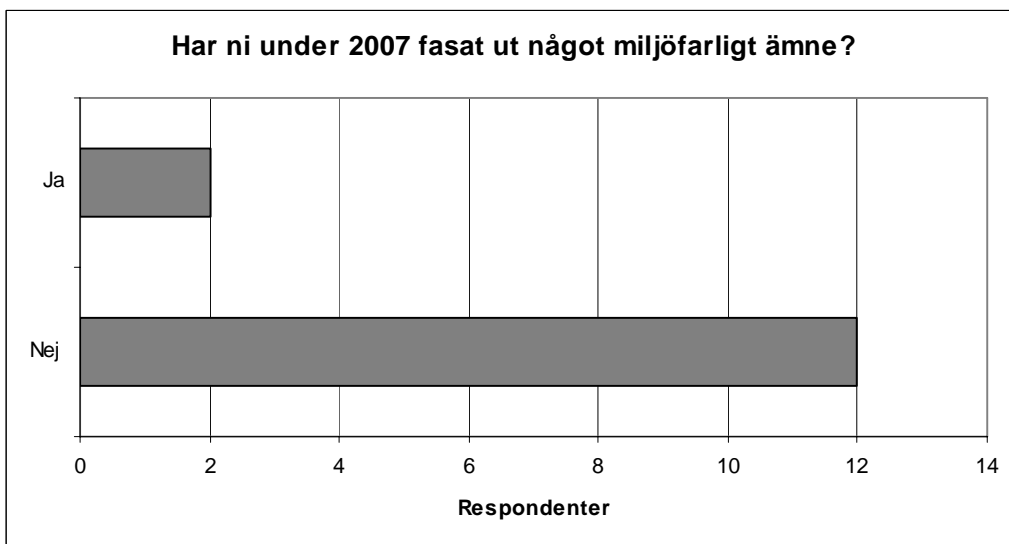
12 verksamheter uppger dessutom att de har uppdaterade säkerhetsblad över dessa miljö- och hälsofarliga kemiska produkter. RTK uppger att de har uppdaterade säkerhetsblad men att de inte för register över vilka farliga produkter som hanteras i verksamheten. Målet i miljöprogrammet är att verksamheterna ska identifiera och kvantifiera de kemiska produkter som används och som har miljöfarliga effekter.

Kopplat till detta mål finns ytterligare ett mål i programmet som säger att landsting-
et ska fasa ut 25 % av de identifierade miljöfarliga kemikalierna innan 2011.

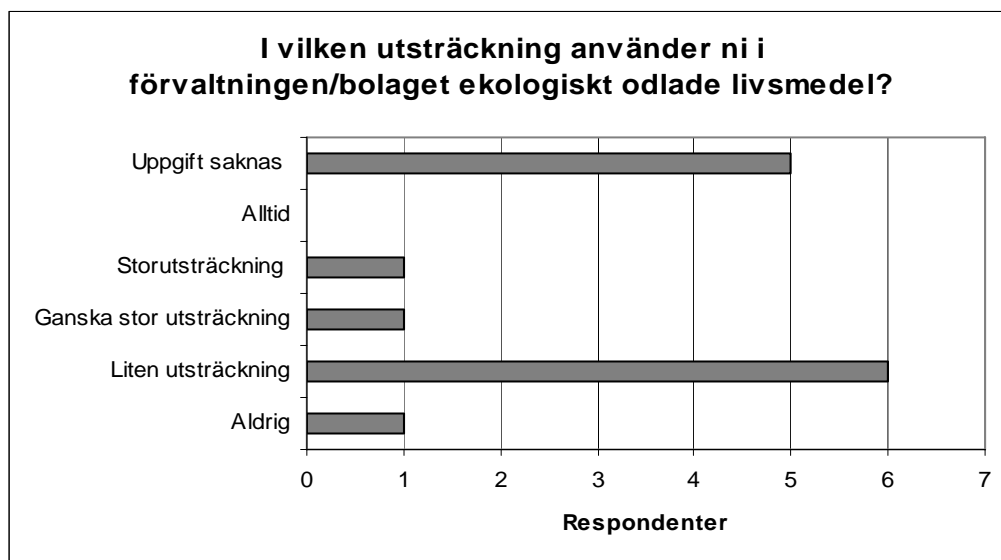
Kommentar: AISAB har ej svarat

2 verksamheter (SÖS och Karolinska Universitetssjukhuset) har redan fasat ut ett ämne ur sin verksamhet - framkallningsvätskor för röntgen. Övriga 12 förvaltningar och bolag som svarat på frågan uppger att de inte har fasat ut något ämne ännu.

Vad gäller miljömålet "produkter" valde vi att ställa två gemensamma frågor till alla förvaltningar och bolag. Frågorna handlade om ekologiskt odlade livsmedel i måltider och förekomst av PVC i verksamheten. Ekologiskt odlade livsmedel lyfts fram i miljö-

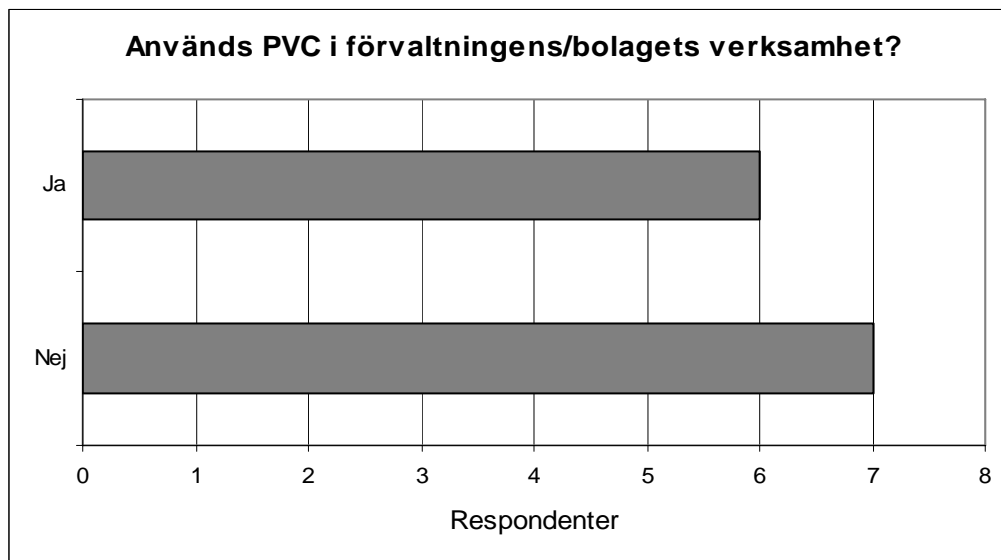
programmet som något som alla verksamheter skall sträva efter att köpa in för sina måltider. År 2011 skall 25 % av alla landstingets tillhandahållna måltider bestå av ekologiskt odlade råvaror.

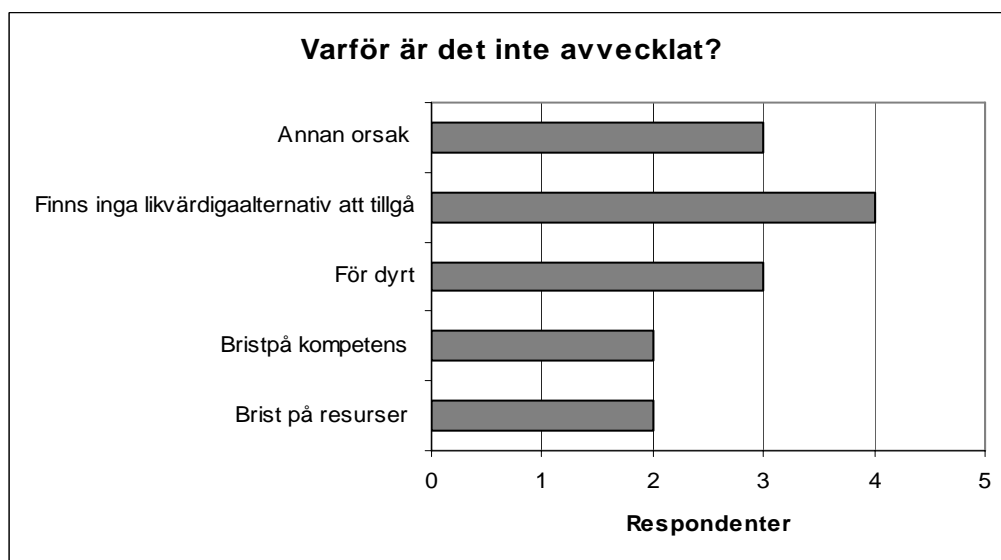
Kommentar: S:t Eriks Ögonsjukhus och AISAB har ej svarat

På frågan i hur stor utsträckning som ekologiskt odlade livsmedel används i dag svarar de flesta att det sker i "liten utsträckning" eller att de "saknar denna uppgift". Endast två uppger att det används i "ganska stor" (Folktandvården) eller "stor" utsträckning (Locum).

PVC är ett ämne som fortfarande finns kvar i produktion trots att det klassats som miljöfarligt. Landstinget har som mål att all användning av PVC i verksamheten skall upphöra. Vi ställde därför frågan om PVC fortfarande används.

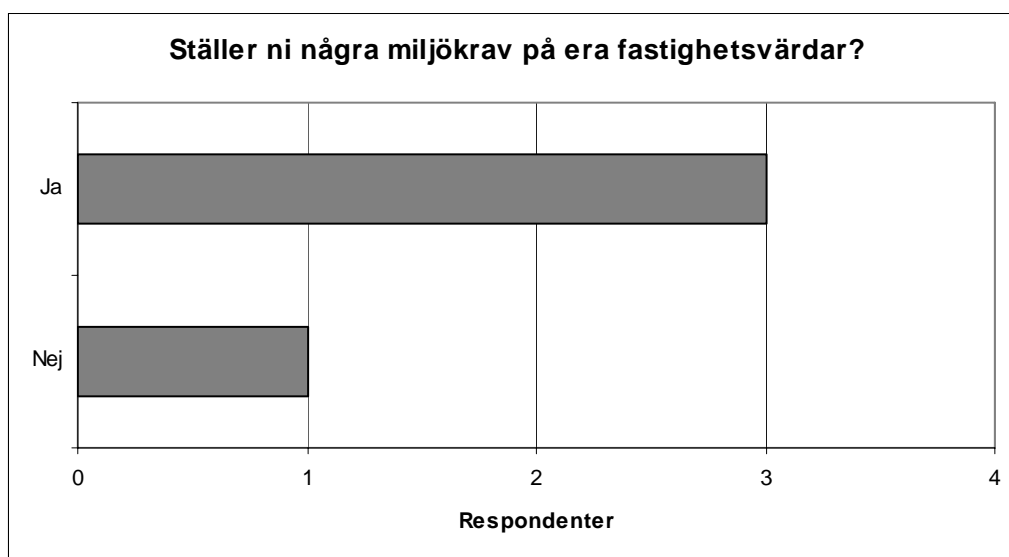
7 verksamheter svarade att de inte längre använder PVC och 6 verksamheter svarade att de fortfarande gör det. Några kommenterade sitt användande med att det i vissa produkter fortfarande är oundvikligt att använda PVC. För att få grepp om varför PVC eventuellt visade sig inte vara avvecklat ställdes en följdfråga om skälen till detta.

Kommentar: SL svarade ej på frågan

5 av de 6 verksamheterna som uppgav att de fortfarande använde PVC valde att svara på frågan om varför det inte är avvecklat. Att det inte finns likvärdiga alternativ att tillgå uppgavs som ett av flera skäl av alla utom SLSO. Flera angav alternativet "annan orsak" men ingen valde att kommentera det alternativet vilket gör det svårt att veta vad som här menas.

Fyra verksamheter; RTK, Folk tandvården, SLSO och SNS fick frågan om de ställer miljökrav på sina respektive fastighetsvärdar.

Alla utom RTK svarade att de gör det.

Sammanfattningsvis visar det sig att de flesta av förvaltningarna och bolagen för register och uppdaterar sina säkerhetsblad över sina miljöfarliga kemikalier. 2 verksamheter har fasat ut ett miljöfarligt ämne från sin verksamhet under 2007. När det kommer till användandet av ekologiskt odlade livsmedel uppger de flesta att det används i liten utsträckning, men det är också relativt många som saknar uppgift kring detta. Knappt hälften av verksamheterna använder fortfarande PVC i arbetet och den vanligaste orsaken till varför det inte är avvecklat är att det inte finns några likvärdiga (miljövänliga) alternativ att tillgå.

Fördjupad analys av sjukhusverksamheterna

Förutom de gemensamma frågorna ställdes totalt tio specifika frågor till de sex sjukhusverksamheterna: SÖS, Karolinska Universitetssjukhuset, Danderyds sjukhus, SLSO, SNS och S:t Eriks Ögonsjukhus. Fem av de tio frågorna ställdes inte till S:t Eriks Ögonsjukhus och en av de tio frågorna ställdes bara till tre av verksamheterna. I texten framgår vilka dessa frågor är.

Alla sjukhusen uppger att de har miljöledningssystem som omfattar hela deras verksamhet. Och så många som fem av sex sjukhusverksamheter svarar att deras miljö-

ledningssystem i mycket stor utsträckning är relaterat till Miljö Steg 5. Sjukhusverksamheterna anser att de har en betydande miljöpåverkan inom alla fem miljömålsområden som prioriterats i miljöprogrammet. Särskilt vad gäller "energi" och "läkemedel" som kryssats i av alla, "kemikalier" och "produkter" kryssades i av fem verksamheter vardera och "transporter" av fyra verksamheter. Lokala mål till respektive miljömålsområde finns i mycket hög utsträckning på sjukhusen. Alla sex verksamheterna har definierade mål miljömålsområdena "läkemedel" och "produkter" och så många som fem verksamheter har egna mål för "transporter", "energi", och "kemikalier". Vidare uppger alla sex verksamheterna att de har egna nyckeltal eller indikatorer knutna till sina respektive mål vilket tyder på en god förståelse av vikten av uppföljningar i arbetet.

Alla 6 sjukhusledningarna redovisar en samlad uppföljning av miljöarbetet minst en gång per år. Dock skiljer sig sjukhusen åt mer vad gäller att ställa egna miljökrav i sin upphandling. Här svarar 2 att de nästan aldrig ställer egna miljökrav i upphandlingen och 4 att de nästan alltid gör det.

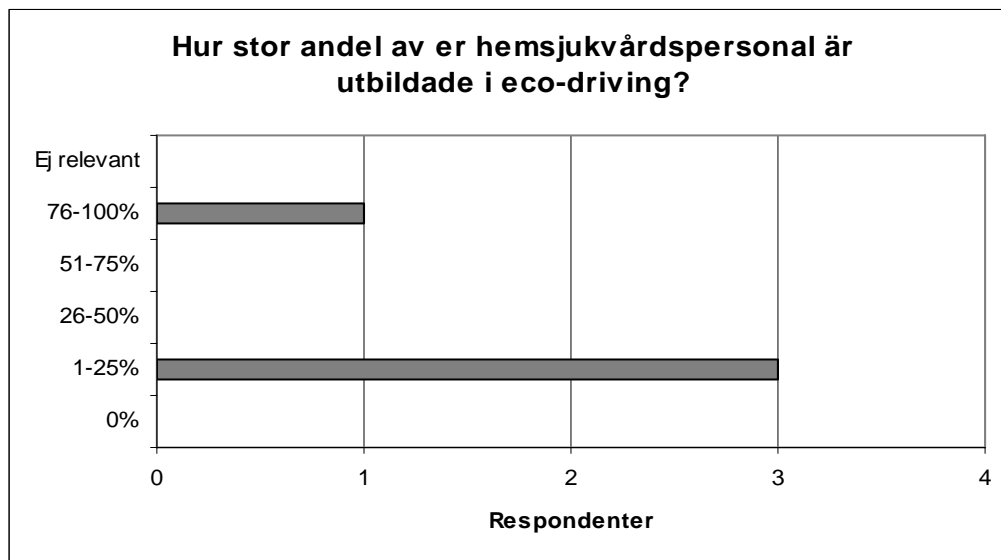
När det kommer till hur stor del av alla varor och tjänster som köps in via centrala avtal uppger alla utom en sjukhusverksamhet att det rör sig om 76-100 %. Alla uppger att de har rutiner för att bedöma miljökonsekvenser vid beslut och fyra stycken menar att dessa rutiner följs upp "ganska ofta", en menar att rutinerna "nästan alltid" följs upp och en uppgav att det saknades uppgifter om hur ofta dessa rutiner följs upp.

Vad gäller frågan om kommunikation av miljöarbetet internt och externt kan man för det första konstatera att det skiljer sig relativt mycket mellan i hur stor utsträckning som den miljöansvarige uppfattar att personalen i respektive verksamhet känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete på individuell nivå. Fördelningen ser ut så att 1-25 % av personalen hos SNS och S:t Eriks Ögonsjukhus, 26-50 % av personalen på Karolinska Universitetssjukhuset och SLSO och 51-75 % av personalen på SÖS uppskattas känna till detta. Danderyds sjukhus har ingen uppfattning i frågan. Det visar sig att endast en sjukhusverksamhet (Karolinska Universitetssjukhuset) har en utarbetad kommunikationspolicy. Fyra av sex verksamheter uppger att de inte har någon kommunikationspolicy, dock uppger två verksamheter att de har som mål för 2008 att ta fram en sådan (SNS) respektive att den är under utarbetande (Danderyds sjukhus). På vilket sätt kommuniceras då miljöarbetet? Klart är att även om det inte finns någon utarbetad policy eller handlingsplan så kommuniceras miljöarbetet internt på många olika sätt i alla verksamheter. De två viktigaste kanalerna för den interna miljökommunikationen är "hemsidan" och "internutbildningar". När det kommer till att kommunicera miljöarbetet externt uppger sjukhusverksamheterna delvis andra metoder för att nå ut. SÖS och Karolinska Universitetssjukhuset nämner "nätverk" som en viktig kanal och en verksamhet (S:t Eriks Ögonsjukhus) använder sig av "lokalmedia". "Tryckt material" är mest populärt och används av tre sjukhusverksamheter: SÖS, Karolinska Universitetssjukhuset och S:t Eriks Ögonsjukhus. Exempel på andra sätt att kommunicera externt är studiebesök och "öppet hus" verksamhet.

Alla sjukhusverksamheter utom SÖS har särskilda budgetmedel avsatta för sitt lokala miljöarbete. Huruvida budgeten relaterar till miljömålen i miljöprogrammet skiljer sig markant åt. Vi ville få en uppfattning om i vilken utsträckning verksamhetens budget tar sig an respektive miljömålsområde och ställde därför frågor kring om det i budgeten redovisas hur verksamheten ska bidra ekonomiskt till hur miljömålen skall nås. Vad gäller området "transporter" så har ingen sjukhusverksamhet någon sådan redovisning. Men vad gäller att nå målen för "läkemedels-" och "produktområdet" så har alla sex sjukhusverksamheterna specifika redovisningar i sina budgetar. Vad gäller "kemikalier" så har alla utom SLSO en specificering i sin budget. När det kommer till styrmedlet "miljökonsekvensanalys av beslut" så uppger alla utom S:t Eriks Ögonsjukhus att detta specificeras i budgeten. Vad gäller "miljökrav vid upphandling" så uppger alla utom SLSO att deras budgetar redovisar hur det ekonomiska bidraget ser ut för att arbeta med detta.

Fem av sex tillfrågade miljösamordnare upplever att deras förvaltning eller bolag bara "delvis" prioriterar miljöarbetet. Karolinska Universitetssjukhuset upplever dock att miljöarbetet prioriteras. Alla sjukhusverksamheter utom en har en tjänst inrättad som innefattar mer än 50 % arbete med verksamhetens miljöarbete. Karolinska Universitetssjukhuset har 14 tjänster som arbetar mer än halvtid med miljöarbetet. Alla uppger att deras anställda som arbetar med miljö mer än 50 % har relevant utbildning för sitt uppdrag.

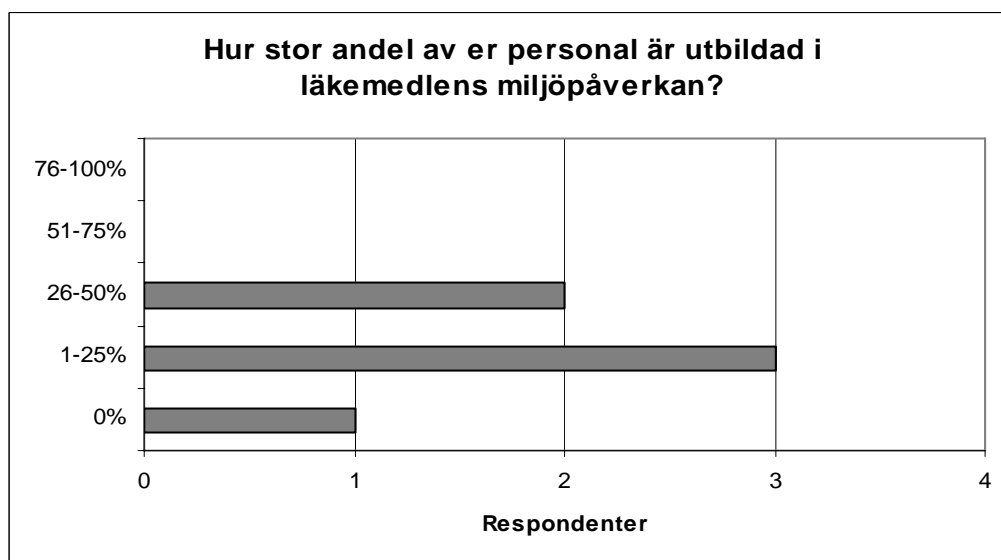
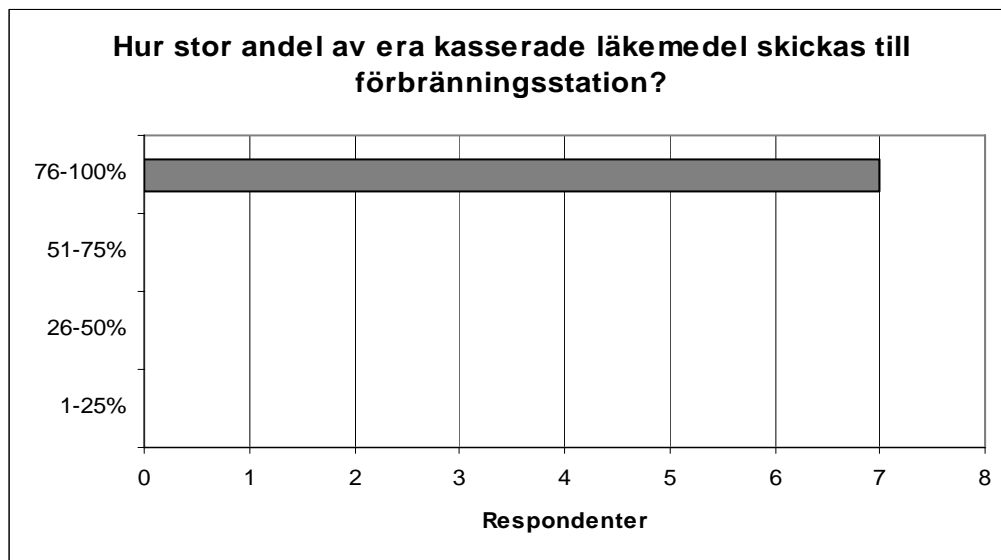
Vad gäller frågorna relaterade till de specifika miljömålsområdena så skiljer sig svaren åt mellan sjukhusverksamheterna. Inom området transporter visar det sig att hos fem av sex sjukhusverksamheter är det max 25 % av personalresor som sker med förnybara drivmedel. Danderyds sjukhus saknar uppgift i frågan. Karolinska Universitetssjukhuset och S:t Eriks Ögonsjukhus saknar en strategi för att minska antalet personalresor med icke-förnybara drivmedel. Övriga har en sådan strategi. När det kommer till att följa upp CO₂ utsläpp från personalresorna genomför tre (SÖS, SLSO, SNS) av de sex verksamheterna en sådan uppföljning. Störst spridning mellan verksamheterna finns när det kommer till hur stor andel av deras hemsjukvårdare som är utbildade i eco-driving (frågan ställdes inte till S:t Eriks Ögonsjukhus). På SÖS är det så mycket som mer än tre fjärdedelar som genomgått utbildningen jämfört med på Karolinska Universitetssjukhuset, SLSO och SNS som uppger att mindre än en fjärdedel av deras personal fått denna utbildning. Danderyds sjukhus har ingen uppfattning i frågan.

Fyra av de sex sjukhusverksamheterna har en egen energiplan för att minska sin totala energiförbrukning, SLSO har ingen plan och SÖS hänvisar till att frågan ligger hos Locum.

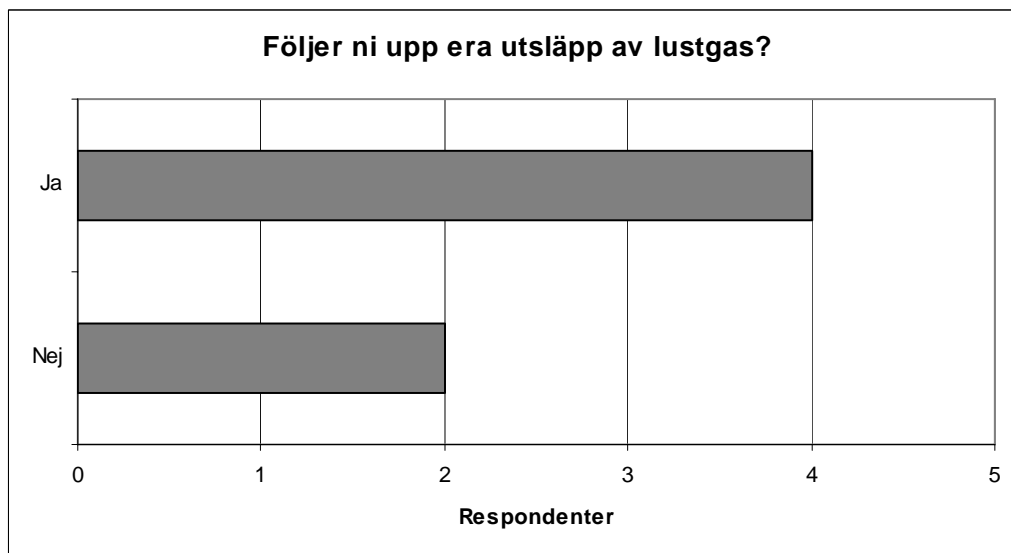
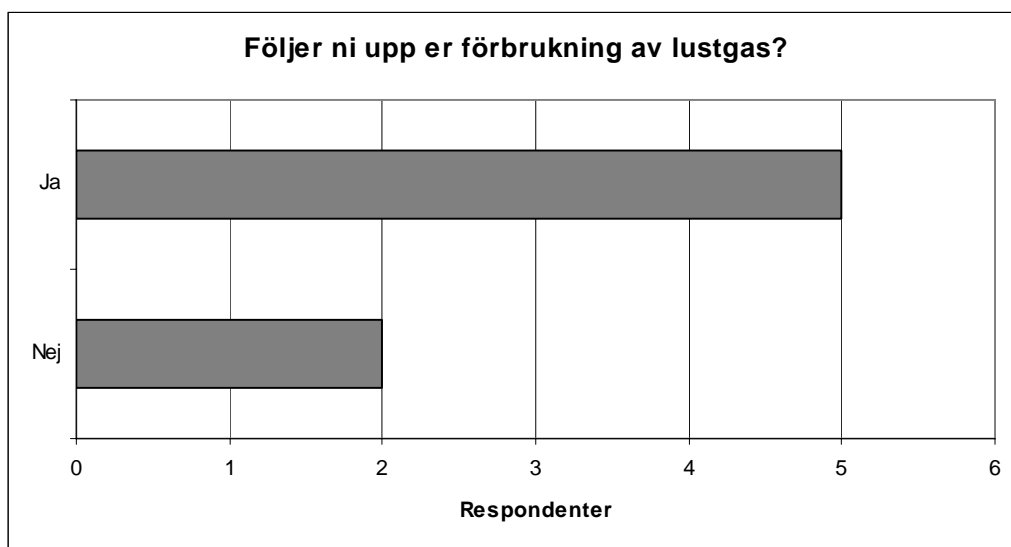
Läkemedelsområdet utgör naturligtvis ett av de viktigaste miljömålen för sjukhusverksamheterna. Att döma av svaren så har man kommit relativt långt i sitt arbete med att minska miljöskadliga effekter av läkemedel.

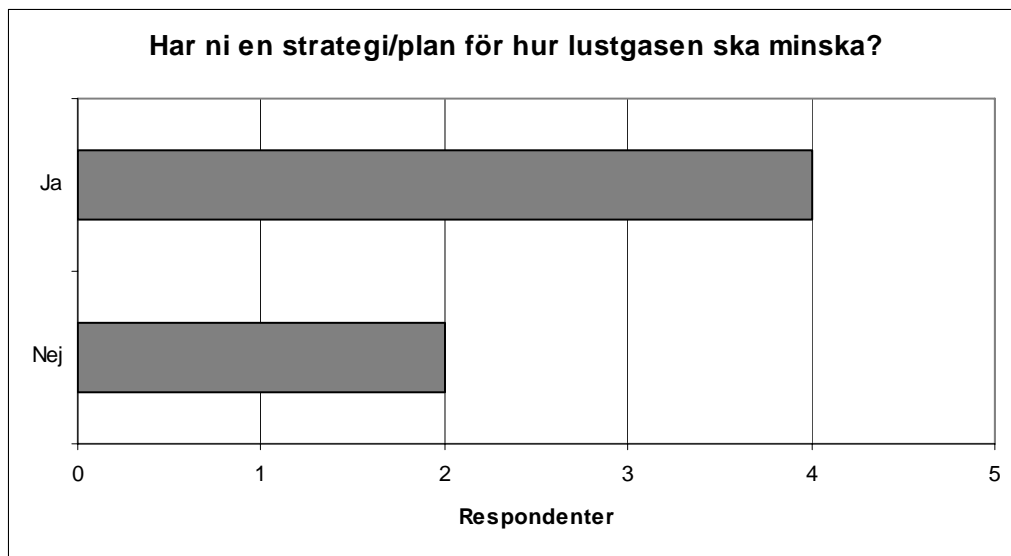

Alla sex sjukhusverksamheter har utarbetade strategier för att minska utsläppen från miljöförstörande läkemedel. Mer än tre fjärdedelar av alla kasserade läkemedel (hos alla sex verksamheter) skickas till förbränning. Det är dock inte lika hög procentsats av sjukhusverksamheternas personal som är utbildade i läkemedlens påverkan. Hos SLSO och S:t Eriks Ögonsjukhus är det mellan 26 och 50 % av personalen som genomgått denna utbildning medan SNS, Karolinska Universitetssjukhuset och SÖS uppger att endast 1-25 % av personalen är utbildade. Danderyds sjukhus svarar att 140 läkare genomgått utbildningen men inte hur stor procentsats de utgör av den totala personalstyrkan.

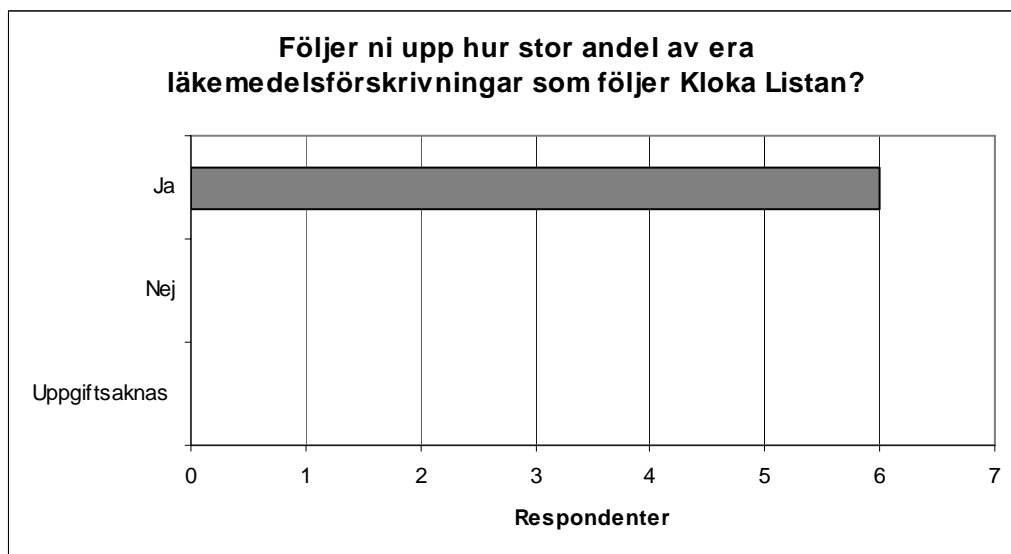
Lustgas är ett mycket miljöförstörande ämne och SLL prioriterar att lustgasutsläppen ska minska radikalt inom programperioden; 75 % jämfört med år 2002. Frågorna om lustgas har ej ställts till S:t Eriks Ögonsjukhus. Alla verksamheter utom SLSO följer upp sin förbrukning av lustgas och alla utom SLSO och SNS följer också dessutom upp sina lustgasutsläpp.

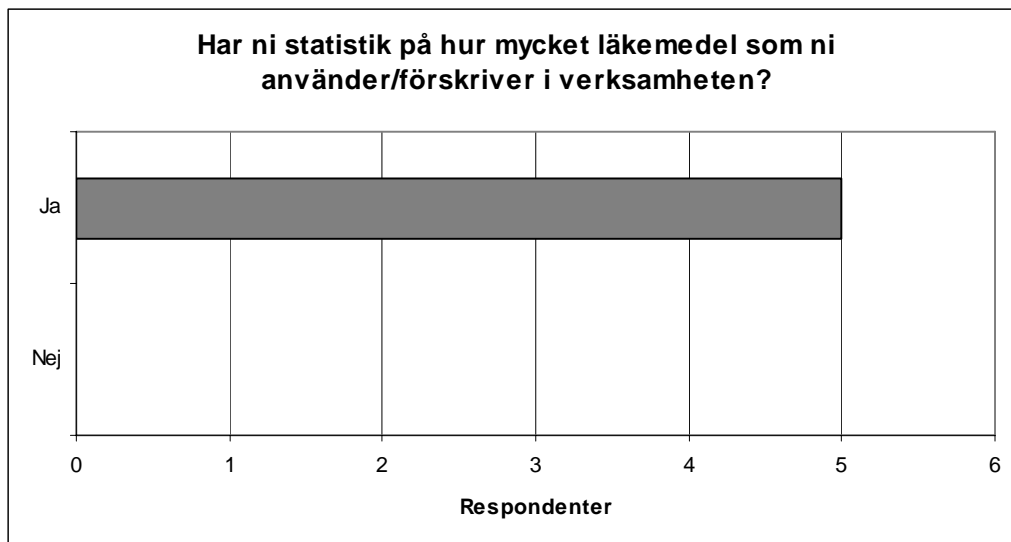

Det finns en poäng att skilja på förbrukning och utsläpp eftersom det är viktigt att ha kontroll på sina utsläppsnivåer för att kunna mäta av om de minskar eller inte. Detta är viktig information för att kunna upprätta en plan för hur lustgasutsläppen skall minska. Detta har alla sjukhusverksamheterna gjort utom SLSO och SÖS. SÖS följer dock upp både förbrukning och utsläpp av lustgas.

Kloka Listan verkar ha stor genomslagskraft då alla verksamheter följer upp hur mycket läkemedel som förskrivs enligt den. Dessutom för alla verksamheter statistik över hur mycket läkemedel totalt som används i verksamheten.

De tre stora sjukhusen fick frågan om andelen produkter som innehåller PVC och andra skadliga mjukgörare som idag är utbytt mot miljövänliga alternativ.

SÖS uppger att 76-100% av deras PVC-produkter är utbytt medan Karolinska Universitetssjukhuset uppger en något lägre procentsats, 51-75%. Danderyds sjukhus saknar uppgift på frågan. Generellt svarar SÖS och S:t Eriks Ögonsjukhus att PVC inte längre används i verksamheten. Övriga fyra verksamheter använder fortfarande PVC i någon utsträckning i arbetet. Flera kommenterar dock att det dessvärre är nödvändigt i en del produkter. Att det är för dyrt att avveckla och att det inte finns några likvärdiga alternativ att tillgå uppges vara de vanligaste orsakerna till varför PVC fortfarande används.

Vad gäller kemikalier och produkter så visar det sig att alla sjukhusverksamheterna för register över miljöfarliga kemiska produkter och har uppdaterade säkerhetsblad för dessa med undantag från SLSO som menar att registrering såväl som uppdatering av säkerhetsblad inte sköts av dem utan respektive verksamhet på den decentraliserade nivån. SÖS och Karolinska Universitetssjukhuset är de enda verksamheterna som har fasat ut ett miljöfarligt ämne under året som gått, framkallningsvätskor för röntgen i SÖS fall. Ekologiska livsmedel används i "liten utsträckning" inom sjukhusverksamheterna. SLSO påpekar dock att det skiljer sig åt mellan verksamheterna på den decentraliserade nivån.

Fördjupad analys av transportverksamheterna

Förutom de gemensamma frågorna ställdes totalt sex specifika frågor till de fem transportverksamheterna: SL, MediCarrier, AISAB, WÅAB och Färdtjänstförvaltningen. En av de specifika frågorna ställdes till alla verksamheter, de övriga frågorna har ställts till två eller tre av verksamheterna. I texten framgår vilka verksamheter som frågan rör.

Alla transportverksamheter har ett miljöledningssystem som omfattar hela verksamheten. MediCarrier relaterar sitt miljöledningssystem "helt och hållet" till miljöprogrammet, SL i "mycket stor utsträckning" och övriga i "ganska stor utsträckning". När det gäller vilka miljömålsområden som verksamheterna har betydande miljöpåverkan inom så uppger alla, föga förvånande, att de har en betydande miljöpåverkan inom området "transporter". AISAB och MediCarrier och SL uppger dessutom "energi" och Färdtjänsten, AISAB och SL uppger även "produkter" som områden där de har en betydande miljöpåverkan. Egna mål hos transportverksamheterna finns främst utarbetade för transportområdet och energiområdet. Färdtjänsten, MediCarrier och WÅAB har nyckeltal kopplade till sina lokala miljömål, SL och AISAB har bara delvis definierade nyckeltal kopplade till sina mål. Alla uppger att deras respektive ledningar gör en samlad uppföljning av verksamhetens miljöarbete minst en gång per år.

När det gäller styrmedlet "upphandling av varor och tjänster" visar det sig att SL, Färdtjänsten, WÅAB och AISAB "nästan alltid" (eller "alltid" som Färdtjänsten kommenterat) ställer egna miljökrav vid upphandling. MediCarrier hänvisar istället till SLL som alltid anlitas för upphandling. Det skiljer sig en hel del mellan verksamheterna då det kommer till hur stor del av inköpen som görs via centrala avtal. Färdtjänsten och MediCarrier uppger att deras siffra ligger på mellan 76-100 %, AISAB:s inköp ligger mellan 51-75 % och WÅAB och SL:s inköp enligt centrala avtal uppgår till max 25 %. SL påpekar dock att en stor del av deras verksamhet har egna avtal som följer LOU. Alla transportverksamheter uppger att de har rutiner för att bedöma miljökonsekvenser vid beslut. SL, Färdtjänsten och WÅAB följer "nästan alltid" dessa rutiner, AISAB och MediCarrier följer sina rutiner "ganska ofta".

Färdtjänsten är den enda transportverksamhet som saknar en kommunikationspolicy/plan för sitt miljöarbete men deras miljöarbete kommuniceras dock ändå såväl

internt som externt. Vad gäller den interna kommunikationen är det vanligast att använda sig av hemsidan (som alla gör) och internutbildningar (som alla utom WÅAB gör). Konferenser och interntidningar nämns av flera verksamheter. Exempel på andra former som nämns är kontorsmöten och anslagstavla i foajén. När det handlar om att uppskatta hur stor del av personalen som känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete varierar svaren. Hos Färdtjänsten och MediCarrier är det uppskattningsvis 76-100 % av personalen som känner till detta till skillnad mot hos WÅAB och AISAB som uppskattar att det är 1-25 % som känner till detta. SL uppskattar att 26-50 % av personalstyrkan känner till hur miljöprogrammet berör deras arbete.

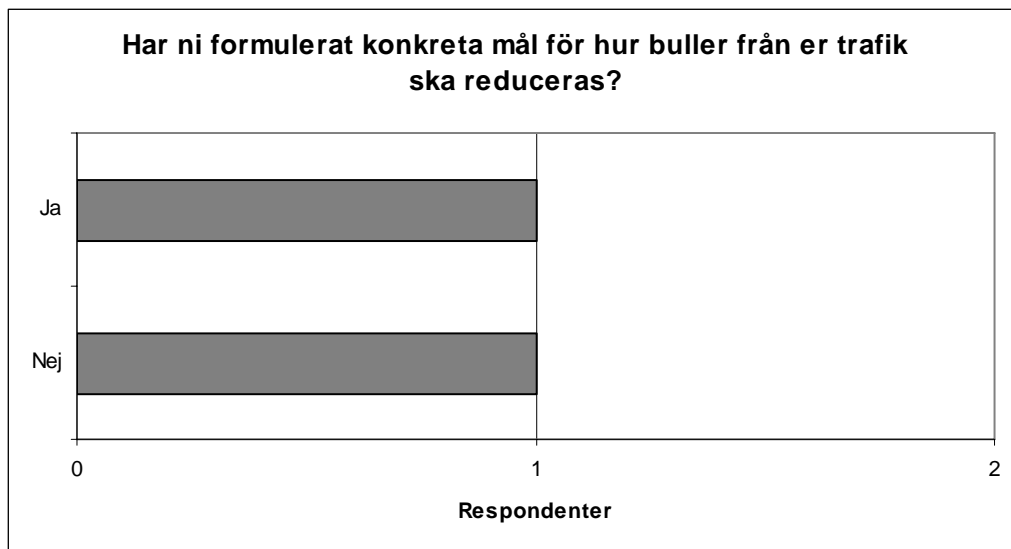
Precis som var fallet med den interna informationen så kommuniceras miljöarbetet externt på flera olika sätt. SL är den enda verksamheten i hela studien som använder utbildning som en kanal att kommunicera sitt miljöarbete externt. Annars är det "miljönätverk" tillsammans med "lokalmedia" och "tryckt material" som används mest. AISAB och MediCarrier använder endast en kanal för sin externa miljökommunikation vilket är i kontrast till Färdtjänsten och WÅAB som använder sig av fyra olika kanaler var och i ännu högre grad till SL som använder alla åtta listade alternativ.

Alla fem transportverksamheterna har särskilda budgetmedel avsatta i sin budget för det egna miljöarbetet. Men huruvida budgeten redovisar specifikt hur de olika miljömålen skall nås skiljer sig åt mellan verksamheterna. Läkemedelsområdet är inte relevant för transportverksamheterna. Det är bara en verksamhet, SL, som har en specifik redovisning för hur transportmålen skall nås. SL, WÅAB och MediCarrier specificerar hur kemikalie- och produktmålen skall nås, Färdtjänsten anser dessa poster inte är relevanta. Alla utom AISAB uppger att de har specificerat i budgeten hur de ska arbeta med "miljökonsekvenser vid beslut" och "miljökrav vid upphandling". AISAB har endast svarat på delfrågan om transporter. SL, WÅAB och MediCarrier upplever att deras ledning prioriterar miljöarbetet, Färdtjänsten uppger bara "delvis".

Antalet anställda som arbetar minst 50 % med verksamhetens miljöarbete skiljer sig åt. Hos SL arbetar 7 personer med miljöarbetet (minst 50 %), hos MediCarrier är det 2 personer och hos Färdtjänsten och WÅAB är det ingen. Dock har Färdtjänsten en miljögrupp som består av fyra personer (PA-ansvarig, HR chefen, trafikavdelningens miljöansvarige och den som ansvarar för extern upphandling). Ingen i den här miljögruppen har relevant miljöutbildning (universitetet) men de har alla utbildats i SLL:s "egna spetsutbildningar". Hos SL och MediCarrier har alla en relevant utbildning för sina uppdrag.

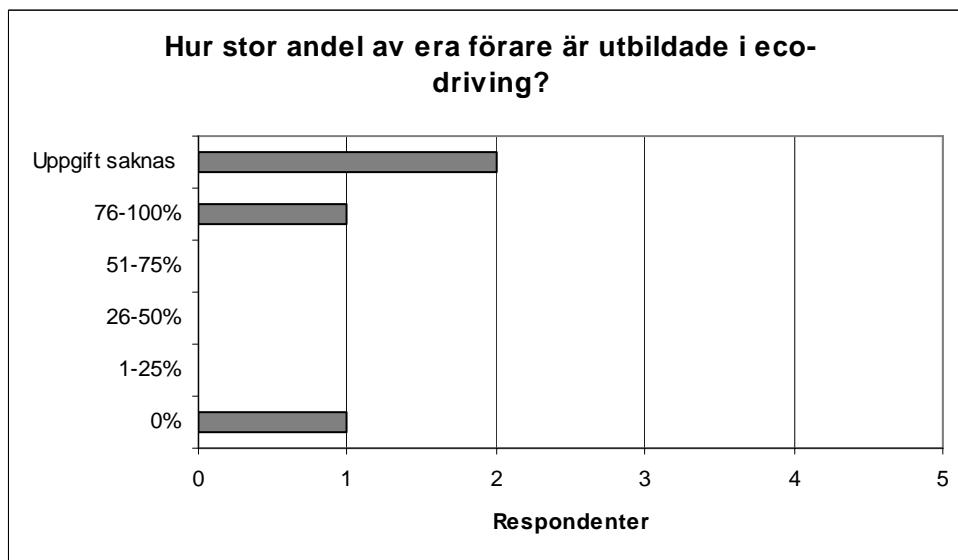
Hos WÅAB och MediCarrier sker 1-25 % av personalens resor i tjänsten med förnybara drivmedel. SL och Färdtjänsten saknar uppgift. Ingen transportverksamhet har någon utarbetad strategi för hur antalet personalresor som sker med icke-förnybara drivmedel skall minska eller ett uppföljningssystem för CO₂ utsläppen som personalens resor i tjänsten genererar.

WÅAB och SL fick frågan om de har konkreta mål för att minska det buller som deras trafik genererar.

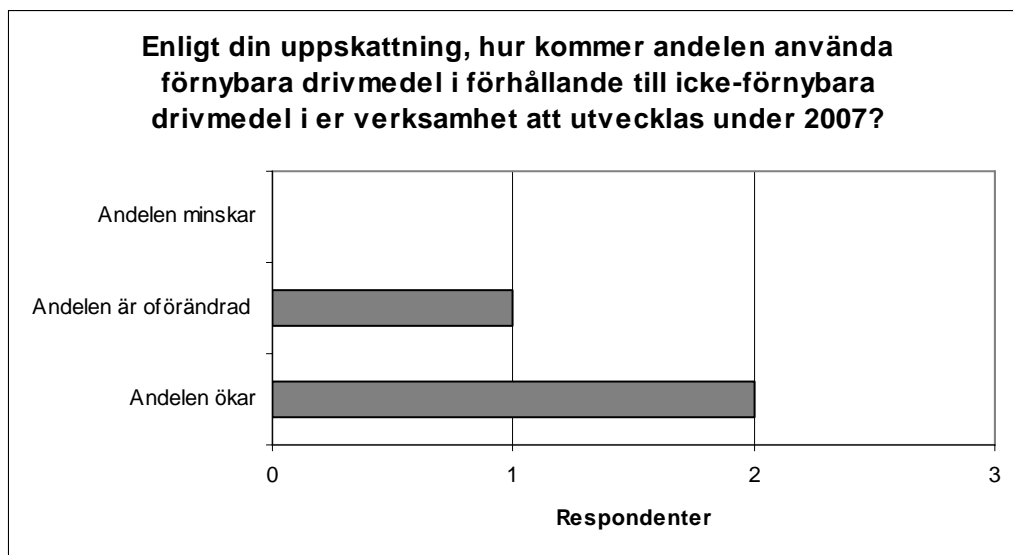
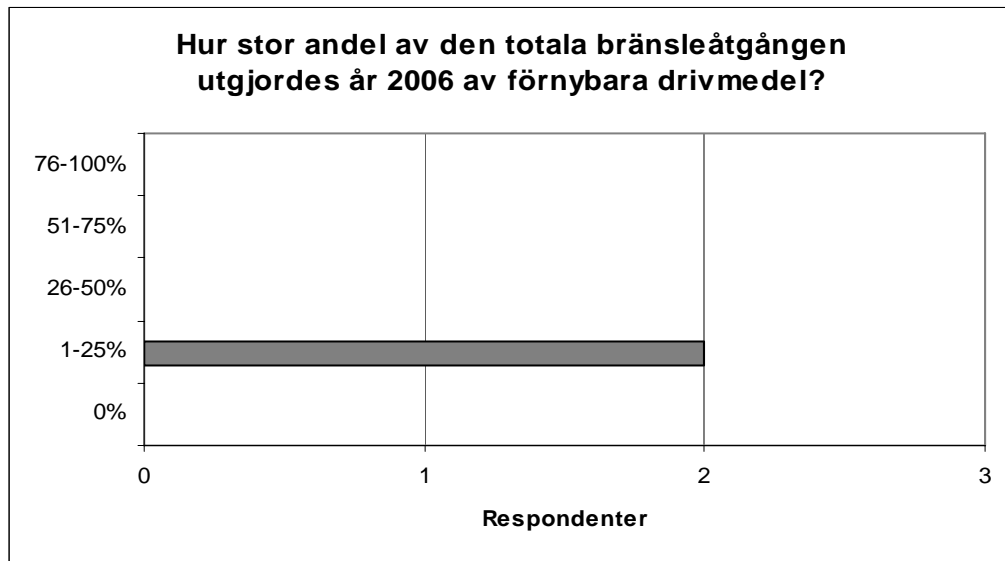

WÅAB har inte formulerat mål medan SL har det och dessutom uppger att de har en bullerpolicy och bedriver ett fokuserat bullerreduktionsarbete.

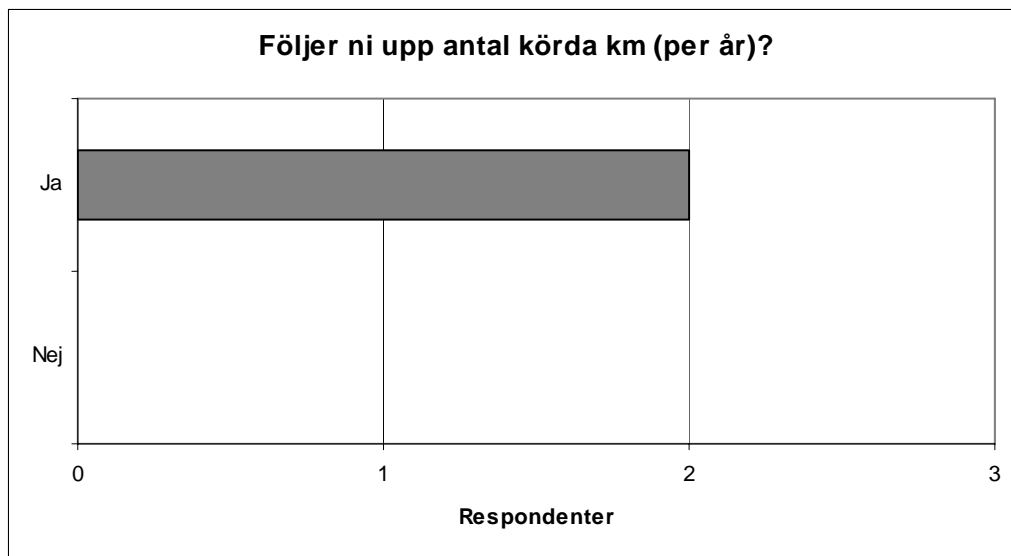
Hos MediCarrier är mer än tre fjärdedelar av personalen utbildade i eco-driving hos WÅAB är siffran 0. Färdtjänsten saknar uppgift och SL menar att ansvaret för att utbilda i eco-driving ligger på respektive entreprenör.

WÅAB, Färdtjänsten och SL fick frågan om de tror att användningen av förnybara drivmedel i förhållande till icke-förnybara drivmedel kommer att öka under 2007. SL uppskattar att användningen är oförändrad medan WÅAB och Färdtjänsten tror att andelen förnybara drivmedel i verksamheten kommer att öka.

Färdtjänsten, MediCarrier och AISAB fick frågan om de följer upp totala antalet körda kilometer per/år. Både Färdtjänsten och MediCarrier uppger att de gör denna uppföljning.

SL är den enda transportverksamheten som har en utarbetad strategi för att minska sin totala energiförbrukning. Alla verksamheterna för register övermiljöfarliga kemiska produkter och har uppdaterade säkerhetsblad på dessa produkter. Ingen verksamhet har fasat ut något miljöfarligt ämne under året som gått.

Slutligen verkar inte användandet av ekologiskt odlade råvaror stå särskilt högt i kurs hos transportverksamheterna. SL och MediCarrier uppger att de använder sig av ekologiska varor i liten utsträckning och varken Färdtjänsten eller WÅAB har några uppgifter i frågan. PVC är urfasat hos alla verksamheter utom SL som dock påpekar att det används i ytterst begränsad omfattning.